

DEMOGRAFICZNE I GOSPODARCZE ASPEKTY ROZWOJU MIAST DOLNEGO ŚLĄSKA

Wrocław, 2015

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

Projekt „Dolnośląskie Obserwatorium
Rozwoju Terytorialnego” współfinansowany
jest z Europejskiego Funduszu Społecznego
w ramach Programu Operacyjnego
Kapitał Ludzki 2007-2013

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

OPRACOWANIE

Instytut Rozwoju Terytorialnego
ul. Świdnicka 12/16
50-068 Wrocław

DYREKTOR

Maciej Zathey

ZASTĘPCY DYREKTORA

Magdalena Belof
Przemysław Malczewski

KIEROWNIK PROJEKTU „DOLNOŚLĄSKIE OBSERWATORIUM ROZWOJU TERYTORIALNEGO”

Wojciech Maleszka

ZESPÓŁ AUTORSKI

dr Robert Szmytkie – Uniwersytet Wrocławski, Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego

Spis treści

Wstęp.....	5
1. Miejska sieć osadnicza województwa dolnośląskiego	7
1.1. Charakterystyka miejskiej sieci osadniczej województwa dolnośląskiego.....	7
1.2. Struktura wielkościowa i hierarchia miast województwa dolnośląskiego	14
1.3. Funkcje administracyjne miast województwa dolnośląskiego.....	21
1.4. Potencjalne nowe miasta na terenie województwa dolnośląskiego	23
2. Sytuacja ludnościowa miast województwa dolnośląskiego	26
2.1. Zmiany ludnościowe w miastach województwa dolnośląskiego w latach 1999-2013 .	26
2.2. Kurczenie się miast na pograniczu Polski, Niemiec i Republiki Czeskiej.....	32
2.3. Czynniki zmian ludnościowych w miastach województwa dolnośląskiego	35
2.4. Prognoza demograficzna dla miast województwa dolnośląskiego do 2035 r.	39
3. Miasta województwa dolnośląskiego jako lokalne rynki pracy.....	46
3.1. Potencjał gospodarczy miast województwa dolnośląskiego	46
3.2. Zróżnicowanie funkcjonalne miast województwa dolnośląskiego	52
3.3. Baza ekonomiczna miast w województwie dolnośląskim	56
3.4. Strefy dojazdów do pracy do wybranych miast województwa dolnośląskiego	63
3.5. Przyszłość miejskich rynków pracy w województwie dolnośląskim.....	70
4. Wnioski i rekomendacje.....	72
Literatura	77
Spis rycin.....	80
Spis tabel	83

Wstęp

Od początku swego istnienia miasta były czynnikiem dynamizującym rozwój społeczno-gospodarczy regionów. To stąd wychodziły innowacje, nowe trendy. To tu koncentrowała się ludność i działalność gospodarcza. W dzisiejszym świecie rola miast jest tak znacząca, że zwykle kondycja poszczególnych regionów, a nawet krajów, jest zależna od kondycji miast. Co ważne stwierdzenie to nie dotyczy wyłącznie miast największych, których zasięg oddziaływania przekracza granice regionu czy wręcz rozpościera się na obszar całego świata, tak jak ma to miejsce w przypadku miast globalnych i metropolii regionalnych. Również i małe miasta, stanowiące ośrodki centralne dla otaczających je obszarów wiejskich i lokalne rynki pracy, odgrywają niezwykle istotną rolę w systemie osadniczym. Wychodząc z powyższych założeń sporządzona została diagnoza dla miast województwa dolnośląskiego, regionu charakteryzującego się wysokim stopniem urbanizacji, którego rozwój w głównej mierze zależy od tutejszych ośrodków miejskich. Główne cele opracowania to:

- identyfikacja funkcji miast województwa dolnośląskiego, określenie ich potencjału demograficznego i ekonomicznego oraz barier rozwojowych;
- określenie modelu przestrzennego rozwoju sieci miast Dolnego Śląska z uwzględnieniem kierunków i tendencji jego przekształceń.

Przedmiot opracowania obejmuje:

1. Określenie obecnych i przyszłych czynników rozwoju miast oraz struktur demograficznych w miastach województwa dolnośląskiego:
 - a) opracowanie charakterystyki i typologii demograficznej miast z uwzględnieniem trendów rozwoju demograficznego Polski oraz regionów sąsiednich Niemiec i Republiki Czeskiej;
 - b) analiza wielkości i struktury lokalnych rynków pracy – diagnoza stanu i prognoza zmian liczby pracujących.
2. Określenie ekonomicznych podstaw funkcjonowania i rozwoju miast województwa dolnośląskiego:
 - a) identyfikacja bazy ekonomicznej miast wraz z określeniem funkcji egzogenicznych i endogenicznych;
 - b) ocena stopnia dywersyfikacji struktury gospodarczej miast.
3. Opracowanie wielokryterialnej typologii funkcjonalnej miast Dolnego Śląska wraz z analizą zmian funkcjonalnych miast.
4. Określenie powiązań funkcjonalno-przestrzennych miast województwa dolnośląskiego w układach miasto – miasto i miasto – bezpośrednie otoczenie:
 - a) analizy siły i struktury powiązań funkcjonalno-przestrzennych uwzględniająca faktyczne przepływy ludności;
 - b) identyfikacja funkcji specyficznych miast.

5. Pozycjonowanie miast w sieci osadniczej województwa dolnośląskiego (ocena regionalnego systemu osadniczego):

- a) analiza hierarchii miast w systemie osadniczym z uwzględnieniem regionów sąsiednich Polski, Niemiec i Republiki Czeskiej;
- b) weryfikacja roli miast i zespołów miejskich w procesach rozwojowych regionu – identyfikacja biegunów wzrostu i obszarów „kurczących się”.

Opracowanie zostało sporządzone dla 91 miast województwa dolnośląskiego, do czego wykorzystano:

- historyczne i aktualne dane statystyczne o sytuacji społeczno-gospodarczej miast województwa dolnośląskiego (głównie pochodzące z Banku Danych Lokalnych GUS);
- prognozę demograficzną dla gmin województwa dolnośląskiego do 2035 r.;
- prognozę rynku pracy dla gmin województwa dolnośląskiego do 2035 r.

Całość opracowania podzielona została na trzy zasadnicze części:

1. Miejska sieć osadnicza województwa dolnośląskiego.
2. Sytuacja ludnościowa miast województwa dolnośląskiego.
3. Miasta województwa dolnośląskiego jako lokalne rynki pracy.

1. Miejska sieć osadnicza województwa dolnośląskiego

1.1. Charakterystyka miejskiej sieci osadniczej województwa dolnośląskiego

Wg stanu na 31.12.2013 r. w województwie dolnośląskim znajdowało się 91 miast, co stanowiło 10,0% ogółu miast w kraju. Większą liczbę miast posiadało jedynie województwo wielkopolskie (109). Znaczna liczba miast wpływa na dużą gęstość miejskiej sieci osadniczej na Dolnym Śląsku (219,2 km² na miasto, przy średniej krajowej wynoszącej 344,4 km² na miasto). Większą gęstością sieci miast charakteryzowało się jedynie województwo śląskie (173,7 km² na miasto). W 2013 r. w miastach województwa dolnośląskiego zamieszkiwało 2,02 mln mieszkańców, co stanowiło 69,4% ogółu ludności regionu. Wyższym wskaźnikiem urbanizacji cechowało się tylko województwo śląskie (77,4%, przy średniej krajowej wynoszącej 60,5%). Przytoczone wskaźniki wskazują na wysoki w skali kraju stopień zurbanizowania województwa dolnośląskiego (tab. 1).

Tab. 1. Wskaźniki charakteryzujące miejską sieć osadniczą województwa dolnośląskiego na tle pozostałych województw w kraju (dane dla 2013 r.)

Region	Liczba miast	Gęstość sieci miejskiej [km ² na miasto]	Udział ludności miejskiej [%]
dolnośląskie	91	219,2	69,4
kujawsko-pomorskie	52	345,6	60,0
lubelskie	42	598,2	46,2
lubuskie	42	333,0	63,1
łódzkie	44	414,1	63,4
małopolskie	61	248,9	48,7
mazowieckie	85	418,3	64,2
opolskie	35	268,9	52,1
podkarpackie	50	356,9	41,2
podlaskie	40	504,7	60,4
pomorskie	42	436,0	65,1
śląskie	71	173,7	77,4
świętokrzyskie	31	377,8	44,8
warmińsko-mazurskie	49	493,3	59,3
wielkopolskie	109	273,6	55,2
zachodniopomorskie	64	357,7	68,6
Polska ogółem	908	344,4	60,4

Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

O ile województwo dolnośląskie cechuje się wysokim stopniem rozwoju miejskiej sieci osadniczej, na tle pozostałych województw w kraju, to w porównaniu z sąsiadującymi z nim regionami Niemiec (Saksonia) i Republiki Czeskiej (kraje hradecki, liberecki, ołomuniecki i pardubicki) posiada ponad dwukrotnie mniejszą gęstość sieci miast, co wynika przede

wszystkim z faktu znacznie mniejszej liczby miast (tab. 2) przy porównywalnej ich powierzchni i równie wysokim udziale ludności miejskiej.

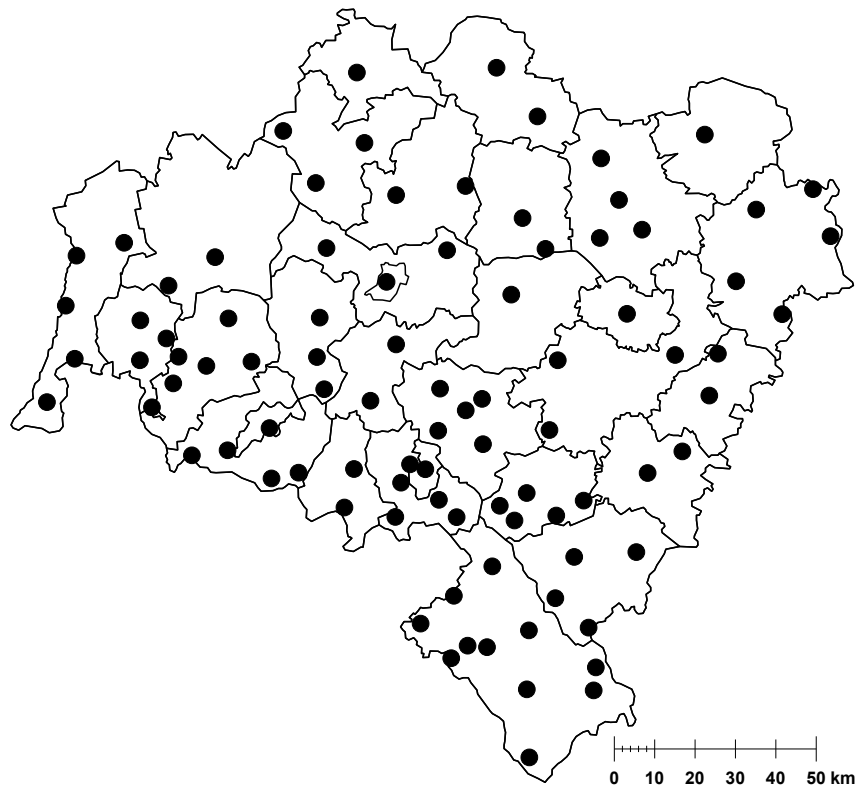
Tab. 2. Wskaźniki charakteryzujące miejską sieć osadniczą województwa dolnośląskiego na tle sąsiadujących regionów Niemiec i Republiki Czeskiej (dane dla 2013 r.)

Region	Powierzchnia [km ²]	Liczba ludności	Gęstość zaludnienia [osoby/km ²]	Liczba miast	Gęstość sieci miejskiej [km ² na miasto]	Udział ludności miejskiej [%]
Dolny Śląsk	19947	2 909 997	145,9	91	219,2	69,4
Saksonia	18416	4 046 385	219,7	171	107,7	80,1
Północne Czechy	17707	2 142 859	121,0	155	114,2	64,8

Opracowanie własne.

Województwo dolnośląskie charakteryzuje się także dość znacznym zróżnicowaniem wewnątrzregionalnym w zakresie rozwoju miejskiej sieci osadniczej. Wpływa na to głównie nierównomierne rozmieszczenie miast na terenie województwa (ryc. 1). Większość miast w regionie koncentruje się w podregionie wałbrzyskim (31) i jeleniogórskim (28), co wpływa na znaczną gęstość miejskiej sieci osadniczej w obu podregionach (134,8 km² na miasto w podregionie wałbrzyskim i 198,9 km² na miasto w podregionie jeleniogórskim). Północna część województwa charakteryzuje się dużo niższą gęstością sieci miast (315,7 km² na miasto w podregionie legnicko-głogowskim i 320,2 km² na miasto w podregionie wrocławskim).

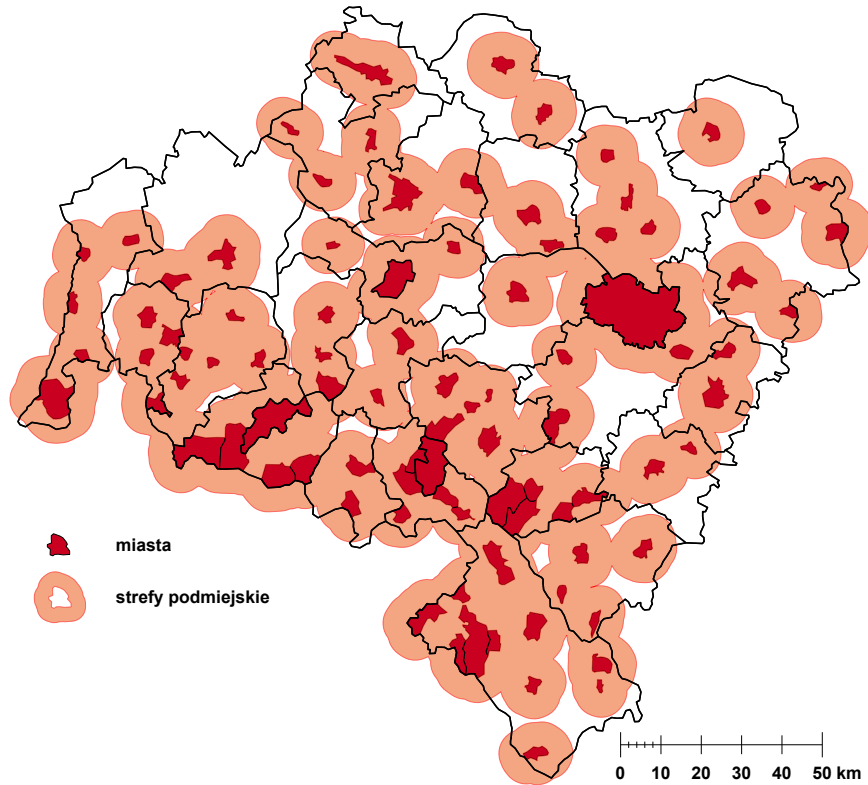
Ryc. 1. Rozmieszczenie miast w województwie dolnośląskim

Opracowanie własne.

Na terenie Dolnego Śląska można wyróżnić też strefy bezmiejskie (ryc. 2), występujące na obszarze Borów Dolnośląskich, w północnej części podregionu legnicko-głogowskiego i w otoczeniu Wrocławia.

Ryc. 2. Strefy bezmiejskie¹ na obszarze województwa dolnośląskiego

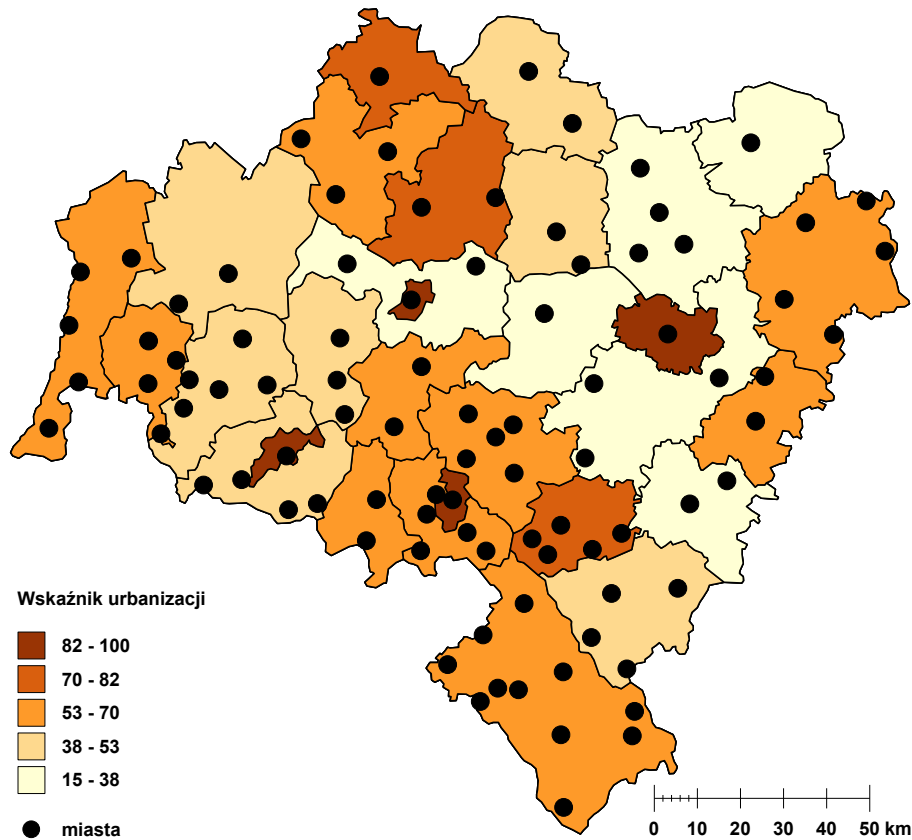

Opracowanie własne.

Duże zróżnicowanie wewnątrzregionalne występuje również w przypadku wartości wskaźnika urbanizacji (udziału ludności miejskiej) w odniesieniu do poszczególnych powiatów województwa dolnośląskiego. Oprócz miast na prawach powiatu (Jelenia Góra, Legnica, Wałbrzych, Wrocław) najwyższym udziałem ludności miejskiej w 2013 r. (ryc. 3) cechowały się powiaty: dzierzoniowski (81,3%), głogowski (76,4%) i lubiński (75,0%), natomiast najniższym powiaty: wrocławski (15,2%), średzki (17,8%), milicki (31,5%), legnicki (32,3%) i strzeliński (33,5%). Na wartość wskaźnika urbanizacji oprócz wielkości miast wpływa również liczba ośrodków miejskich. W przypadku województwa dolnośląskiego najwięcej miast skupiają powiaty: kłodzki (11) oraz dzierzoniowski, lwówecki, oleśnicki, świdnicki, wałbrzyski i zgorzelecki (po 5). Po jednym mieście (wyłączając miasta na prawach powiatu) znajduje się z kolei w powiatach: głogowskim, milickim i średzkim, a po dwa miasta w powiatach: bolesławieckim, górowskim, jaworskim, kamiennogórskim, legnickim, lubińskim, strzelińskim i wołowskim.

¹ Strefy bezmiejskie wyznaczono w oparciu o strefę buforową o zasięgu jednej mili (ok. 8 km), nawiązując do tzw. prawa mili stosowanego w średniowieczu do wyznaczenia zasięgu oddziaływania handlowego miasta.

Ryc. 3. Udział ludności miejskiej w powiatach województwa dolnośląskiego w 2013 roku

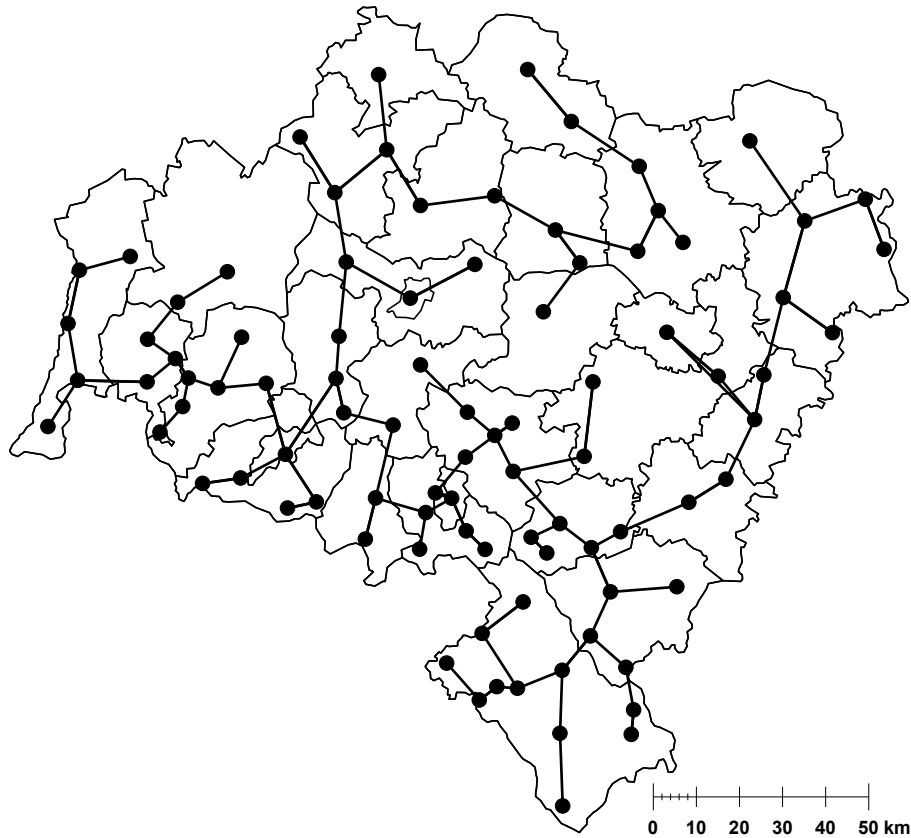

Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Na dużą gęstość sieci miast w województwie dolnośląskim wskazuje także niewielka średnia odległość rzeczywista między miastami wyznaczona na podstawie dendrytu wrocławskiego (ryc. 4), wynosząca 14,3 km. Kombinowany charakter histogramu najkrótszych odległości między miastami (ryc. 5) świadczy o nierównomiernym rozmieszczeniu miast w obrębie województwa i o zróżnicowanych sposobach rozmieszczenia miast w poszczególnych jego częściach (gronowym w podregionie wałbrzyskim, przypadkowym w podregionach jeleniogórskim i wrocławskim, a także równomiernym w podregionie legnicko-głogowskim) (por. Golachowski i in. 1974). Najkrótsza rzeczywista odległość między miastami występuje między Bielawą a Pieszycami (4,5 km), natomiast najdłuższa między Miliczem, a Twardogórą (27,6 km)². Największa liczba najkrótszych połączeń między miastami znajduje się w przedziale 13-19 km, co wynosi w przybliżeniu około 2 mile (ok. 16 km). Świadczy to o dużej trwałości miejskiej sieci osadniczej w regionie, która w zasadniczym stopniu została ukształtowana w średniowieczu i zmodyfikowana dopiero w okresie powojennym (ryc. 6). Dotyczyło to głównie sudeckiej części województwa (ryc. 7), gdzie prawa miejskie uzyskało ponad 20 miejscowości, głównie ośrodków przemysłowych lub miejscowości uzdrowiskowo-turystycznych.

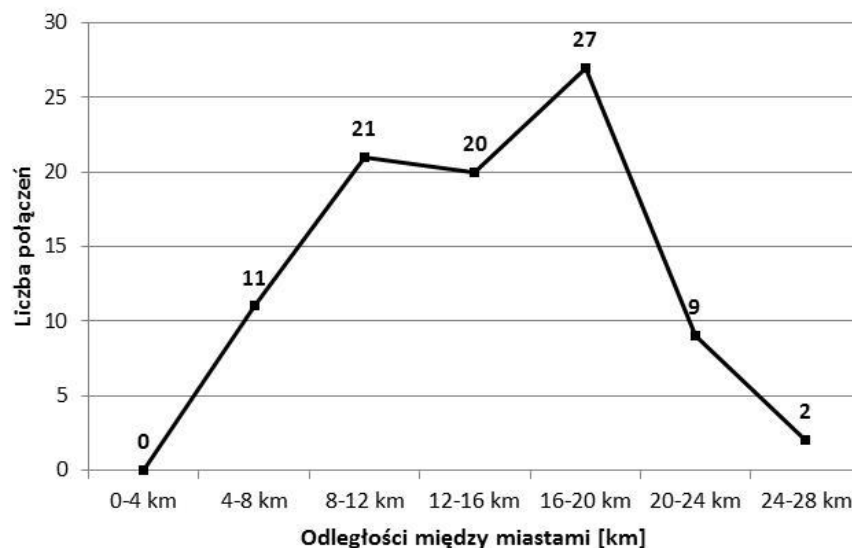
² Dotyczy to tylko odległości między najbliższymi sąsiadami.

Ryc. 4. Dendryt dla miast województwa dolnośląskiego w 2013 roku

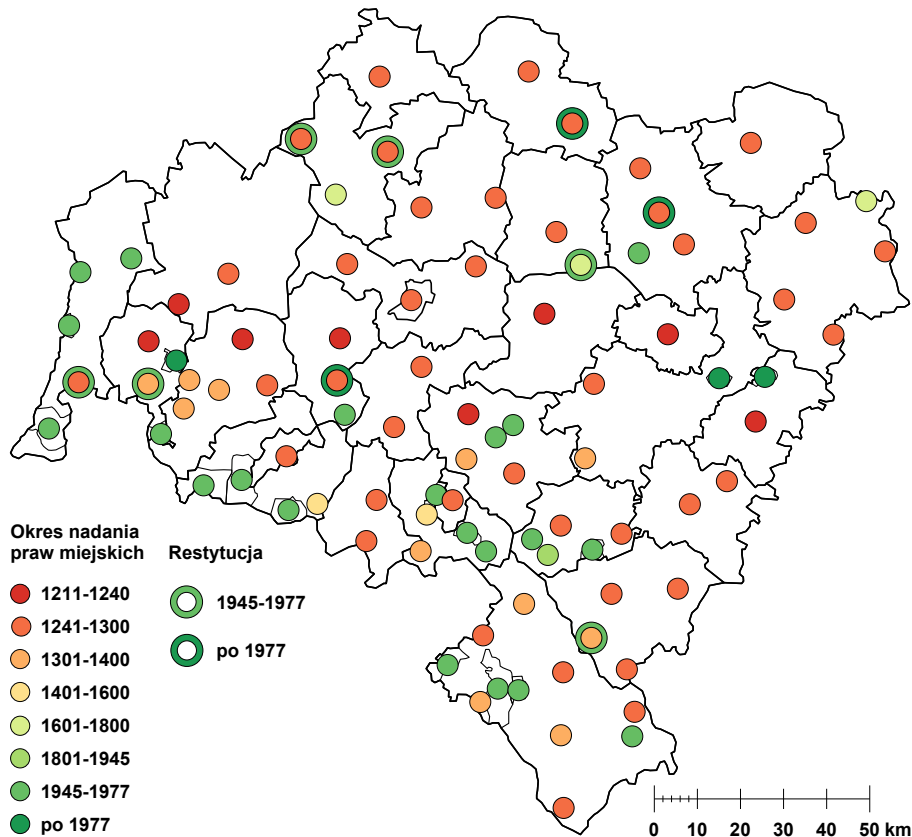
Opracowanie własne.

Ryc. 5. Histogram odległości między miastami województwa dolnośląskiego w 2013 roku

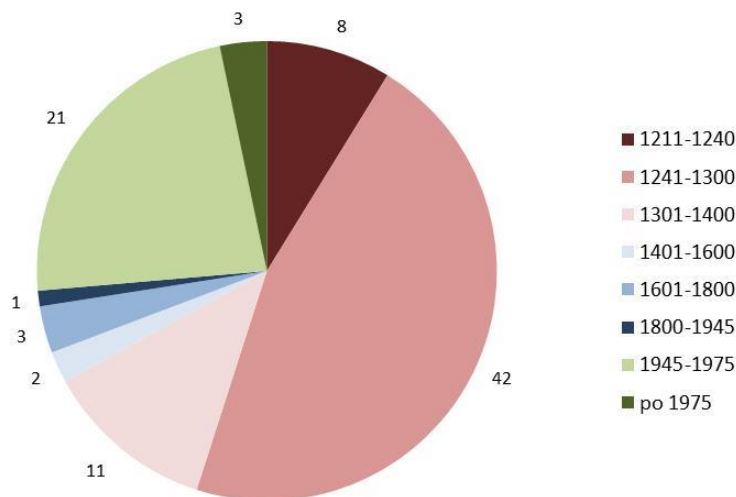
Opracowanie własne.

Ryc. 6. Miasta województwa dolnośląskiego wg roku nadania praw miejskich

Opracowanie własne na podstawie Krzysztofik 2007.

Ryc. 7. Struktura miast województwa dolnośląskiego wg roku pierwszego nadania praw miejskich

Opracowanie własne na podstawie Krzysztofik 2007.

Analiza dendrytu wykazała, że miasta na terenie województwa dolnośląskiego wykazują tendencję do tworzenia skupień. Największe skupiska miast w regionie występują

w otoczeniu: Wałbrzycha (7 miast), Jeleniej Góry i Dzierżoniowa (po 5 miast). Ponadto na terenie województwa dolnośląskiego można wyodrębnić kilka typów zespołów miejskich o zróżnicowanej randze (ryc. 8, tab. 3):

1. Zespoły miejskie o znaczeniu ponadregionalnym:

- Aglomeracja Wrocławska – aglomeracja monocentryczna, składająca się z izolowanego ośrodka ponadregionalnego (Wrocław), rozległej i dobrze wykształconej strefy podmiejskiej (obejmującej dwa pierścienie gmin o charakterze przejściowym) i ośrodków satelickich (Oleśnica, Trzebnica, Oborniki Śląskie, Brzeg Dolny, Środa Śląska, Kąty Wrocławskie, Sobótka, Strzelin, Oława, Jelcz-Laskowice) leżących w odległości 20-30 km od miasta centralnego;

2. Zespoły miejskie o znaczeniu regionalnym:

- Aglomeracja Legnicko-Głogowska – aglomeracja policentryczna, składająca się z czterech ośrodków centralnych (Legnica, Lubin, Polkowice i Głogów), połączonych swoimi strefami podmiejskimi i trzech ośrodków satelickich dla Legnicy (Chojnów, Złotoryja, Jawor);
- Aglomeracja Jeleniogórska i Aglomeracja Wałbrzyska – klasyczne aglomeracje monocentryczne rozwinięte wokół ośrodków regionalnych (Jelenia Góra, Wałbrzych), obejmujące kilka miast i dobrze wykształcone strefy podmiejskie;

3. Zespoły miejskie o znaczeniu subregionalnym:

- Aglomeracja Dzierżoniowska o charakterze konurbacji, której centrum stanowi trójmiasto (Dzierżoniów, Bielawa, Pieszyce);
- izolowane ośrodki subregionalne z dobrze wykształconymi strefami podmiejskimi (Bolesławiec, Świdnica, Zgorzelec);

4. Zespoły miejskie o znaczeniu lokalnym:

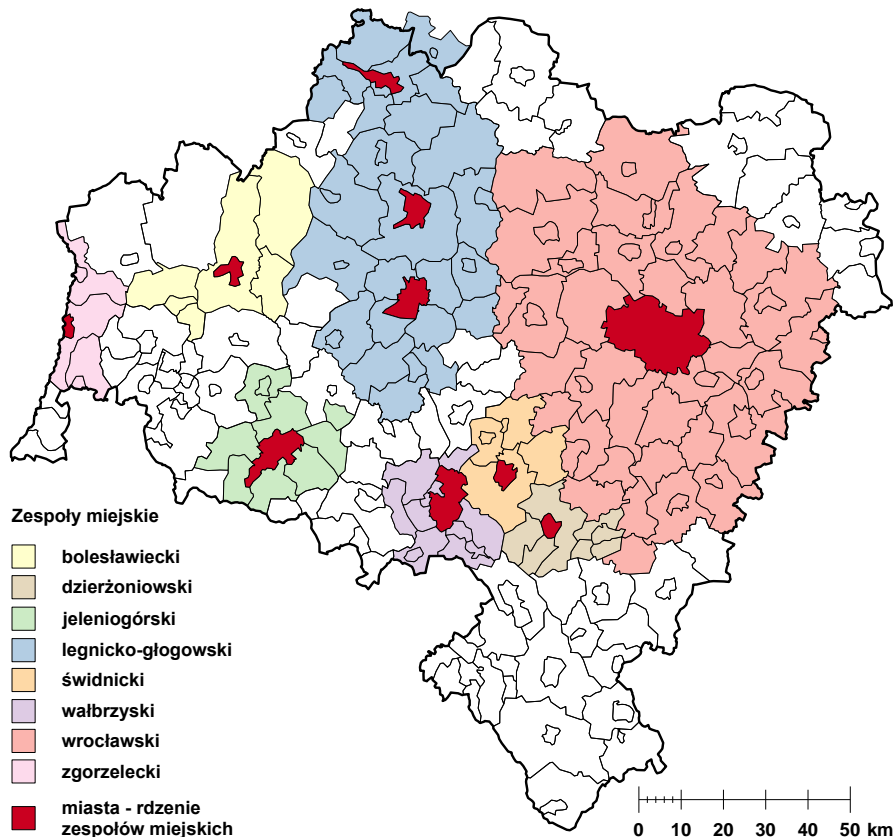
- izolowane ośrodki lokalne ze słabo wykształconymi strefami podmiejskimi (np. Kamienna Góra, Kłodzko, Lubań, Lwówek Śląski, Strzegom, Syców, Złotoryja);
- układy strefowe (np. Polanica-Zdrój – Szczytna – Duszniki-Zdrój).

Tab. 3. Podstawowe dane na temat wybranych zespołów miejskich województwa dolnośląskiego (dane dla 2013 r.)

	Liczba gmin	Powierzchnia [km ²]	Liczba ludności	Gęstość zaludnienia
Aglomeracja Wrocławska	37	5482	1130200	206
Aglomeracja Legnicko-Głogowska	30	3140	468984	149
Aglomeracja Wałbrzyska	10	545	198912	365
Aglomeracja Jeleniogórska	9	703	132031	188
Aglomeracja Dzierżoniowska	6	354	97075	274
Świdnica + strefa podmiejska	5	480	105629	220
Bolesławiec + strefa podmiejska	5	866	82753	96
Zgorzelec + strefa podmiejska	5	365	60061	165

Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Ryc. 8. Zespoły miejskie na terenie województwa dolnośląskiego

Opracowanie własne.

1.2. Struktura wielkościowa i hierarchia miast województwa dolnośląskiego

Największymi pod względem liczby ludności miastami w województwie dolnośląskim w 2013 r. były: Wrocław (632,1 tys. mieszk.), Wałbrzych (117,9 tys.), Legnica (102,0 tys.), Jelenia Góra (82,0 tys.), Lubin (74,1 tys.), Głogów (69,0 tys.) i Świdnica (59,2 tys.). W strukturze wielkościowej miast województwa w 2013 r. dominowały miasta małe (liczące od 5000 do 20000 mieszkańców) i bardzo małe (do 5000 mieszkańców), stanowiące w sumie 78,0% ogółu miast (tab. 4), a miasta liczące ponad 50000 mieszkańców stanowią jedynie 7,7% ogółu miast w województwie. W stosunku do średniej krajowej województwo dolnośląskie wyróżnia się bardzo wysokim udziałem miast małych i znacznie mniejszym udziałem miast bardzo małych i dużych. Mimo dominacji miast bardzo małych i małych w strukturze wielkościowej miast województwa dolnośląskiego, największy udział ludności miejskiej skupia się w miastach największych (tab. 5), tzn. we Wrocławiu (31,3%) i miastach dużych (25,0%). W miastach małych i bardzo małych zamieszkuje natomiast jedynie 25,4% ogółu ludności miejskiej województwa dolnośląskiego.

Tab. 4. Struktura wielkościowa miast województwa dolnośląskiego na tle pozostałych województw w kraju (dane dla 2013 r.)

Region	Miasta ogółem	Udział miast [%]				
		bardzo małych (do 5000 mieszkańców)	małych (5000-20000 mieszkańców)	średnich (20000-50000 mieszkańców)	dużych (50000-200000 mieszkańców)	bardzo dużych (pow. 200000 mieszkańców)
dolnośląskie	91	26,4	51,6	14,3	6,6	1,1
kujawsko-pomorskie	52	38,5	46,2	5,8	5,8	3,8
lubelskie	42	35,7	35,7	14,3	11,9	2,4
lubuskie	42	42,9	42,9	7,1	7,1	0,0
łódzkie	44	29,5	34,1	11,4	22,7	2,3
małopolskie	61	29,5	47,5	18,0	3,3	1,6
mazowieckie	85	29,4	42,4	15,3	10,6	2,4
opolskie	35	28,6	54,3	8,6	8,6	0,0
podkarpackie	50	38,0	42,0	6,0	14,0	0,0
podlaskie	40	52,5	27,5	12,5	5,0	2,5
pomorskie	42	21,4	42,9	16,7	14,3	4,8
śląskie	71	16,9	32,4	16,9	29,6	4,2
świętokrzyskie	31	45,2	35,5	6,5	9,7	3,2
warmińsko-mazurskie	49	38,8	38,8	16,3	6,1	0,0
wielkopolskie	109	45,9	35,8	11,9	5,5	0,9
zachodniopomorskie	64	50,0	32,8	7,8	7,8	1,6
Polska ogółem	908	35,0	40,4	12,3	10,4	1,9

Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Tab. 5. Struktura wielkościowa miast województwa dolnośląskiego wg udziału w ludności miejskiej na tle pozostałych województw w kraju (dane dla 2013 r.)

Region	Udział ludności miejskiej w poszczególnych kategoriach wielkościowych miast [%]				
	bardzo małe	małe	średnie	duże	bardzo duże
dolnośląskie	3,8	21,6	18,3	25,0	31,3
kujawsko-pomorskie	5,2	21,1	6,0	22,9	44,8
lubelskie	4,3	17,7	15,6	27,8	34,6
lubuskie	9,2	33,4	13,6	43,8	0,0
łódzkie	2,6	10,5	7,3	34,8	44,8
małopolskie	3,5	18,5	19,7	12,0	46,3
mazowieckie	2,4	13,7	11,1	15,9	56,9
opolskie	5,3	35,1	15,9	43,7	0,0
podkarpackie	5,7	22,7	13,1	58,5	0,0
podlaskie	7,4	16,3	17,2	18,3	40,8
pomorskie	2,2	12,4	15,1	22,9	47,4
śląskie	1,1	7,5	10,4	59,9	21,1
świętokrzyskie	7,1	19,7	7,9	30,2	35,1
warmińsko-mazurskie	6,9	26,0	25,5	41,6	0,0
wielkopolskie	7,6	21,6	17,8	24,3	28,7
zachodniopomorskie	8,0	20,5	10,9	26,0	34,6
Polska ogółem	4,2	17,1	13,6	31,3	33,8

Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

W porównaniu z sąsiadującymi regionami Niemiec i Republiki Czeskiej, województwo dolnośląskie charakteryzuje się zbliżoną strukturą wielkościową miast (tab. 6). Region Północnych Czech posiada z kolei zdecydowanie mniejszy udział miast małych i średnich, natomiast ponad dwukrotnie większy udział miast bardzo małych. Nawiązując do dużo mniejszej liczby miast i gęstości sieci miejskiej na Dolnym Śląsku można stwierdzić, że na tle sąsiadujących regionów Niemiec i Republiki Czeskiej województwo dolnośląskie charakteryzuje się niedoborem miast bardzo małych. Potwierdza to również duża liczba zurbanizowanych osiedli wiejskich na Dolnym Śląsku, które z uwagi na wysoki stopień rozwoju cech miejskich i funkcje pełnione w systemie osadniczym, powinny stać się miastami. Problem ten nie dotyczy jednak wyłącznie województwa dolnośląskiego, ale całego kraju.

Tab. 6. Struktura wielkościowa miast województwa dolnośląskiego na tle sąsiadujących regionów Niemiec i Republiki Czeskiej (dane dla 2013 r.)

Region	Udział miast [%]				
	bardzo małych (do 5000 mieszkańców)	małych (5000-20000 mieszkańców)	średnich (20000-50000 mieszkańców)	dużych (50000-200000 mieszkańców)	bardzo dużych (pow. 200000 mieszkańców)
Dolny Śląsk	26,4	51,6	14,3	6,6	1,1
Saksonia	25,7	59,6	11,1	1,8	1,8
Północne Czechy	56,8	35,5	5,2	2,6	0,0

Opracowanie własne.

Największe miasta województwa dolnośląskiego nie są rozmieszczone w sposób równomierny (ryc. 9), bowiem aż trzy, spośród siedmiu największych miast regionu, skupione są w obrębie aglomeracji legnicko-głogowskiej. Ponadto poszczególne podregiony województwa dolnośląskiego charakteryzują się zróżnicowanymi strukturami wielkościowymi miast (tab. 7). Najbardziej racjonalną strukturą wielkościową miast z punktu widzenia rozkładu poszczególnych klas wielkościowych cechuje się podregion jeleniogórski (występuje tu wzrost udziału liczby miast w klasach wraz ze zmniejszaniem się ich przedziału wielkościowego, co nawiązuje do rozkładu Zipfa oraz struktury wielkościowej miast w teorii ośrodków centralnych Christallera).

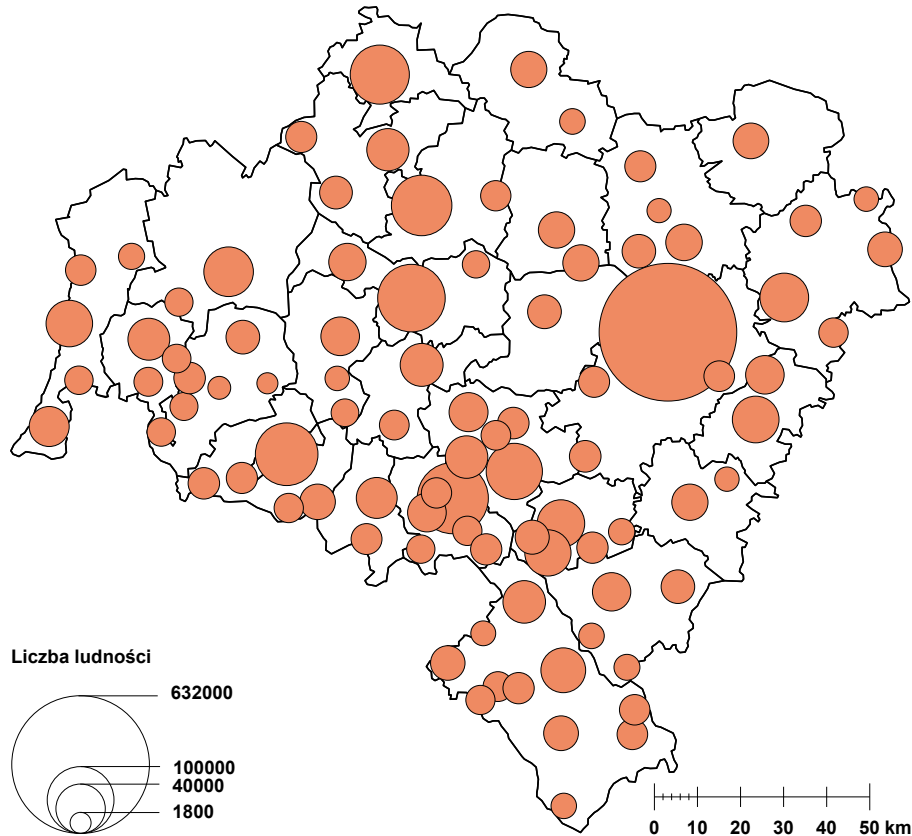
Tab. 7. Struktura wielkościowa miast województwa dolnośląskiego według podregionów (dane dla 2013 r.)

Podregion	Miasta ogółem	Udział miast [%]				
		bardzo małych (do 5000 mieszkańców)	małych (5000-20000 mieszkańców)	średnich (20000-50000 mieszkańców)	dużych (50000-200000 mieszkańców)	bardzo dużych (pow. 200000 mieszkańców)
jeleniogórski	28	42,9	35,7	17,9	3,6	0,0
legnicko-głogowski	11	18,2	45,5	9,1	27,3	0,0
wałbrzyski	31	22,6	54,8	16,1	6,5	0,0
wrocławski	21	14,3	71,4	9,5	0,0	4,8
województwo	91	26,4	51,6	14,3	6,6	1,1

Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

W pozostałych podregionach województwa dolnośląskiego uwidacznia się problem niedoboru miast bardzo małych, który dotyczy w szczególności podregionów wrocławskiego i legnicko-głogowskiego, a w mniejszym stopniu również podregionu wałbrzyskiego.

Ryc. 9. Liczba ludności w miastach województwa dolnośląskiego w 2013 roku

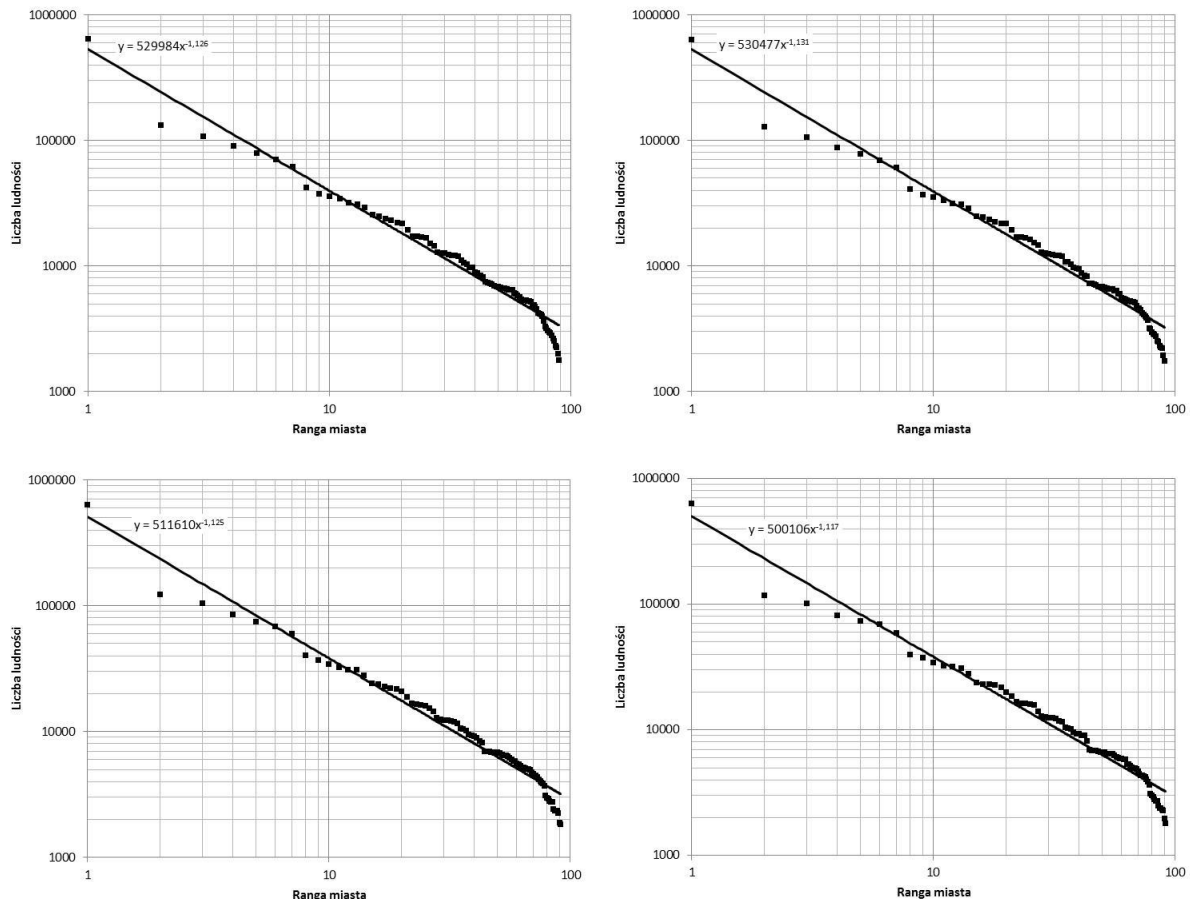

Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Zmiany ludnościowe, jakie miały miejsce w miastach województwa dolnośląskiego w latach 1999-2013, przyczyniły się do zmian w hierarchii ośrodków oraz pogłębienia się dominacji Wrocławia nad pozostałymi miastami regionu (ryc. 10), co przejawia się m.in. wzrostem odchylenia od teoretycznej liczby ludności wyznaczonej przy pomocy metody Zipfa z 56,4% w 1999 r. do 59,4% w 2013 r. Dominująca pozycja Wrocławia pogłębia się głównie kosztem byłych ośrodków wojewódzkich (Jeleniej Góry, Legnicy i Wałbrzycha). Świadczy o tym wzrost udziału mieszkańców Wrocławia w liczbie ludności miejskiej województwa z 30,8% w 1999 roku do 31,3% w 2013 roku, przy równoczesnym spadku udziału ludności byłych ośrodków wojewódzkich z 15,9% do 15,0% w analogicznym okresie (tab. 8). Znaczące zmiany liczby ludności w ostatnich latach nie pociągają jednak za sobą zmian w hierarchii 10 największych miast województwa dolnośląskiego (tab. 9). Największy awans w hierarchii miast województwa między 1999 a 2013 rokiem odnotowano w takich ośrodkach satelickich Wrocławia jak: Siechnice (o 19 pozycji), Kąty Wrocławskie (o 13 pozycji), Sobótka (o 8 pozycji), Trzebnica (o 6 pozycji). Związane jest to z zaawansowanymi procesami

suburbanizacji, które w przypadku Wrocławia obejmują nie tylko obszary wiejskie, ale również miasta nieznacznie oddalone od stolicy regionu. Największy spadek w hierarchii odnotowały z kolei małe miasta położone w Sudetach, podlegające w ostatnich latach znaczącym procesom depopulacji, jak np. Duszniki Zdrój, Głuszyca, Łądek Zdrój i Lubawka (spadek o 5 pozycji), czy Jedlina Zdrój i Świeradów Zdrój (spadek o 4 pozycje).

Ryc. 10. Liczba ludności a ranga miast w województwie dolnośląskim

A – 1999 r., B – 2003 r., C – 2008 r., D – 2013 r.

Opracowanie własne.

Tab. 8. Zmiany udziału poszczególnych kategorii wielkościowych miast w liczbie ludności miejskiej województwa dolnośląskiego w latach 1999-2013

	Rok				Zmiana udziału
	1999	2003	2008	2013	
Wrocław	30,8	30,9	31,2	31,3	+0,5
Jelenia Góra, Legnica, Wałbrzych	15,9	15,7	15,4	15,0	-0,9
miasta liczące 50-80 tys. mieszk.	10,1	10,1	10,0	10,0	-0,1
miasta liczące 20-50 tys. mieszk.	18,4	18,3	18,2	18,3	-0,1
miasta liczące 10-20 tys. mieszk.	11,3	11,4	11,4	11,4	+0,1
miasta liczące do 10 tys. mieszk.	13,5	13,6	13,8	14,0	+0,5

Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Tab. 9. Miasta województwa dolnośląskiego wg malejącej liczby ludności w latach 1999-2013

Ranga miast				
nr	w 1999 r.	w 2003 r.	w 2008 r.	w 2013 r.
1	Wrocław	Wrocław	Wrocław	Wrocław
2	Wałbrzych	Wałbrzych	Wałbrzych	Wałbrzych
3	Legnica	Legnica	Legnica	Legnica
4	Jelenia Góra	Jelenia Góra	Jelenia Góra	Jelenia Góra
5	Lubin	Lubin	Lubin	Lubin
6	Głogów	Głogów	Głogów	Głogów
7	Świdnica	Świdnica	Świdnica	Świdnica
8	Bolesławiec	Bolesławiec	Bolesławiec	Bolesławiec
9	Oleśnica	Oleśnica	Oleśnica	Oleśnica
10	Dzierżoniów	Dzierżoniów	Dzierżoniów	Dzierżoniów
11	Zgorzelec	Zgorzelec	Zgorzelec	Oława
12	Bielawa	Bielawa	Bielawa	Zgorzelec
13	Oława	Oława	Oława	Bielawa
14	Kłodzko	Kłodzko	Kłodzko	Kłodzko
15	Nowa	Nowa	Jawor	Jawor
16	Jawor	Jawor	Nowa	Nowa
17	Świebodzice	Świebodzice	Świebodzice	Świebodzice
18	Lubań	Lubań	Polkowice	Polkowice
19	Kamienna Góra	Kamienna Góra	Lubań	Lubań
20	Polkowice	Polkowice	Kamienna Góra	Kamienna Góra
21	Bogatynia	Bogatynia	Bogatynia	Bogatynia
22	Boguszów-Gorce	Strzegom	Strzegom	Strzegom
23	Strzegom	Boguszów-Gorce	Złotoryja	Boguszów-Gorce
24	Złotoryja	Złotoryja	Boguszów-Gorce	Złotoryja
25	Ząbkowice Śl.	Ząbkowice Śl.	Ząbkowice Śl.	Jelcz-Laskowice
26	Jelcz-Laskowice	Jelcz-Laskowice	Jelcz-Laskowice	Ząbkowice Śl.
27	Chojnów	Chojnów	Chojnów	Chojnów
28	Brzeg Dolny	Brzeg Dolny	Brzeg Dolny	Trzebnica
29	Strzelin	Góra	Góra	Wołów
30	Góra	Strzelin	Trzebnica	Strzelin
31	Wołów	Wołów	Wołów	Brzeg Dolny
32	Milicz	Milicz	Strzelin	Góra
33	Kowary	Trzebnica	Milicz	Milicz
34	Trzebnica	Kowary	Kowary	Kowary
35	Bystrzyca Kł.	Bystrzyca Kł.	Syców	Bystrzyca Kł.
36	Syców	Syców	Bystrzyca Kł.	Syców
37	Kudowa-Zdrój	Kudowa-Zdrój	Kudowa-Zdrój	Kudowa-Zdrój
38	Pieszycy	Lwówek Śl.	Lwówek Śl.	Pieszycy
39	Ziębice	Pieszycy	Pieszycy	Środa Śl.
40	Lwówek Śl.	Ziębice	Ziębice	Lwówek Śl.
41	Środa Śl.	Środa Śl.	Środa Śl.	Ziębice
42	Chocianów	Oborniki Śl.	Oborniki Śl.	Oborniki Śl.
43	Oborniki Śl.	Chocianów	Chocianów	Chocianów
44	Szklarska Poręba	Szklarska Poręba	Szklarska Poręba	Sobótka
45	Gryfów Śl.	Gryfów Śl.	Gryfów Śl.	Gryfów Śl.
46	Głuszyca	Głuszyca	Żarów	Żarów
47	Polanica-Zdrój	Polanica-Zdrój	Polanica-Zdrój	Szklarska Poręba

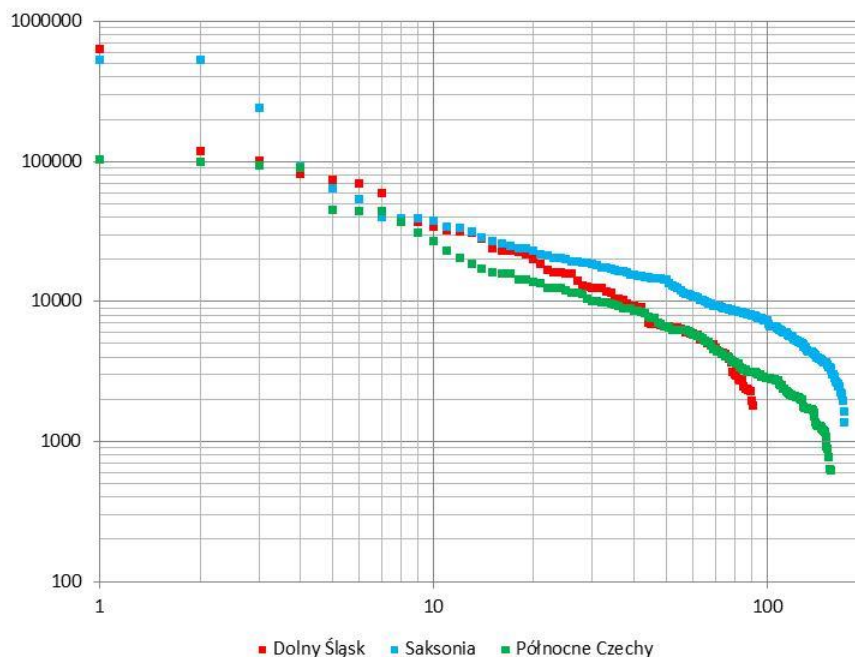
48	Piława Górna	Twardogóra	Sobótka	Twardogóra
49	Żarów	Piława Górna	Twardogóra	Piława Górna
50	Twardogóra	Żarów	Głuszyca	Polanica-Zdrój
51	Lubawka	Sobótka	Piława Górna	Głuszyca
52	Sobótka	Przemków	Żmigród	Piechowice
53	Przemków	Żmigród	Piechowice	Żmigród
54	Piechowice	Lubawka	Przemków	Przemków
55	Lądek-Zdrój	Piechowice	Lubawka	Kąty Wr.
56	Stronie Śl.	Lądek-Zdrój	Stronie Śl.	Lubawka
57	Żmigród	Stronie Śl.	Lądek-Zdrój	Siechnice
58	Ścinawa	Ścinawa	Ścinawa	Stronie Śl.
59	Pieńsk	Pieńsk	Pieńsk	Pieńsk
60	Szczawno-Zdrój	Szczawno-Zdrój	Szczawno-Zdrój	Lądek-Zdrój
61	Bolków	Bolków	Kąty Wr.	Ścinawa
62	Szczytna	Kąty Wr.	Bolków	Szczawno-Zdrój
63	Jedlina-Zdrój	Szczytna	Szczytna	Szczytna
64	Duszniki-Zdrój	Karpacz	Jaworzyna Śl.	Bolków
65	Jaworzyna Śl.	Jaworzyna Śl.	Jedlina-Zdrój	Jaworzyna Śl.
66	Karpacz	Jedlina-Zdrój	Bierutów	Bierutów
67	Bierutów	Duszniki-Zdrój	Karpacz	Jedlina-Zdrój
68	Kąty Wr.	Bierutów	Duszniki-Zdrój	Karpacz
69	Świeradów-Zdrój	Leśna	Olszyna	Duszniki-Zdrój
70	Leśna	Mieroszów	Leśna	Leśna
71	Mieroszów	Świeradów-Zdrój	Świeradów-Zdrój	Olszyna
72	Zawidów	Zawidów	Mieroszów	Zawidów
73	Mirsk	Mirsk	Zawidów	Świeradów-Zdrój
74	Wojcieszów	Nowogrodzic	Mirsk	Mieroszów
75	Nowogrodzic	Wojcieszów	Nowogrodzic	Nowogrodzic
76	Siechnice	Siechnice	Wojcieszów	Mirsk
77	Prochowice	Prochowice	Siechnice	Wojcieszów
78	Niemcza	Niemcza	Prochowice	Prochowice
79	Węgliniec	Węgliniec	Niemcza	Niemcza
80	Złoty Stok	Złoty Stok	Węgliniec	Węgliniec
81	Bardo	Bardo	Złoty Stok	Złoty Stok
82	Międzyzlesie	Międzyzlesie	Wąsosz	Wąsosz
83	Wąsosz	Wąsosz	Bardo	Bardo
84	Radków	Radków	Międzyzlesie	Międzyzlesie
85	Świerzawa	Świerzawa	Radków	Radków
86	Międzybórz	Międzybórz	Świerzawa	Międzybórz
87	Wiązów	Wiązów	Międzybórz	Świerzawa
88	Wleń	Prusice	Wiązów	Wiązów
89	Lubomierz	Wleń	Prusice	Prusice
90		Lubomierz	Wleń	Lubomierz
91			Lubomierz	Wleń

Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Województwo dolnośląskie, na tle sąsiadujących regionów Niemiec i Republiki Czeskiej, wyróżnia się również zdecydowanie monocentrycznym charakterem, w którym dominującą rolę odgrywa największe miasto regionu, jakim jest Wrocław (ryc. 11). Stosunek wielkości między największym, a drugim miastem regionu wynosi w przypadku województwa

dolnośląskiego 5,36, podczas gdy w Północnych Czechach wynosi on 1,03, a w Saksonii 1,00. Saksonia i region Północnych Czech mają wyraźnie policentryczny charakter. W Saksonii dominującą rolę odgrywają Drezno i Lipsk, uzupełniane przez Chemnitz, natomiast w regionie Północnych Czech wiodącą rolę odgrywają siedziby poszczególnych krajów (tzn. Hradec Kralowe, Liberec, Ołomuniec i Pardubice), uzupełniane przez dawne ośrodki powiatowe (obecnie miasta z rozszerzonymi uprawnieniami).

Ryc. 11. Liczba ludności a ranga miast w województwie dolnośląskim, Saksonii i Północnych Czechach w 2013 roku

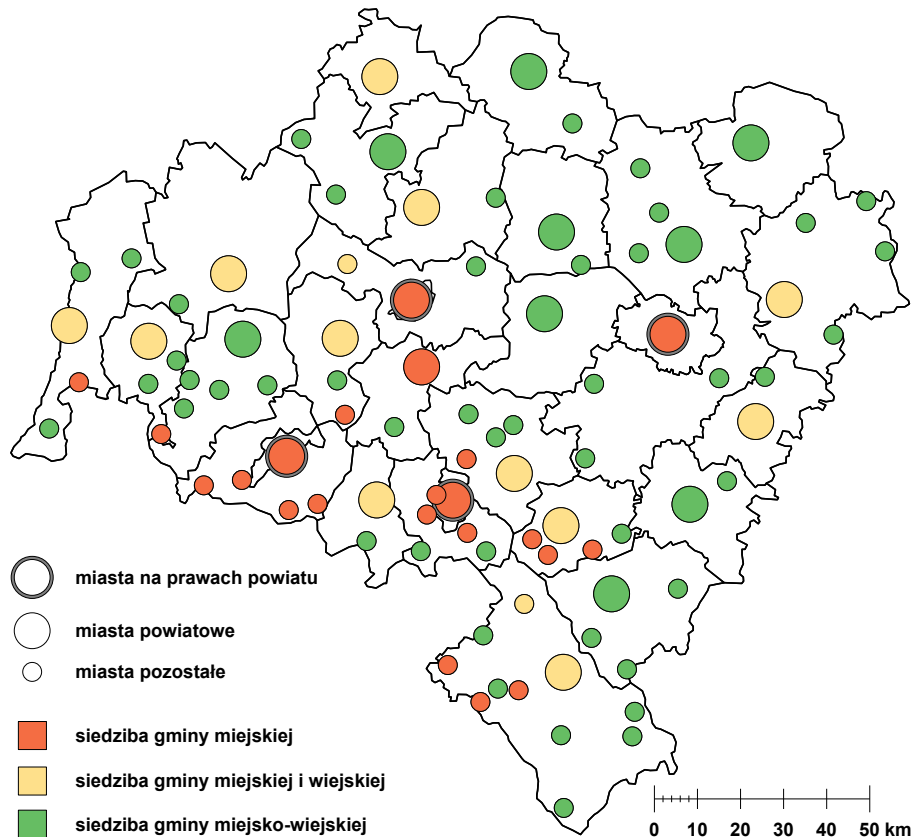
Opracowanie własne.

1.3. Funkcje administracyjne miast województwa dolnośląskiego

Miasta województwa dolnośląskiego pełnią zróżnicowane funkcje administracyjne. Od 1 stycznia 2010 r. wszystkie miasta w województwie stały się siedzibami gmin, przy czym 22 miasta to siedziby gmin miejskich, 14 miast to siedziby odrębnych gmin miejskich i wiejskich, a 55 miast to siedziby gmin miejsko-wiejskich (ryc. 12) (siedziba gminy Świętej Katarzyny została przeniesiona do Siechnic). Ponadto 26 miast województwa pełni funkcję miast powiatowych, w tym 4 miasta (Jelenia Góra, Legnica, Wałbrzych i stolica województwa Wrocław) są dodatkowo wydzielone z granic otaczających je powiatów ziemskich jako miasta na prawach powiatu.

Analiza obecnego podziału administracyjnego województwa dolnośląskiego na szczeblu gminnym i powiatowym oraz układu powiatowego funkcjonującego przed 1975 r. (czyli w momencie zniesienia trójstopniowego podziału terytorialnego kraju) pozwala na stwierdzenie, że podział administracyjny województwa wymaga kilku znaczących korekt.

Ryc. 12. Funkcje administracyjne miast województwa dolnośląskiego w 2013 roku

Opracowanie własne.

W przypadku miast Dolnego Śląska zmiany te powinny dotyczyć:

- rozdzielenia miast od obszarów wiejskich, w przypadku kilkunastu miast (m.in. Bystrzyca Kł., Góra, Lwówek Śl., Milicz, Polkowice, Strzegom, Strzelin, Środa Śl., Wołów i Ząbkowice Śl.) stanowiących obecnie siedziby gmin miejsko-wiejskich (podział gminy miejsko-wiejskiej na gminę miejską i wiejską), co wynika z odmiennej specyfiki procesów ludnościowych i osadniczych w miastach i otaczających je obszarach wiejskich;
- przywrócenia trzech powiatów ziemskich funkcjonujących do 1975 r. (tzn. bystrzyckiego i noworudzkiego, stanowiących obecnie część powiatu kłodzkiego oraz sycowskiego, stanowiącego część powiatu oleśnickiego), które nie zostały przywrócone wraz z reformą administracyjną w 1999 r., mimo iż miasta proponowane na ich siedziby pełnią faktyczną rolę ośrodków powiatowych w systemie osadniczym (Petrzyszyn 2005) i posiadają dobrze rozwinięte zaplecza spełniające wymogi stawiane jednostkom powiatowym;
- ewentualnego wydzielenia trzech miast z obszaru powiatów ziemskich i ustanowienia ich miastami na prawach powiatu. Dotyczy to Świdnicy (która do 1975 r. była powiatem miejskim) oraz Głogowa i Lubina, które z uwagi na wielkość (wszystkie miasta liczą ponad 60 tys. mieszkańców) i funkcje pełnione w systemie osadniczym nie różnią się znacząco od innych miast wydzielonych z granic powiatów ziemskich;

- utworzenia sześciu nowych gmin miejsko-wiejskich (Bielany Wrocławskie, Chełmsko Śl., Kiełczów, Lubiąż, Smolec i Sułów) oraz zmiany statusu 16 gmin wiejskich na gminy miejsko-wiejskie, co wynika z proponowanej w rozdziale 1.4. zmiany statusu administracyjnego 20 miejscowości wiejskich, polegającej na nadaniu im formalnych praw miejskich.

Wydaje się, że proponowane zmiany mogą przyczynić się do aktywizacji ośrodków, które awansują w hierarchii administracyjnej (nowe ośrodki powiatowe i nowe miasta) i że pomimo dość wysokich kosztów przekształcenia, umożliwią lepsze zarządzanie poszczególnymi jednostkami podziału terytorialnego.

1.4. Potencjalne nowe miasta na terenie województwa dolnośląskiego

Stale rosnąca od 1977 r. (czyli od okresu reform podziału terytorialnego kraju) liczba miast w Polsce (w okresie od 1978 do 2015 r. prawa miejskie uzyskało 113 miejscowości), wskazuje na istnienie swoistej potrzeby miejskości. Wynika to głównie z dużej liczby miejscowości wiejskich, cechujących się wysokim stopniem zurbanizowania i pełniących faktyczną rolę miast w systemie osadniczym. Dotyczy to głównie miast zdegradowanych (czyli miejscowości, które w swej przeszłości osadniczej posiadały status miasta lub osiedla miejskiego) oraz dużych wsi, które z uwagi na swoją wielkość posiadają typowy dla małych miast charakter (są to głównie duże wsie gminne oraz wsie podmiejskie, upodabniające się do sąsiadujących z nimi peryferyjnych osiedli miejskich). Proces umiastowienia w aspekcie przestrzennym nie przebiega jednak równomiernie. Są regiony, w których współczesne procesy formalnego umiastowienia są bardzo nasilone i mają charakter dyfuzyjny (tzw. strefy dyfuzji idei miejskości), czego przykładem są m.in. strefa tarnowska, zamojska, świętokrzyska, warmińska czy podlaska. W pewnych regionach tworzenie nowych miast ma jednak charakter incydentalny. Takim regionem jest m.in. województwo dolnośląskie, w którym w latach 1978-2015 prawa miejskie uzyskało zaledwie 6 miejscowości (czyli 5,3% ogółu nowych miast w kraju), w tym 3 na zasadzie restytucji, tzn. Wąsosz i Świerzawa w 1984 roku oraz Prusice w 2000 roku. Pozostałymi miejscowościami, które na Dolnym Śląsku otrzymały w omawianym okresie formalne prawa miejskie były Jelcz-Laskowice (w 1987 r.) i Siechnice (w 1997 r.), które nie miały miejskiej przeszłości oraz Olszyna (w 2005 r.), która w latach 1956-72 była osiedlem miejskim.

Wydaje się jednak, że w przypadku województwa dolnośląskiego proces umiastowienia nie nadąża za faktyczną liczbą miejscowości o miejskim charakterze. Do tej grupy można zaliczyć cztery podstawowe grupy miejscowości:

- miasta zdegradowane, pełniące faktyczną rolę miast (miejscowości, w których degradacja formalnoprawna nie wynikała z utraty funkcji miastotwórczych) – w sumie 8 miejscowości (tab. 10)³;
- miejscowości posiadające w latach 1954-72 status osiedla miejskiego – w sumie 4 miejscowości (tab. 11)⁴;
- duże wsie gminne pełniące rolę ośrodków lokalnych – 1 miejscowość (Łagiewniki);
- duże i zurbanizowane wsie podmiejskie – w sumie 7 miejscowości (tab. 12).

Tab. 10. Miasta zdegradowane w województwie dolnośląskim proponowane na nowe miasta (wg stanu na 2011 r.)

Miejscowość	Powiat	Liczba mieszkańców		
		faktyczna	progowa	względna
Chelmsko Śl.	kamiennogórski	2175	2047	1,063
Cieszków	milicki	2016	1942	1,038
Dobroszyce	oleśnicki	2564	2024	1,267
Lubiąż	wołowski	2365	1893	1,250
Rudna	lubiński	1646	1977	0,832
Sulików	zgorzelecki	1967	2053	0,958
Sulów	milicki	1583	1942	0,815
Wińsko	wołowski	1766	1893	0,933

Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Tab. 11. Dawne osiedla miejskie w województwie dolnośląskim proponowane na nowe miasta (wg stanu na 2011 r.)

Miejscowość	Powiat	Liczba mieszkańców	Wskaźnik miejskości
Kamieniec Ząbk.	ząbkowicki	4848	1,22
Malczyce	średzki	3293	1,07
Mysłakowice	jeleniogórski	4511	1,20
Walim	wałbrzyski	2340	1,09

Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

W przypadku województwa dolnośląskiego wytypowano w sumie 20 miejscowości, które z uwagi na wysoki stopień rozwoju cech miejskich powinny być zaliczone do grona miast.

³ W przypadku miast zdegradowanych z uwagi na ich duże podobieństwo do miast bardzo małych analizę rozwoju cech miejskich ograniczono do analizy wielkości zaludnienia. Posłużono się wskaźnikiem względnej wielkości osiedla, który można rozumieć jako liczbę ludności w danej jednostce osadniczej w stosunku do progowej liczby ludności, przyjętej dla regionu, w którym położona jest dana miejscowość. Progowa liczba ludności zależna jest od współczynnika średniej wielkości wsi w danym regionie w przeliczeniu do średniej krajowej.

⁴ W przypadku pozostałych kategorii miejscowości dokonano analizy stopnia rozwoju cech miejskich, w nawiązaniu do czterech podstawowych aspektów: demograficznego (liczba ludności), funkcjonalnego (liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców), morfologicznego (stopień rozwinięcia układu przestrzennego i gęstość zaludnienia w obszarze zabudowanym) oraz centralności (pełnienie określonych funkcji w systemie osadniczym – głównie siedziby gminy).

Proponowana zmiana zwiększyłaby liczbę miast z 91 do 111 (wzrost o 22,0%), co przyczyniłoby się do:

- wzrostu gęstości sieci miast z 219,2 do 179,7 km² na miasto;
- wzrostu liczby ludności miejskiej o 54,4 tys.;
- wzrostu udziału ludności miejskiej z 69,4% do 71,3%;
- zmian w strukturze wielkościowej miast (wzrost udziału miast bardzo małych z 26,4% do 39,6%).

Tab. 12. Wsie gminne i wsie podmiejskie w województwie dolnośląskim proponowane na nowe miasta (wg stanu na 2011 r.)

Miejscowość	Powiat	Liczba mieszkańców	Wskaźnik miejskości
Łagiewniki	dzierzoniowski	2770	1,09
Bielany Wr.	wrocławski	3151	1,17
Długołęka	wrocławski	3002	1,14
Jeżów Sud.	jeleniogórski	2613	1,05
Kielczów	wrocławski	3750	1,07
Kobierzyce	wrocławski	2065	1,12
Smolec	wrocławski	3637	1,10
Żórawina	wrocławski	2346	1,13

Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

W skali regionalnej największe zmiany w zakresie wzrostu liczby miast (o 12), wzrostu udziału ludności miejskiej (z 70,7% do 73,3%) i wzrostu gęstości sieci miast (z 320,2 do 203,8 km² na miasto) zaszłyby w podregionie wrocławskim. Natomiast w skali lokalnej spowodowałoby to wzrost udziału ludności miejskiej w powiatach: wrocławskim (o 14,0 p.p.⁵), jeleniogórskim (o 10,9 p.p.), milickim (o 9,6 p.p.), wołowskim (o 8,7 p.p.) i ząbkowickim (o 7,1 p.p.). Zmiana statusu administracyjnego wspomnianych wyżej miejscowości nie przyczyniłaby się jednak do istotnych zmian w strukturze sieci miast podregionu legnicko-głogowskiego (w tym podregionie proponowane jest tylko jedno miasto – Rudna), co wynika z braku na tym terenie dużych i zurbanizowanych wsi, mogących pełnić funkcje miast.

⁵ p.p. – punktów procentowych.

2. Sytuacja ludnościowa miast województwa dolnośląskiego

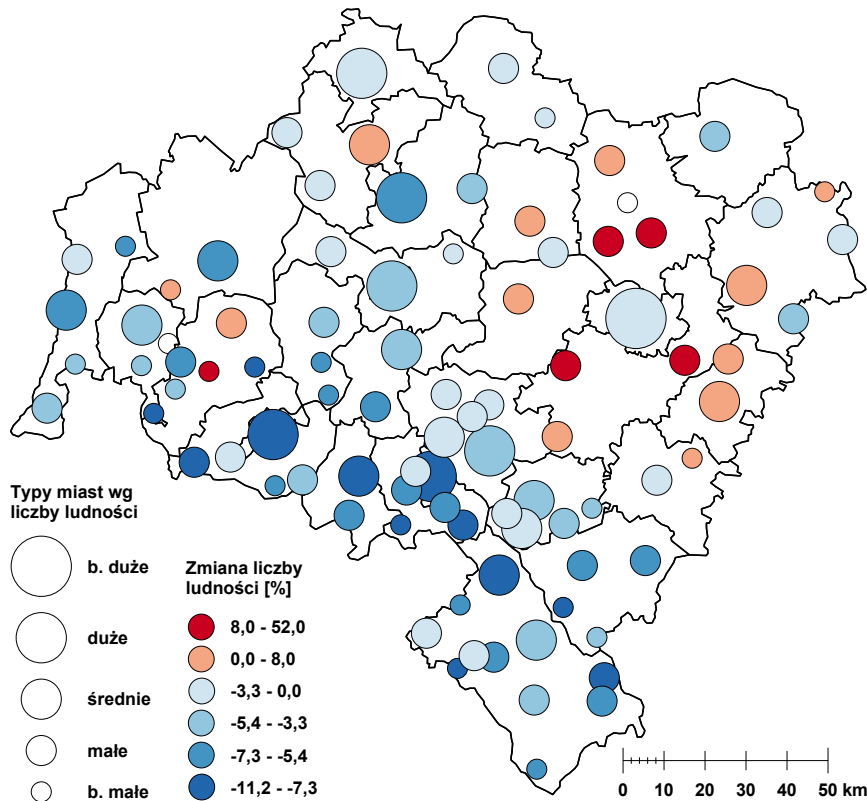
2.1. Zmiany ludnościowe w miastach województwa dolnośląskiego w latach 1999-2013

Województwo dolnośląskie charakteryzuje się znacznym zróżnicowaniem wielkościowym miast oraz przestrzennym zróżnicowaniem trendów w zakresie zmian ludnościowych. W latach 1999-2013 największy przyrost liczby ludności (pow. 8,0%) wystąpił w miastach: Katy Wrocławskie., Oborniki Śl., Siechnice i Trzebnica, które położone są w strefie bezpośredniego oddziaływania Wrocławia. Największy ubytek liczby mieszkańców (pow. 7,3%) miał z kolei miejsce w przypadku miast sudeckich i to niezależnie od ich wielkości, jak np. w Jeleniej Górze, Wałbrzychu, Kamiennej Górze, Nowej Rudzie, Głuszycy i Łądku-Zdroju. Na charakter zmian ludnościowych w miastach Dolnego Śląska wskazuje przewaga liczby miast, w których wystąpiły mniej lub bardziej znaczące procesy depopulacji. Nawiązując do zmian liczby ludności w miastach w latach 1999-2013 obszar województwa dolnośląskiego można podzielić na 4 podobszary (ryc. 13):

- podregion wrocławski, obejmujący Wrocław i miasta znajdujące się w strefie jego bezpośredniego oddziaływania, gdzie większość miast charakteryzowało się wzrostem liczby ludności;
- podregiony legnicko-głogowski i podsudecki (powiaty dzierzoniowski i świdnicki), w których miasta cechowały się stagnacją lub nieznacznym ubytkiem liczby ludności;
- podregion sudecki, gdzie w większości miast wystąpiły mniej lub bardziej znaczące procesy depopulacji.

Aktualna struktura demograficzna mieszkańców i przebieg procesów ludnościowych na Dolnym Śląsku są w głównej mierze uwarunkowane zmianami społeczno-gospodarczymi w okresie powojennym. Zmiana granic po zakończeniu II wojny światowej wymusiła całkowitą wymianę ludności, przy czym tempo zasiedlania poszczególnych części Dolnego Śląska było bardzo zróżnicowane. W pierwszych latach okresu powojennego intensywniej zasiedlona została północno-zachodnia część regionu, a nieco później mało zniszczona część południowa. Napływ ludności w podregionie sudeckim był początkowo niewielki, gdyż pozostawała tu jeszcze liczna ludność niemiecka (Ciok 1994, Cieślak 1999). Po 1950 roku tempo wzrostu liczby ludności na Dolnym Śląsku należało do najwyższych w kraju (liczba mieszkańców w latach 1950-1975 wzrosła w regionie o 56%) (Bogacka i in. 1988). Na Dolny Śląsk napływała głównie ludność młoda, która zakładała rodziny, w wyniku czego ukształtowała się bardzo korzystna struktura demograficzna, z dużym udziałem ludności w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym. Kolejne lata (do 1998 r.) przyniosły wyraźne osłabienie tempa wzrostu liczby mieszkańców. Był to efekt osłabienia dynamiki ruchu naturalnego, jak i ujemnego salda migracji (Krupowicz 1998), co wpłynęło na pogorszenie się struktury mieszkańców regionu (Górecka i in. 2009).

Ryc. 13. Zmiany liczby ludności w miastach województwa dolnośląskiego w latach 1999-2013

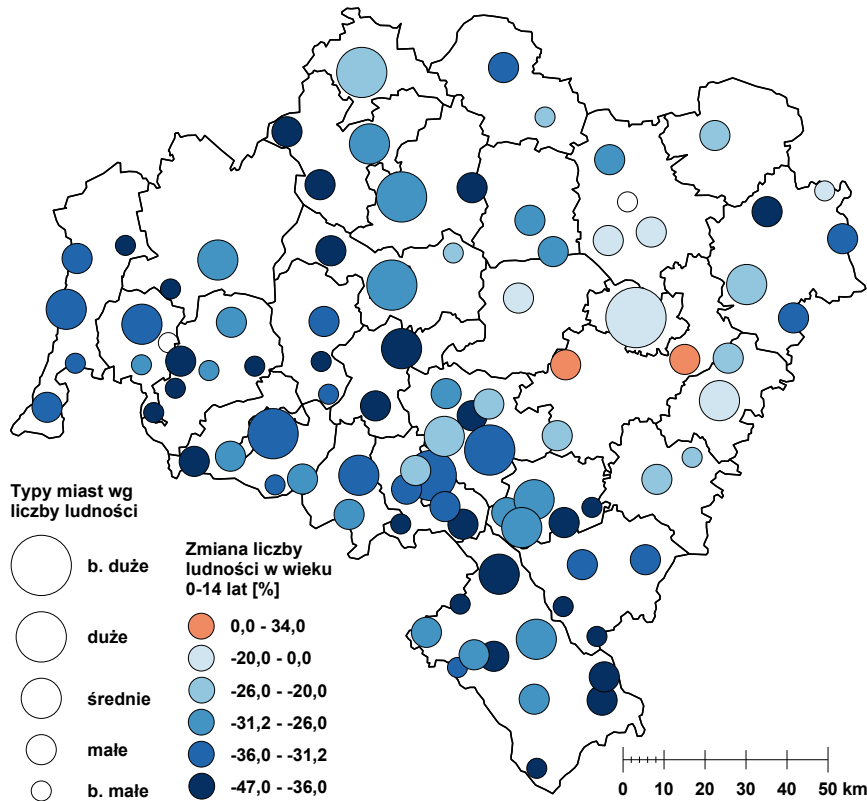
Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Z czasem, to co było atutem Dolnego Śląska, zaczęło stawać się jego problemem. Liczne roczniki młodych ludzi, które przybyły w okresie powojennym na jego obszar, w latach 90. XX w. zaczęły sukcesywnie wchodzić w wiek poprodukcyjny. Proces demograficznego starzenia ludności został zapoczątkowany w miastach położonych w południowej części Dolnego Śląska, a dodatkowo pogłębiają go tendencje depopulacyjne w tej części województwa (Górecka 2000, Górecka i in. 2009). Wyrazem tych tendencji są następujące zmiany demograficzne obserwowane w strukturach ludnościowych miast województwa w latach 1999-2013:

- spadek udziału ludności w wieku przedprodukcyjnym w zdecydowanej większości miast Dolnego Śląska (ryc. 14). Wzrost liczby ludności w tej grupie ekonomicznej odnotowano jedynie w dwóch miastach (Kąty Wrocławskie i Siechnice), natomiast w większości miast spadek przekraczał 20% względem 1999 r. Szczególnie niekorzystna sytuacja pod tym względem wystąpiła w miastach małych i bardzo małych, położonych w podregionach wałbrzyskim, jeleniogórskim i legnicko-głogowskim. Wynika to głównie z niekorzystnych tendencji migracyjnych, tzn. ucieczki ludności w wieku mobilnym do największych miast regionu, zwłaszcza do Wrocławia. Największe ubytki ludności w wieku przedprodukcyjnym wystąpiły w miastach turystycznych i uzdrowiskowych (głównie z uwagi na wysokie koszty

życia) oraz w ośrodkach przemysłowych, w których doszło do upadku lub regresu bazy ekonomicznej.

Ryc. 14. Zmiana liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym (0-14 lat) w miastach województwa dolnośląskiego w latach 1999-2013

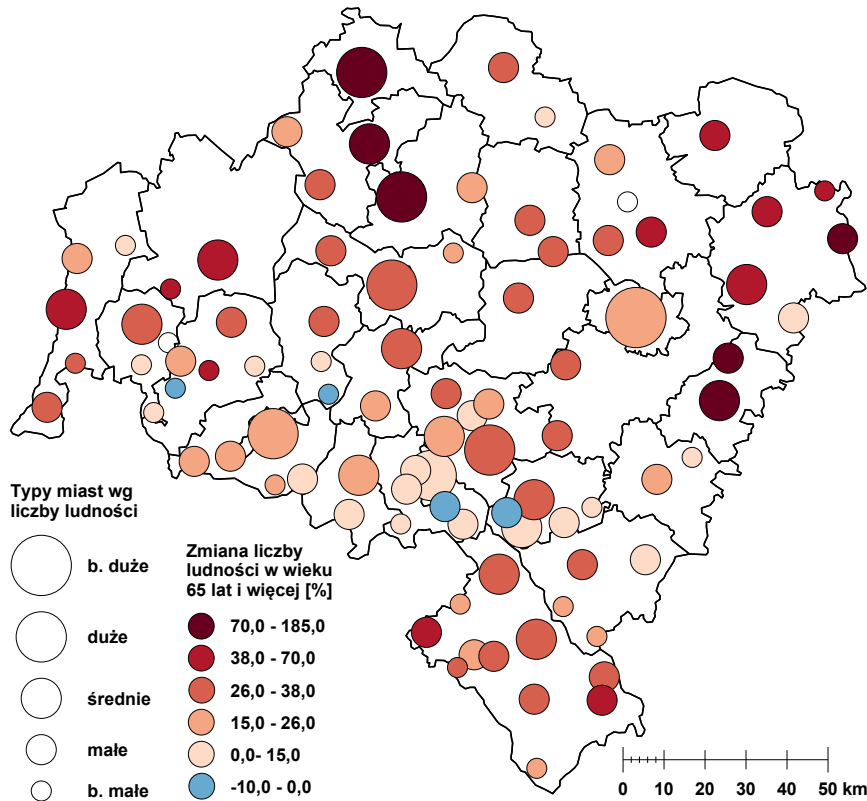

Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

- wzrostu liczby ludności w wieku poprodukcyjnym (65 lat i więcej) w zdecydowanej większości miast województwa (ryc. 15). Spadek liczby ludności w omawianej grupie wiekowej wystąpił jedynie w czterech miastach (Jedlina-Zdrój, Mirsk, Pieszyce i Wojcieszów), przy czym nie wynikał on z poprawy sytuacji demograficznej w tych miastach, lecz wręcz przeciwnie – świadczył o zaawansowaniu procesów depopulacji, przejawiających się „drastycznym” ubytkiem liczby mieszkańców i to we wszystkich grupach ekonomicznych ludności. Największy wzrost liczby ludności w wieku poprodukcyjnym, w omawianym okresie, odnotowany został w głównych ośrodkach Legnicko-Głogowskiego Okręgu Miedziowego (Głogów, Lubin i Polkowice) oraz w miastach położonych w strefie zaplecza aglomeracji wrocławskiej (Jelcz-Laskowice, Oława, Syców). W przypadku głównych miast LGOM-u wynika to głównie z wyraźnego spadku napływu ludności, niezwykle intensywnego w latach 70-tych i 80-tych XX wieku, gwałtownego rozwoju procesów suburbanizacji w ich strefach podmiejskich oraz wkraczania w wiek poprodukcyjny ludności, która napłynęła w pierwszych latach rozwoju Zagłębia Miedziowego. Niezbyt intensywny wzrost liczby ludności w wieku

poprodukcyjnym w miastach sudeckich wynika głównie z już znacznego zaawansowania procesów starzenia się ludności na tym obszarze od początku omawianego okresu.

Ryc. 15. Zmiana liczby ludności w wieku poprodukcyjnym (65 lat i więcej) w miastach województwa dolnośląskiego w latach 1999-2013

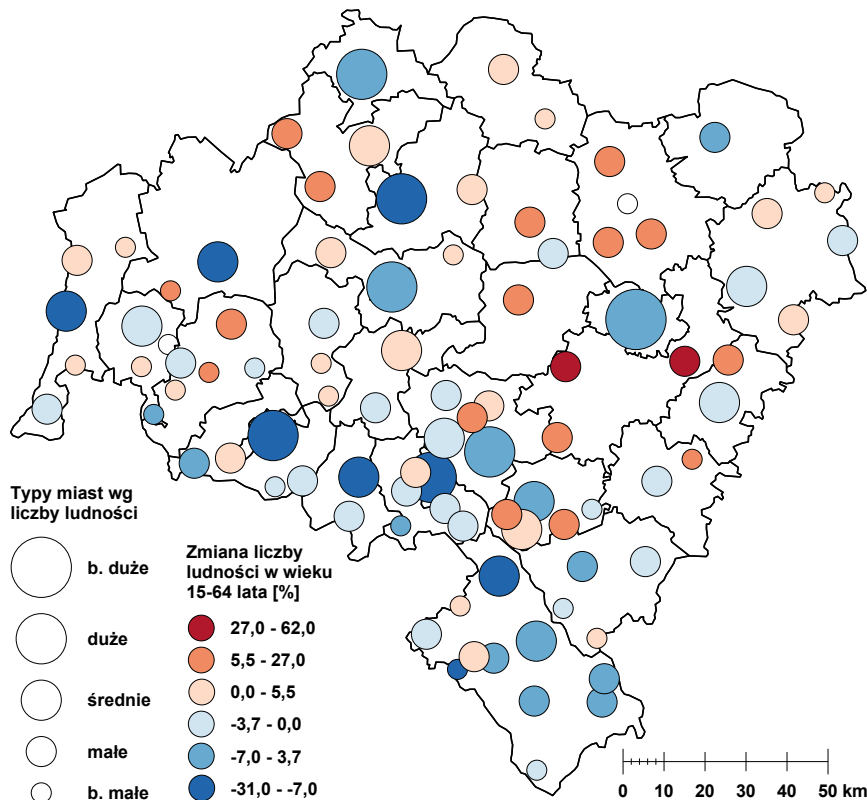

Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Na tym tle zmiany liczby ludności w wieku produkcyjnym w przypadku miast województwa dolnośląskiego cechowały się największym zróżnicowaniem (ryc. 16). Spadek liczby ludności w tej grupie ekonomicznej ludności dotyczył w szczególności większych miast sudeckich (np. Jelenia Góra, Wałbrzych, Zgorzelec, Kamienna Góra, Nowa Ruda), większych miast położonych w podregionie legnicko-głogowskim (Legnica, Lubin, Głogów) i Wrocławia. Świadczy to o dyfuzyjnym charakterze procesów starzenia się, które zapoczątkowane zostały w największych miastach Dolnego Śląska. Miasta te w pierwszych latach okresu powojennego, głównie z uwagi na obecność dużych zakładów przemysłowych, dostępność do placówek edukacyjnych oraz dogodne warunki życia, przyciągały migrantów, którzy obecnie (w pierwszych latach XXI w.) wkraczają w wiek emerytalny. Ponadto w latach 90-tych XX wieku w otoczeniu tych miast zapoczątkowane zostały procesy suburbanizacji, które przyczyniły się do odpływu średniozamożnej ludności w wieku mobilnym do stref podmiejskich. Wzrost liczby ludności w wieku produkcyjnym w latach 1999-2013 miał natomiast miejsce w miastach małych i bardzo małych położonych w strefie oddziaływania ośrodków regionalnych i subregionalnych, a zwłaszcza w otoczeniu

Wrocławia. Co ciekawe wzrost liczby ludności w tej grupie ekonomicznej ludności był obserwowany w miastach niezależnie od ich obecnej sytuacji demograficznej. Wystąpił on zarówno w miastach rozwojowych jak: Kąty Wrocławskie, Siechnice, Oborniki Śląskie, Sobótka, Jelcz-Laskowice, jak i regresywnych jak np. Pieszyce, czy Piława Górna.

Ryc. 16. Zmiana liczby ludności w wieku produkcyjnym (15-64 lata) w miastach województwa dolnośląskiego w latach 1999-2013

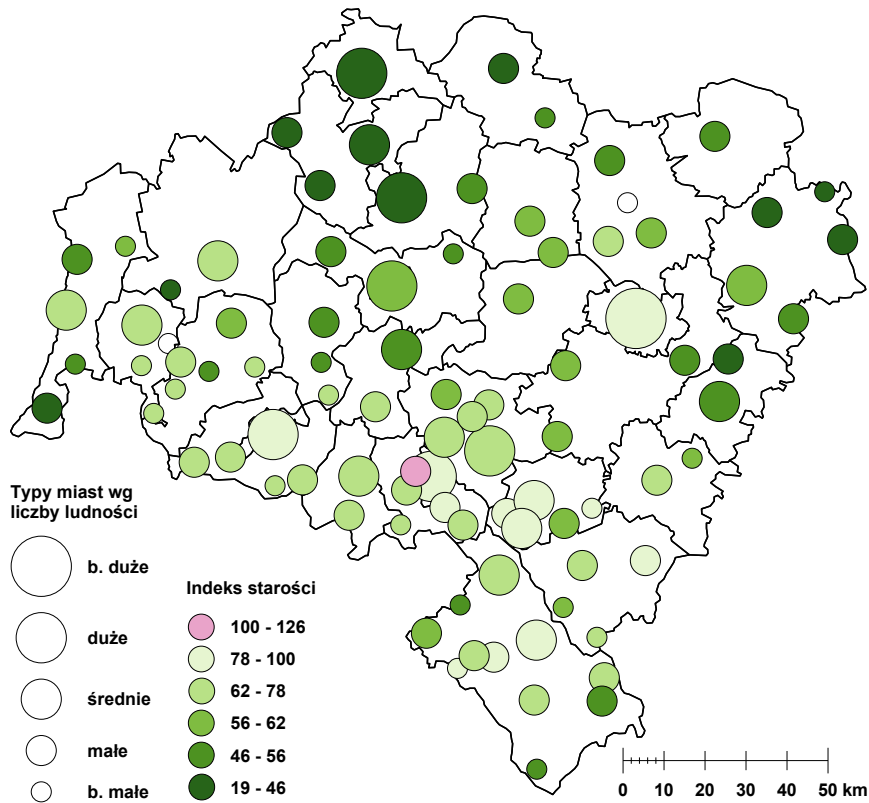

Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

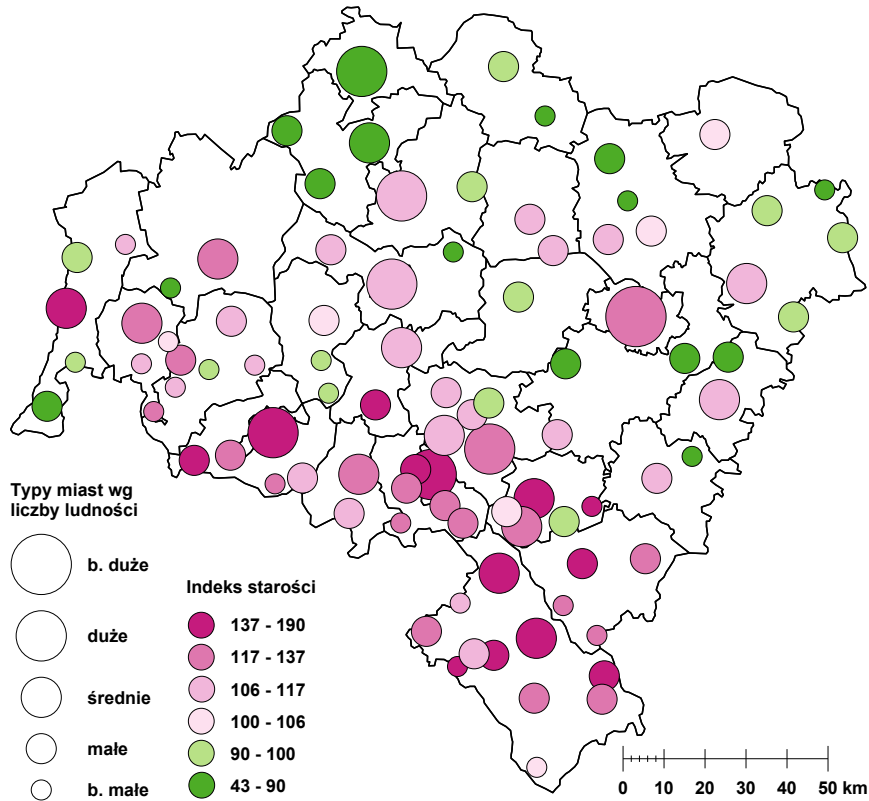
O pogorszeniu się sytuacji demograficznej oraz zawansowaniu procesów starzenia się, w przypadku miast województwa dolnośląskiego, świadczy zmiana wartości indeksu starości⁶ w latach 1999-2013. W 1999 roku (ryc. 17) wysoką wartością indeksu starości (pow. 100) charakteryzowało się tylko jedno miasto Dolnego Śląska (Szczawno-Zdrój). W pozostałych miastach województwa wartość ww. indeksu rzadko przekraczała 70, a w północnej części województwa 56. W ciągu następných 14 lat nastąpił znaczący wzrost wartości indeksu starości i to praktycznie we wszystkich miastach Dolnego Śląska. W 2013 roku większość miast województwa charakteryzowała się wysokimi i bardzo wysokimi wartościami indeksu starości (ryc. 18). Najwyższe wartości (pow. 137) osiągał indeks starości w miastach sudeckiej części regionu, jak Wałbrzych, Szczawno-Zdrój, Nowa Ruda, Lądek-Zdrój, Jelenia Góra, Dzierżoniów i Zgorzelec.

⁶ Indeks starości wyraża stosunek liczby ludności w wieku poprodukcyjnym do liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym.

Ryc. 17. Indeks starości w miastach województwa dolnośląskiego w 1999 roku

Ryc. 18. Indeks starości w miastach województwa dolnośląskiego w 2013 roku

Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS (obie ryciny).

Tak negatywna sytuacja demograficzna miast sudeckich dodatkowo pogłębianą jest przez odpływ ludności młodej, głównie do Wrocławia i innych dużych miast w kraju, a po akcesji Polski do Unii Europejskiej również za granicę. Relatywnie niskimi wartościami indeksu starości (poniżej 90) w 2013 roku cechowały się miasta położone w północnej części województwa dolnośląskiego jak. Głogów, Polkowice, Żmigród, Kąty Wrocławskie, Siechnice, Jelcz-Laskowice.

2.2. Kurczenie się miast na pograniczu Polski, Niemiec i Republiki Czeskiej

Dominacja regresywnych tendencji zmian ludnościowych oraz niekorzystne zmiany w strukturach ludności w powiązaniu z niezbyt korzystną sytuacją gospodarczą wielu ośrodków miejskich podlegających procesom depopulacji wskazują na to, że znaczna część miast województwa dolnośląskiego stanowi przykład miast kurczących się (Krzysztofik, Szmytkie 2011, Krzysztofik 2013, Kantor-Pietraga 2014). Większość opracowań traktujących o kurczeniu się miast odnosi się do badań nad miastami średnimi, dużymi i wielkimi (Kantor-Pietraga i in. 2012, Kantor-Pietraga 2014, Wiechmann, Wolff 2014). Wielkość miasta wpływa nie tylko na skalę zjawiska, ale pozwala także w bardziej czytelny sposób wychwytywać wewnętrzne mechanizmy destabilizacji społeczno-ekonomicznych, które mogą wpływać na kurczenie się miasta lub pokazywać przestrzenne zróżnicowanie tego zjawiska. Proces kurczenia się dotyczy jednak różnych kategorii wielkościowych miast, w tym również miast małych i bardzo małych. W przypadku miast bardzo małych może on prowadzić do wytracania funkcji miejskich, głównie przez regres demograficzny, ale także przez destrukcję struktur ekonomicznych i społecznych. Podobne procesy obserwowane są także w przypadku większości miast Saksonii i Północnych Czech (por. Radzimski 2009, Wiechmann, Wolff 2014). Można zatem stwierdzić, że na pograniczu Polski, Niemiec i Republiki Czeskiej proces kurczenia się miast jest jednym z najważniejszych problemów społeczno-gospodarczych.

W latach 1999-2014 liczba ludności miejskiej w regionie pogranicza Polski, Niemiec i Republiki Czeskiej zmniejszyła się w sumie o 406 tys. osób (czyli o 5,8%). Największy ubytek liczby mieszkańców w regionie pogranicza odnotowano w miastach Saksonii (aż o 287 tys.), natomiast miasta Dolnego Śląska i Północnych Czech cechowały się znacznie słabszymi procesami depopulacji (tab. 13). Co ciekawe, w analizowanym okresie procesy depopulacji wystąpiły praktycznie we wszystkich kategoriach wielkościowych miast, z wyjątkiem miast bardzo dużych w Saksonii, w których miał miejsce znaczny wzrost liczby ludności (o ok. 92 tys. osób). Na Dolnym Śląsku, w Saksonii i w Północnych Czechach dynamika procesów depopulacji znacząco różni się od siebie, w odniesieniu do poszczególnych kategorii wielkościowych miast. W przypadku Saksonii wszystkie kategorie wielkościowe miast (z wyjątkiem miast bardzo dużych) cechują się bardzo dużą intensywnością procesów depopulacji (ubytki liczby mieszkańców w zakresie 10-18%). Na Dolnym Śląsku

najintensywniejsze procesy depopulacji występują w przypadku miast dużych (o 7,1%), w mniejszym stopniu - w miastach bardzo małych (o 4,7%) i średnich (o 3,6%). Na terenie Północnych Czech procesom depopulacji w największym stopniu podlegały miasta średnie (o 6,6%) i małe (o 4,0%).

O globalnym charakterze procesów depopulacji w przypadku miast pogranicza Polski, Niemiec i Republiki Czeskiej świadczy fakt, że w latach 1999-2013 spadki liczby ludności odnotowano w 344 z 417 miast regionu (82,5%), przy znaczącym wzroście liczby ludności w zaledwie 8 miastach.. Największy bezwzględny spadek liczby mieszkańców miast pogranicza dało się zaobserwować w miastach średnich, dużych i bardzo dużych (tab. 14), tzn. Chemnitz, Hoyerswerda, Wałbrzych, Zwickau, Wrocław i Weißwasser. Największy względny ubytek liczby mieszkańców wystąpił natomiast w miastach Saksonii (tab. 15), jak np. Weißwasser, Johanngeorgenstadt, Hoyerswerda i Oberwiesenthal oraz w czeskim miasteczku Žulová. O zaawansowaniu procesów kurczenia się miast Saksonii świadczy fakt, że na 150 miast pogranicza o największym względnym ubytku liczby ludności, aż 136 z nich położonych jest na obszarze Saksonii, a 13 - na obszarze Północnych Czech. Na tym tle sytuacja demograficzna miast Dolnego Śląska nie wygląda aż tak dramatycznie. Spośród miast Dolnego Śląska największy względny ubytek liczby ludności wystąpił w: Wałbrzychu (o 11,1%), Świeradowie-Zdroju (o 11,0%), Mioszowie (o 10,2%) i Kamiennej Górze (o 9,8%).

Tab. 13. Zmiany liczby ludności w miastach Dolnego Śląska, Saksonii i Północnych Czech w latach 1999-2013

Region	Liczba ludności		Zmiana liczby ludności
	1999 r.	2013 r.	
Dolny Śląsk	2 086 745	2 019 978	-66 767
<i>miasta bardzo duże</i>	643 522	632 067	-11 455
<i>miasta duże</i>	542 380	504 135	-38 245
<i>miasta średnie</i>	383 190	369 545	-13 645
<i>miasta małe</i>	440 013	433 485	-6 528
<i>miasta bardzo małe</i>	77 640	73 998	-3 642
Saksonia	3 529 383	3 242 599	-286 784
<i>miasta bardzo duże</i>	970 540	1 062 316	91 776
<i>miasta duże</i>	502 194	451 595	-50 599
<i>miasta średnie</i>	627 198	537 766	-89 432
<i>miasta małe</i>	1 245 018	1 038 142	-206 876
<i>miasta bardzo małe</i>	184 433	152 780	-31 653
Północne Czechy	1 441 309	1 388 899	-52 410
<i>miasta duże</i>	393 372	384 126	-9 246
<i>miasta średnie</i>	291 272	272 057	-19 215
<i>miasta małe</i>	534 914	513 336	-21 578
<i>miasta bardzo małe</i>	221 751	219 380	-2 371

Opracowanie własne.

Tab. 14. Miasta pogranicza Polski, Niemiec i Republiki Czeskiej o największym bezwzględnym spadku liczby ludności w latach 1999-2013

Miasto	Kraj	Liczba ludności		Zmiana liczby ludności
		1999 r.	2013 r.	
Chemnitz	Niemcy	263 222	242 022	-21 200
Hoyerswerda	Niemcy	52 249	34 317	-17 932
Wałbrzych	Polska	132 688	117 926	-14 762
Zwickau	Niemcy	104 146	91 564	-12 582
Wrocław	Polska	643 522	632 067	-11 455
Weißwasser/O.L.	Niemcy	27 315	17 288	-10 027
Görlitz	Niemcy	62 871	54 042	-8 829
Jelenia Góra	Polska	90 573	81 985	-8 588
Riesa	Niemcy	39 909	31 423	-8 486
Plauen	Niemcy	71 955	63 967	-7 988
Zittau	Niemcy	33 350	25 950	-7 400

Opracowanie własne

Tab. 15. Miasta pogranicza Polski, Niemiec i Republiki Czeskiej o największym względnym spadku liczby ludności w latach 1999-2013

Miasto	Kraj	Liczba ludności		Zmiana liczby ludności
		1999 r.	2013 r.	
Weißwasser/O.L.	Niemcy	27 315	17 288	-36,7
Johanngeorgenstadt	Niemcy	6 609	4 257	-35,6
Hoyerswerda	Niemcy	52 249	34 317	-34,3
Oberwiesenthal	Niemcy	3 273	2 231	-31,8
Žulová	Czechy	1 849	1 261	-31,8
Königstein	Niemcy	3 140	2 166	-31,0
Wilthen	Niemcy	7 350	5 268	-28,3
Kitzscher	Niemcy	7 024	5 084	-27,6
Seifhennersdorf	Niemcy	5 266	3 883	-26,3
Ostritz	Niemcy	3 269	2 451	-25,0

Opracowanie własne.

Kurczenie się miast w dużej części utożsamia się z kryzysem przemysłu, dezindustrializacją. W zasadzie dotknęło ono w mniejszym lub większym stopniu wszystkie dawne miasta przemysłowe, zwłaszcza te opierające swój byt na przemysłach tradycyjnych. Dlatego też przekształcenia społeczno-gospodarcze i kryzys ekonomiczny ostatnich 20 lat w szczególności sposób dotknął miasta, w których działalność przemysłowa była wiodącą lub silnie współdecydującą. Tym także należy wyjaśniać kryzys demograficzny małych i średnich miast Dolnego Śląska, Saksonii, jak i Północnych Czech. Kurczenie się miast dotyczy również dwóch innych typów gospodarczych miast. Są to mianowicie uzdrowiska i miejscowości turystyczne oraz miasteczka bez rozwiniętej produkcyjno-usługowej bazy ekonomicznej w których dał się zaobserwować niski poziom zaludnienia.

Kurczenie się miast jest zjawiskiem negatywnym. Wśród aspektów pozytywnych zwraca się uwagę na proces naturalnego dostosowywania liczby ludności do możliwości

zaspokajania przez daną miejscowość jej potrzeb ekonomicznych, społecznych i infrastrukturalnych.. W wielu przypadkach jednak kurczenie się jest żywiołowe i powiązane z negatywnymi zjawiskami społeczno-gospodarczymi. Problemem miast kurczących się jest skala zjawiska i praktycznie brak jakichkolwiek planów zaradczych. W przypadku niektórych małych miast liczących nieco ponad 1000 mieszkańców, sytuacja jest o tyle dramatyczna, że zbliżyły się one wielkościami, a często infrastrukturalnie i ekonomicznie do średniej wielkości ośrodków zakwalifikowanych pod względem formalnym do wiejskich. Z tego punktu widzenia postępek zjawiska zagraża ich bytowi w gronie miast rozumianych z punktu widzenia formalno-administracyjnego.

Niemniej trudna sytuacja jest w średnich i dużych miastach, które z reguły powstały lub rozwinęły się w oparciu o rozwój przemysłu w XIX i XX w. Najtrudniejsza sytuacja jest w miastach, które tracą ludność na skutek ujemnego salda migracji i ujemnego przyrostu naturalnego. W większości przypadków problemy kurczenia się tychże wynikają z braku odpowiednich ofert rynku pracy, bezrobocia, a także ogólnej sytuacji społeczno-ekonomicznej i negatywnego postrzegania miasta, jako przestrzeni do życia (Krzysztofik, Szmytkie 2011).

2.3. Czynniki zmian ludnościowych w miastach województwa dolnośląskiego

Czynniki zmian ludnościowych w przypadku miast województwa dolnośląskiego zostały przedstawione przy pomocy diagramu Webba (Holzer 1980, Zdrojewski 1994), który na osi x prezentuje dane na temat salda migracji, natomiast na osi y dane na temat przyrostu naturalnego. Z uwagi na dużą zmienność roczną poszczególnych parametrów, zwłaszcza salda migracji (co wynika z przypadkowego charakteru migracji) zdecydowano się przeprowadzić analizę zmian ludnościowych w dwóch, siedmioletnich przedziałach czasowych (lata 2000-2006 i 2007-2013), uśredniając wartości wskaźników dla danego okresu. Typologia Webba wyróżnia 8 typów oznaczonych literami A-H, przy czym typy A-D charakteryzują jednostki aktywne demograficznie (czyli rozwojowe), natomiast typy E-H oznaczają jednostki nieaktywne demograficznie, w których ubywa ludności. Poszczególne typy demograficzne można scharakteryzować w następujący sposób:

- A – dodatni przyrost naturalny przewyższa ujemne saldo migracji,
- B – dodatni przyrost naturalny jest wyższy od dodatniego salda migracji,
- C – dodatni przyrost naturalny jest niższy od dodatniego salda migracji,
- D – dodatnie saldo migracji z nadwyżką rekompensuje ujemny przyrost naturalny,
- E – ujemny przyrost naturalny nie jest rekompensowany przez dodatnie saldo migracji,
- F – ujemny przyrost naturalny z ujemnym, ale nie mniejszym (w wartości bezwzględnej) saldem migracji,
- G – ujemny przyrost naturalny z ujemnym, ale nie większym (w wartości bezwzględnej) saldem migracji,
- H – ujemne saldo migracji nie jest rekompensowane przez dodatni przyrost naturalny.

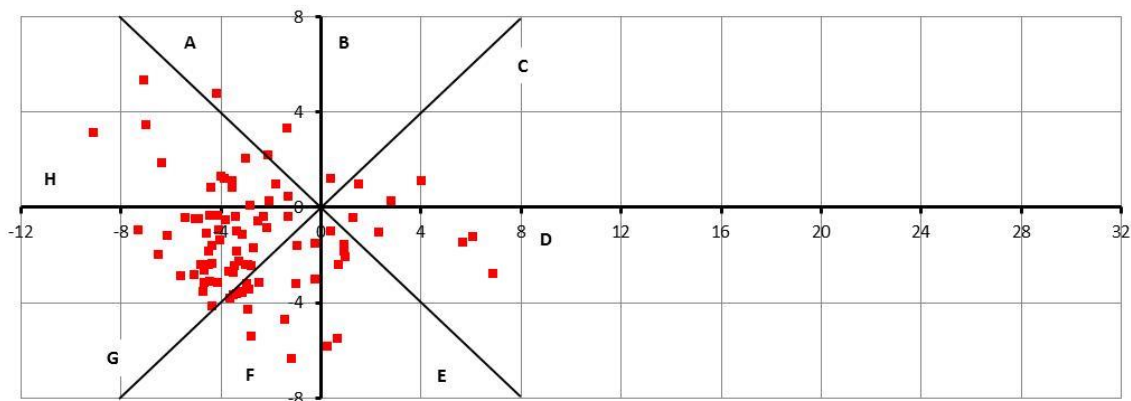
Przeprowadzone analizy wykazały, że w obu przyjętych okresach miasta województwa dolnośląskiego koncentrowały się w obrębie 3 typów demograficznych, tzn. F, G i H (ryc. 19, ryc. 20, tab. 16), czyli wykazują niekorzystną sytuację demograficzną.

Tab. 16. Typy demograficzne miast województwa dolnośląskiego wyznaczone w oparciu o diagram Webba

Typ	Lata 2000-2006	Lata 2007-2013
	Liczba miast	
A	3	1
B	1	1
C	3	4
D	5	5
E	7	8
F	17	14
G	41	43
H	14	15

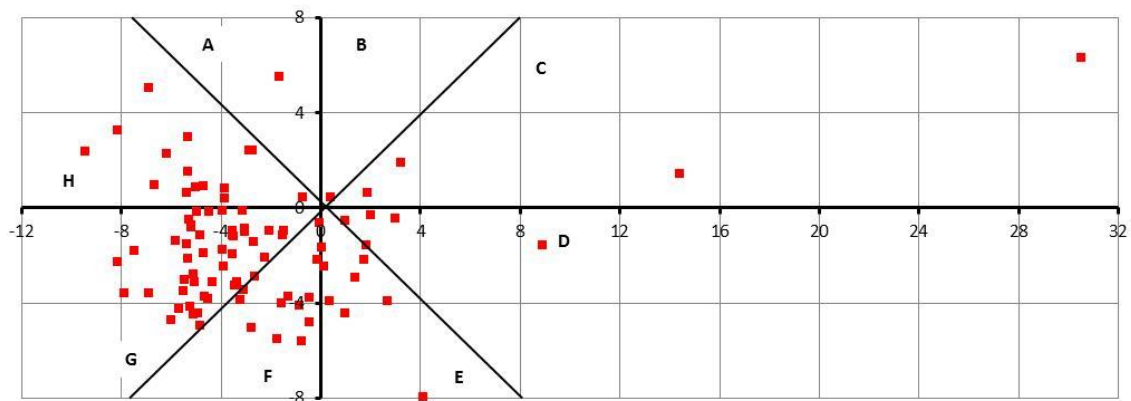
Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Ryc. 19. Diagram Webba dla miast województwa dolnośląskiego (dane dla lat 2000-2006)

Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Ryc. 20. Diagram Webba dla miast województwa dolnośląskiego (dane dla lat 2007-2013)

Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Ponad połowa miast województwa w obu omawianych okresach cechowała się zarówno ubytkiem naturalnym, jak i ujemnym saldem migracji (typy F i G), natomiast miasta posiadające dodatnie wartości obu parametrów (typy B i C) stanowiły jedynie ok. 5% ogółu miast w regionie. Na obu wykresach (ryc. 19 i ryc. 20) można ponadto zauważyć „oddalanie się” punktów od prostej oddzielającej typy A od H i D od E, czyli od linii wyznaczającej wartość przyrostu rzeczywistego na poziomie 0, co świadczy o pogłębianiu się negatywnych tendencji demograficznych.

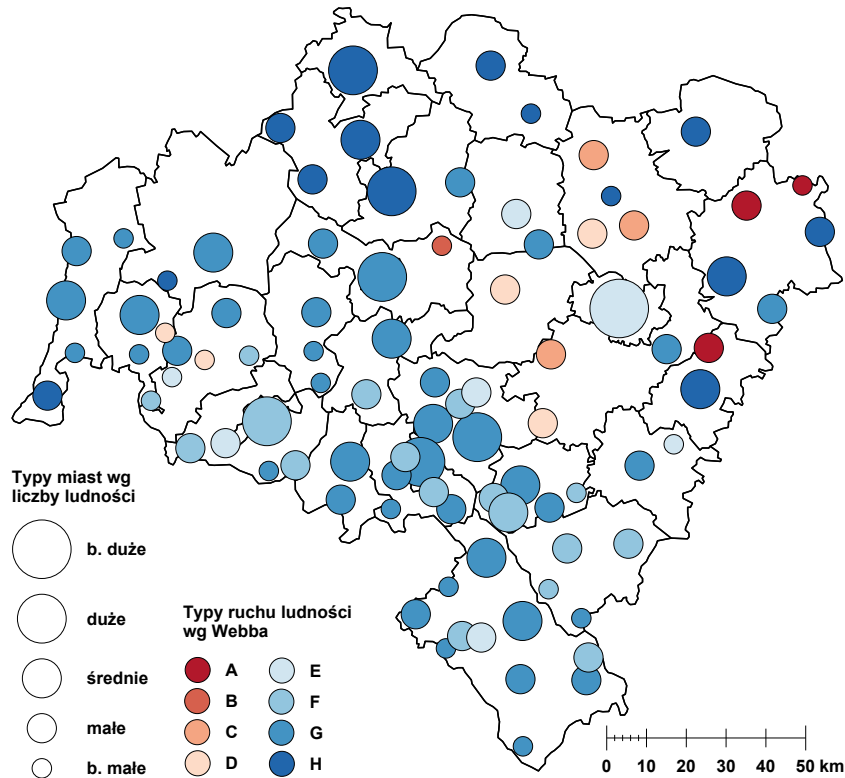
Przeprowadzona analiza poszczególnych parametrów, charakteryzujących zmiany ludnościowe miast województwa dolnośląskiego w latach 2000-2006 i 2007-2013 (przyrost rzeczywisty, przyrost naturalny, saldo migracji i czynniki zmian demograficznych), wykazała:

- wzrost liczby miast z ujemnym przyrostem rzeczywistym z 79 do 80;
- spadek liczby miast z ujemnym saldem migracji z 75 do 73;
- utrzymanie się liczby miast z ubytkiem naturalnym na poziomie 70;
- wzrost liczby miast, w których dominującym czynnikiem zmian ludnościowych jest ujemne saldo migracji z 55 do 58.

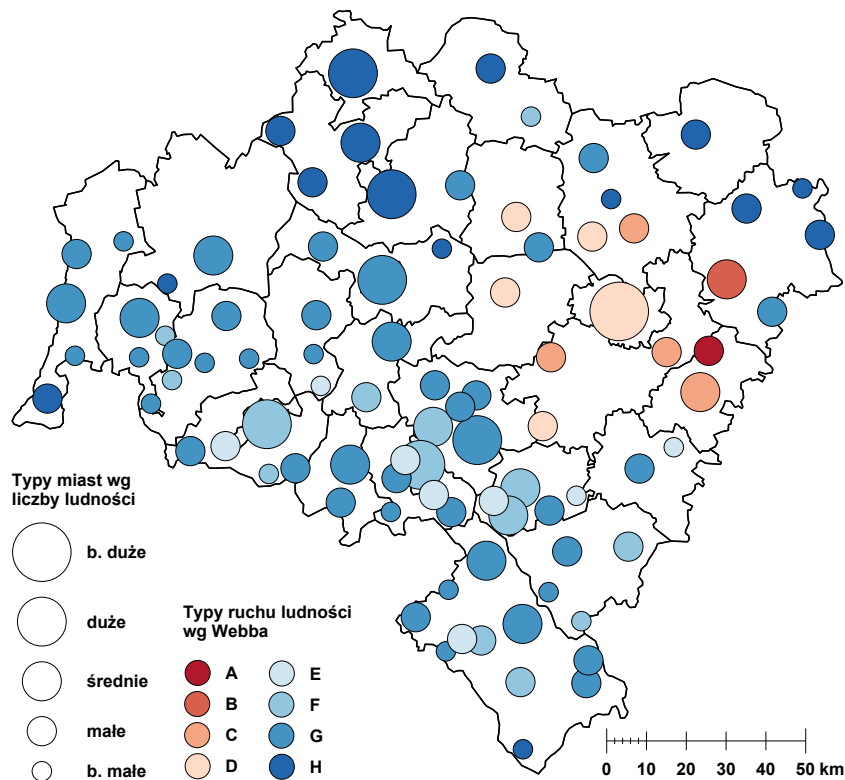
Warto również zauważyć, że aż 55 miast (60,4%) utrzymało swój typ demograficzny. Dotyczy to w szczególności miast w obrębie typów G i H. Wśród miast, w których miało miejsce odwrócenie sytuacji demograficznej, 6 (Lubomierz, Międzybórz, Olszyna, Prochowice, Twardogóra, Żmigród) przeszło z typów rozwojowych (A-D) do typów regresywnych (E-H), a 5 (Oleśnica, Oława, Siechnice, Wołów, Wrocław)- z typów regresywnych do typów rozwojowych. Druga z tendencji wystąpiła jedynie w przypadku Wrocławia i innych miast Wrocławskiego Obszaru Funkcjonalnego. Pozostałe 25 miast województwa zmieniło typ demograficzny, nie zmieniając jednak ogólnej tendencji zmian demograficznych (czyli pozostało w obrębie typów rozwojowych lub regresywnych), przy czym 4 z nich (Mirsk, Polanica-Zdrój, Wąsosz i Żarów) przeszło z typów E lub H (z jednym czynnikiem ujemnym, czyli ujemnym saldem migracji lub ubytkiem naturalnym) do typów F lub G (z dwoma czynnikiemami ujemnymi, czyli z ujemnym saldem migracji i ubytkiem naturalnym).

Sytuacja demograficzna miast województwa dolnośląskiego wykazuje wyraźne zróżnicowanie przestrzenne. W latach 2006-2013 rozwojową sytuacją demograficzną cechowały się zwłaszcza miasta położone w otoczeniu Wrocławia (przy czym bliskość stolicy regionu nie wpływała zasadniczo na sytuację ludnościową poszczególnych ośrodków), a także pojedyncze miasta zlokalizowane w otoczeniu innych ośrodków regionalnych (głównie Jeleniej Góry i Legnicy) (ryc. 21). Dane z lat 2007-2013 wskazują na dalsze pogłębienie się dysproporcji w zakresie sytuacji demograficznej między podregionem wrocławskim, a innymi podregionami w województwie. W tym okresie (ryc. 22) rozwojową sytuacją demograficzną cechowały się wyłącznie miasta znajdujące się w podregionie wrocławskim, a w szczególności ośrodki leżące w strefie bezpośredniego oddziaływania Wrocławia.

Ryc. 21. Typy demograficzne miast województwa dolnośląskiego wg Webba (dane dla lat 2000-2006)

Ryc. 22. Typy demograficzne miast województwa dolnośląskiego wg Webba (dane dla lat 2007-2013)

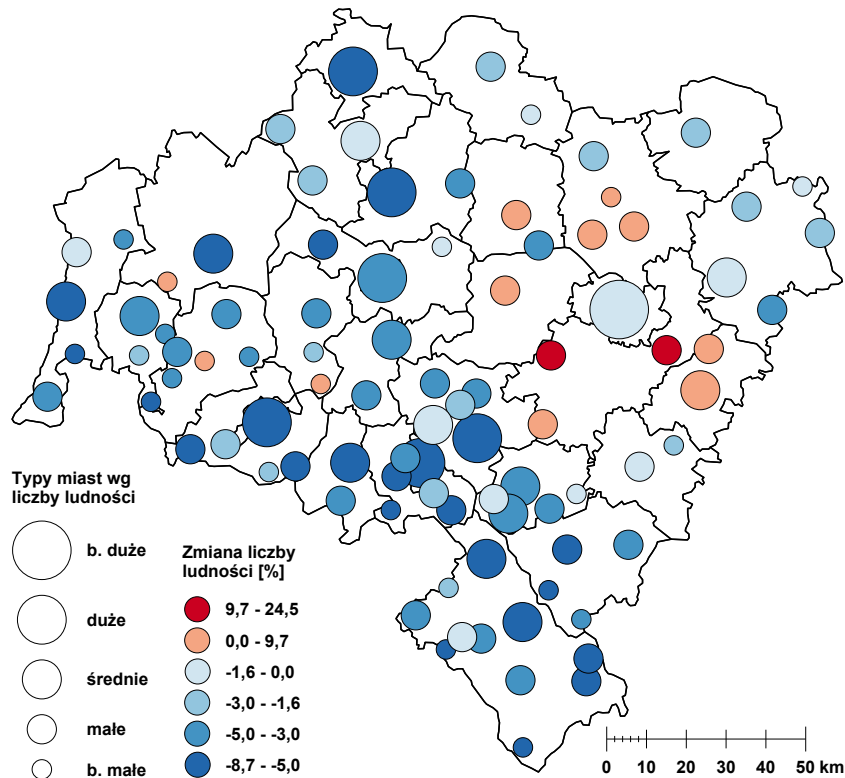
Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS (obie ryciny).

Zadowalający jest fakt, że w trzech największych miastach podregionu wrocławskiego (Wrocław, Oleśnica, Oława) wystąpiła wyraźna poprawa sytuacji demograficznej. W pozostałych podregionach województwa miasta charakteryzują się niestety regresywną sytuacją ludnościową. Dotyczy to zwłaszcza miast sudeckich i głównych ośrodków Legnicko-Głogowskiego Okręgu Miedziowego, które do niedawna cechowały się korzystną sytuacją ludnościową, warunkowaną dodatnim saldem migracji. Procesom depopulacji w województwie dolnośląskim podlegają miasta wszystkich kategorii wielkościowych, ale w szczególności problem ten dotyczy miast dużych i średniej wielkości. Należy jednak pamiętać, że w ich przypadku ubytek liczby ludności jest rekompensowany przez wzrost liczby ludności w strefie podmiejskiej. Wyjątek stanowi jednak miasto Wałbrzych, które jako jedyne w województwie miasto tej wielkości nie wykształciło klasycznej strefy podmiejskiej (głównym kierunkiem migracji dla mieszkańców Wałbrzycha jest Wrocław i jego strefa podmiejska).

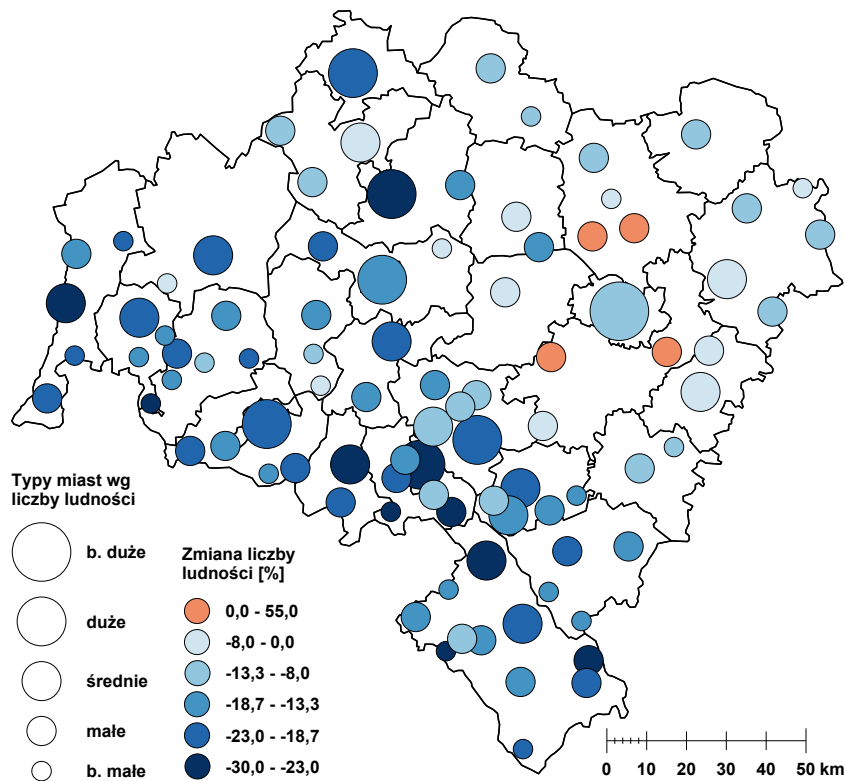
2.4. Prognoza demograficzna dla miast województwa dolnośląskiego do 2035 roku

Opierając się na wynikach *Prognozy demograficznej dla gmin województwa dolnośląskiego do 2035 r.* dokonano analizy przewidywanych zmian liczby ludności w miastach Dolnego Śląska. Wyniki prognozy wskazują, że w najbliższych latach na Dolnym Śląsku obserwowane już od kilkunastu lat procesy depopulacji będą się w dalszym ciągu pogłębiać. Problem ten będzie w szczególności dotyczył miast województwa. W zdecydowanej większości miast regionu do 2020 r. liczba ludności będzie się zmniejszać (ryc. 23). Najintensywniejszym procesom kurczenia będą podlegały miasta w podregionach wałbrzyskim, jeleniogórskim i legnicko-głogowskim. Na tym tle korzystną sytuacją demograficzną będą charakteryzować się miasta podregionu wrocławskiego, w których w większości wystąpi mniej lub bardziej znaczący wzrost liczby mieszkańców. Przewiduje się, że największe wzrosty zaludnienia odnotowane zostaną w miastach położonych w strefie podmiejskiej Wrocławia, jak Siechnice i Kąty Wrocławskie. W kolejnych latach nastąpi dalsze zagęszczanie się ludności miejskiej województwa dolnośląskiego na obszarze podregionu wrocławskiego, wynikające ze względnie korzystnej sytuacji demograficznej miast w aglomeracji wrocławskiej i dalszego kurczenia się miast w pozostałych podregionach województwa. Od 2013 do 2035 roku nastąpi wzrost liczby ludności jedynie w 4 miastach Dolnego Śląska (Kąty Wrocławskie, Oborniki Śląskie, Siechnice i Trzebnica). W pozostałych miastach regionu, w tym samym czasie, nastąpi spadek liczby mieszkańców, sięgający nawet 30% (ryc. 24).

Ryc. 23. Prognoza zmian liczby ludności w miastach województwa dolnośląskiego do 2020 roku

Ryc. 24. Prognoza zmian liczby ludności w miastach województwa dolnośląskiego do 2035 roku

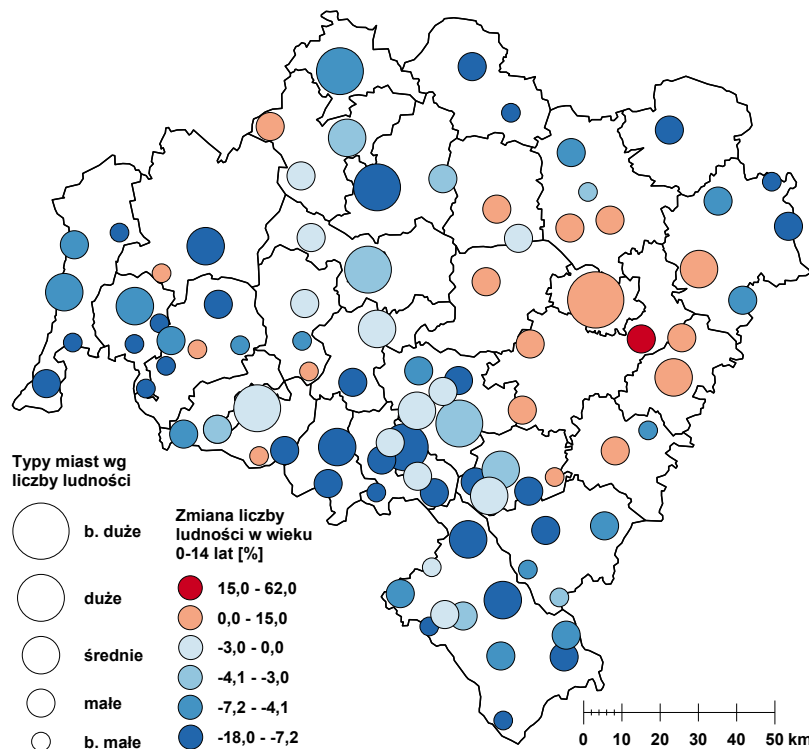

Opracowanie własne (obie ryciny).

Depopulacja większości miast województwa dolnośląskiego pociągnie za sobą niekorzystne zmiany w strukturach ludności. Do najważniejszych zmian będą należały:

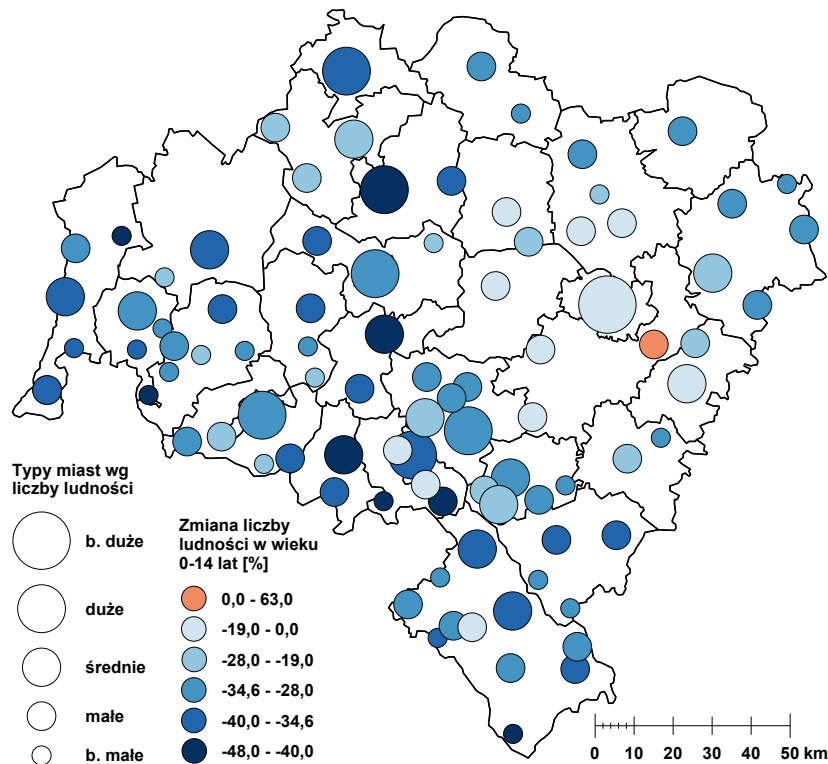
- zmniejszanie się liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym, które obserwowane będzie w szczególności w dłuższej perspektywie czasowej. Do 2020 roku znaczna liczba miast województwa będzie cechowała się wzrostem liczby ludności młodej (ryc. 25), natomiast w 2035 r. (ryc. 26) praktycznie we wszystkich miastach Dolnego Śląska wystąpi spadek liczby ludności w tej grupie ekonomicznej.
- ciągle zmniejszanie się liczby ludności w wieku produkcyjnym do max. 17,5% w 2020 roku (ryc. 27) i max. 48% w 2035 roku (ryc. 28). Problem ten będzie dotyczył praktycznie wszystkich miast województwa, z wyjątkiem trzech podwrocławskich miast (Kąty Wrocławskie, Oborniki Śląskie i Siechnice). Szczególnie duże ubytki ludności w wieku produkcyjnym wystąpią w Wałbrzychu, Lubinie, Zgorzelcu i Nowej Rudzie.
- stały i niezwykle intensywny wzrost liczby ludności w wieku poprodukcyjnym do max. 75% w 2020 r. (ryc. 29) i max. 121% w 2035 roku (ryc. 30). Problem starzenia się ludności będzie dotyczył wszystkich miast Dolnego Śląska, a w szczególności miast, które dotychczas cechowały się w miarę korzystną sytuacją demograficzną (miasta podregionów wrocławskiego i legnicko-głogowskiego). Relatywnie niższa dynamika wzrostu liczby ludności w wieku poprodukcyjnym dotyczyła będzie miast sudeckich, ponieważ na tym obszarze już teraz obserwować można duże zaawansowanie procesów starzenia się.

Ryc. 25. Prognoza zmian liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym (0-14 lat) w miastach województwa dolnośląskiego do 2020 roku

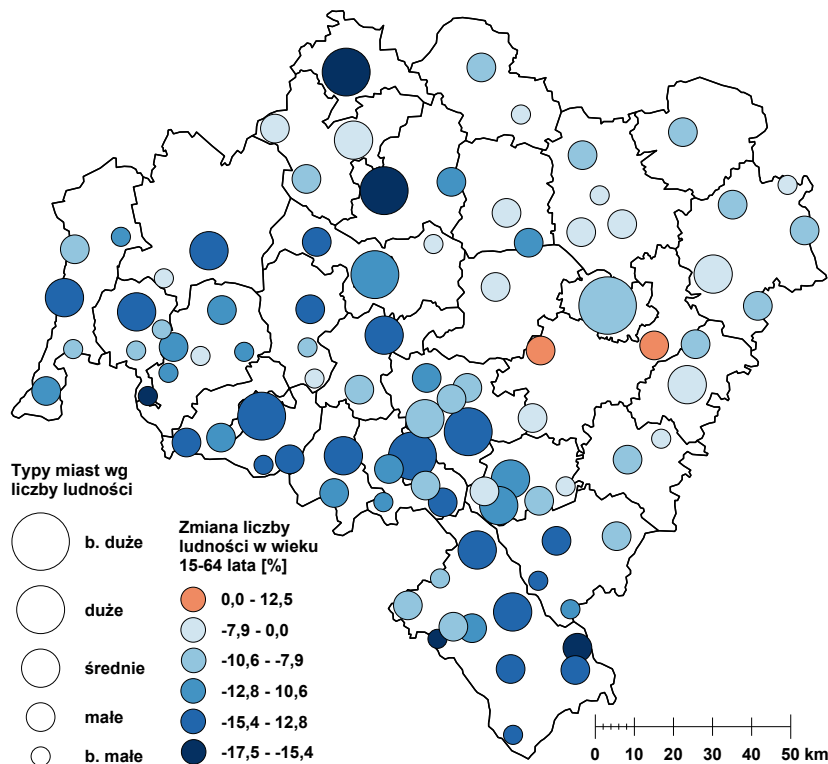

Opracowanie własne.

Ryc. 26. Prognoza zmian liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym (0-14 lat) w miastach województwa dolnośląskiego do 2035 roku

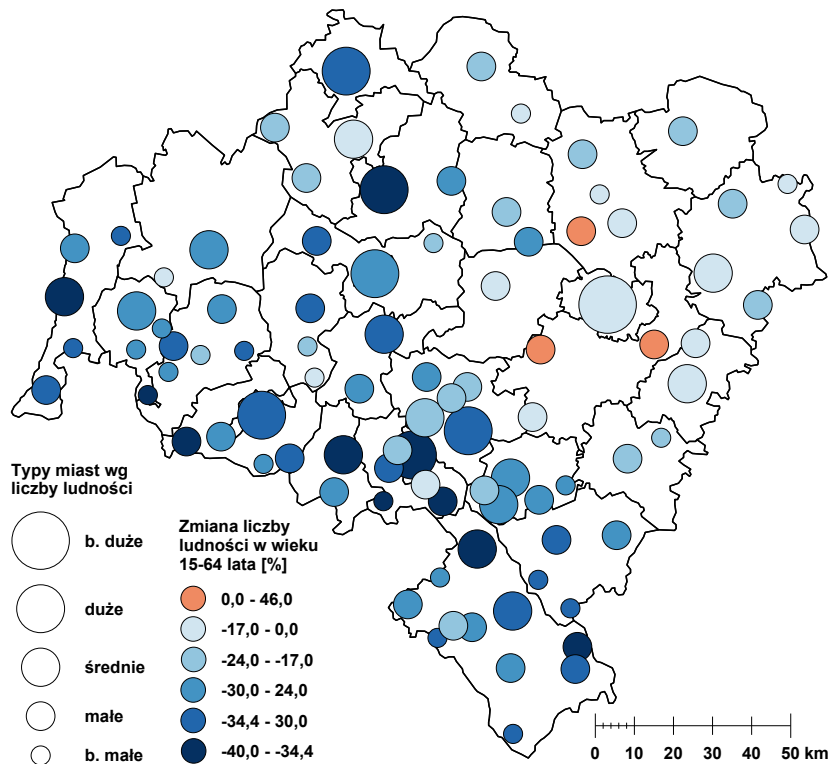

Ryc. 27. Prognoza zmian liczby ludności w wieku produkcyjnym (15-64 lata) w miastach województwa dolnośląskiego do 2020 roku

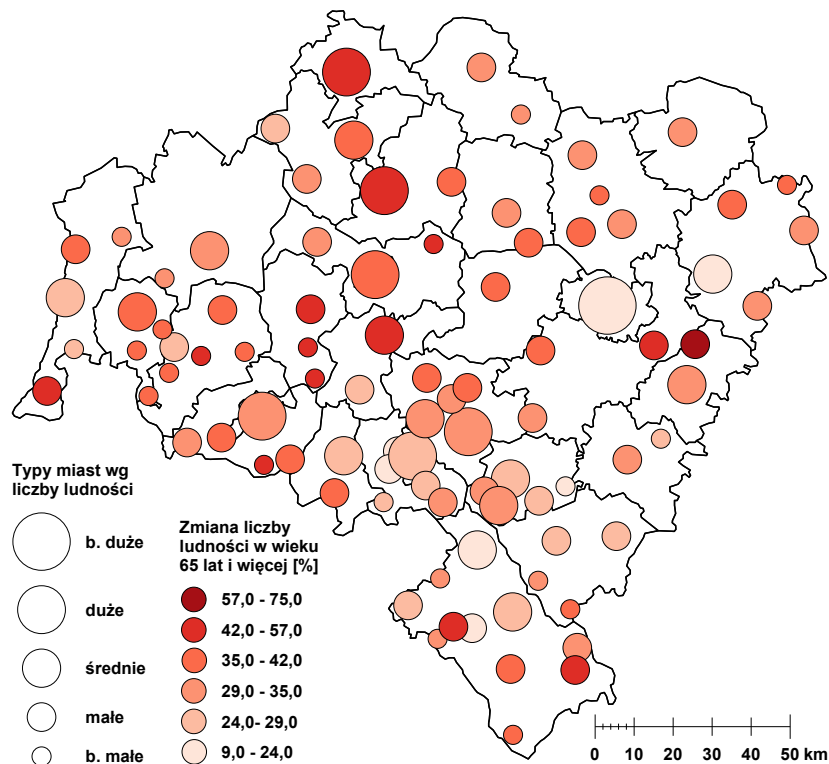

Opracowanie własne (obie ryciny).

Ryc. 28. Prognoza zmian liczby ludności w wieku produkcyjnym (15-64 lata) w miastach województwa dolnośląskiego do 2035 roku

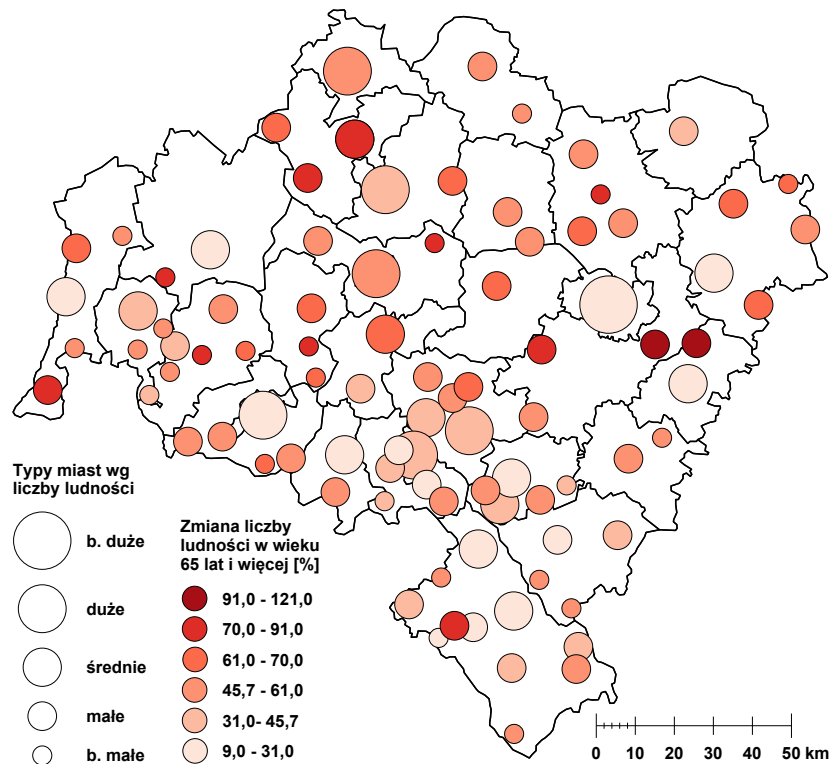

Ryc. 29. Prognoza zmian liczby ludności w wieku poprodukcyjnym (65 lat i więcej) w miastach województwa dolnośląskiego do 2020 roku

Opracowanie własne (obie ryciny).

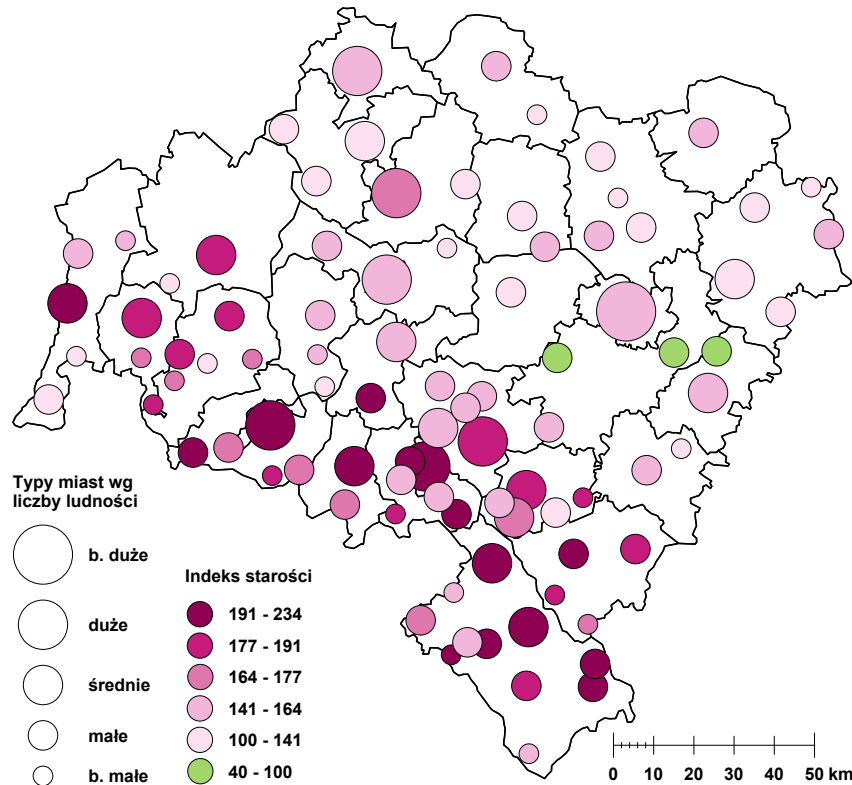
Ryc. 30. Prognoza zmian liczby ludności w wieku poprodukcyjnym (65 lat i więcej) w miastach województwa dolnośląskiego do 2035 roku

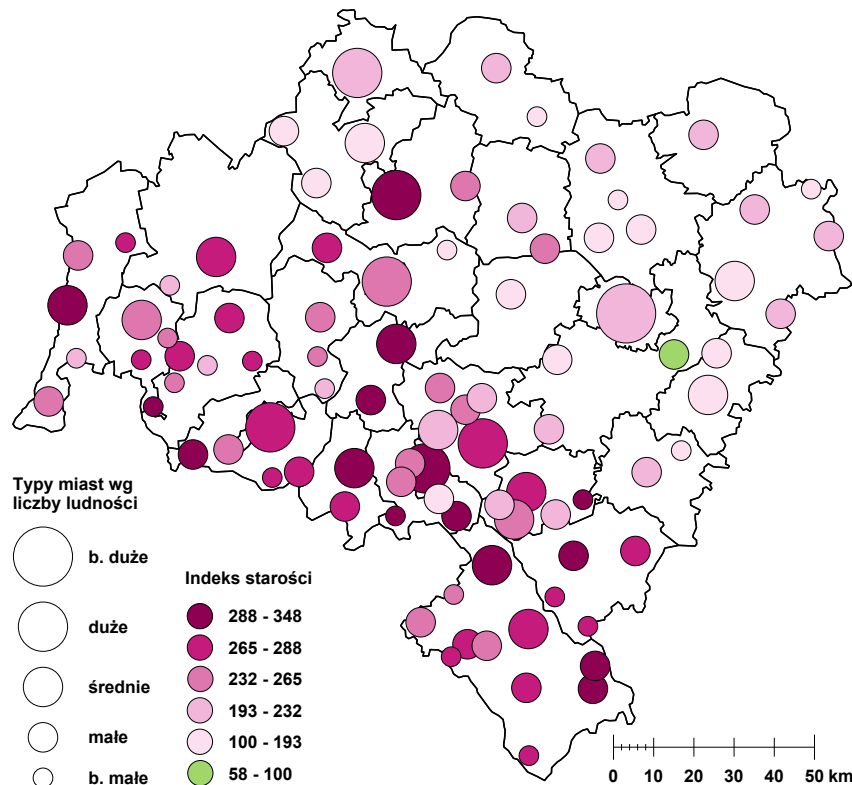
Opracowanie własne.

O dalszym pogłębianiu się procesów starzenia się w przypadku miast województwa dolnośląskiego świadczyć będzie gwałtowny wzrost wartości indeksu starości względem 2013 r. W 2020 r. osiągnie on w niektórych miastach (np. Wałbrzych, Nowa Ruda, Zgorzelec) wartości powyżej 200 (ryc. 31), a w 2035 r. nawet powyżej 300 (ryc.32). Jedynym miastem, w którym indeks starości do 2035 r. nie przekroczy wartości 100 będą podwrocławskie Siechnice. Proces starzenia się ludności będzie wykazywał duże zróżnicowanie przestrzenne. W 2020 r. szczególnie intensywnym procesom starzenia będą podlegały miasta w podregionach wałbrzyskim i jeleniogórskim, natomiast miasta leżące w nizinnej części Dolnego Śląska będą charakteryzowały się względnie korzystnymi strukturami ludności. W 2035 r. proces starzenia obejmie również miasta podregionu legnicko-głogowskiego oraz niektóre miasta w podregionie wrocławskim. Postępujący wzrost liczby ludności w wieku poprodukcyjnym szczególnie widoczny będzie w miastach, które będą podlegały intensywnym procesom kurczenia się, co może przyczynić się do zachwiania podstaw funkcjonowania wielu małych ośrodków, zwłaszcza tych położonych peryferyjnie względem regionalnych biegunów wzrostu (zwłaszcza Wrocławia, a w mniejszym stopniu również ośrodków regionalnych i subregionalnych). Co ważne, wzrost udziału ludności w wieku poprodukcyjnym będzie odbywał się kosztem dwóch pozostałych grup ekonomicznych ludności, co będzie powodować niekorzystne skutki i szereg problemów, zwłaszcza dla rynku pracy oraz szkolnictwa (por. Brezdeń i in. 2012).

Ryc. 31. Prognozowana wartość indeksu starości w miastach województwa dolnośląskiego w 2020 roku

Ryc. 32. Prognozowana wartość indeksu starości w miastach województwa dolnośląskiego w 2035 roku

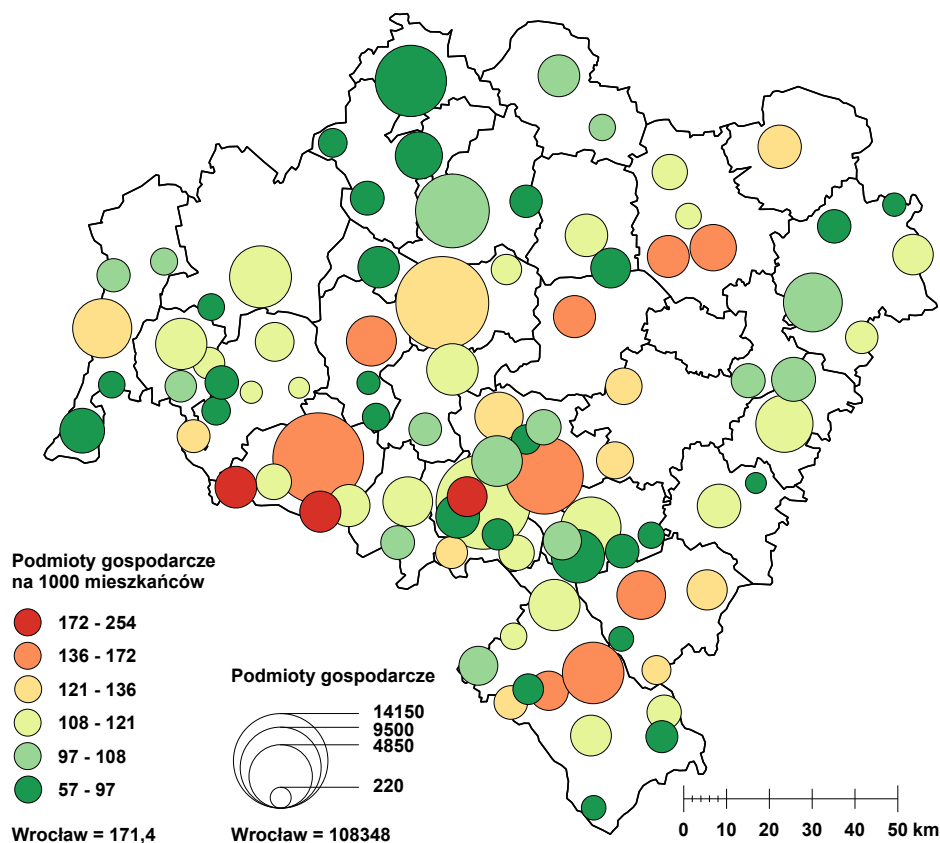
Opracowanie własne (obie ryciny).

3. Miasta województwa dolnośląskiego jako lokalne rynki pracy

3.1. Potencjał gospodarczy miast województwa dolnośląskiego

W 2013 r. na obszarze województwa dolnośląskiego zlokalizowanych było 347,6 tys. podmiotów gospodarczych, z czego 272,6 tys. (czyli 78,4%) zarejestrowanych było w miastach regionu, co wskazuje na koncentrację działalności gospodarczej w ośrodkach miejskich (ludność miejska stanowi bowiem 69,4% ogółu ludności województwa). Województwo dolnośląskie cechuje się wysokim potencjałem gospodarczym, o czym świadczy znaczna liczba podmiotów gospodarczych przypadających na 1000 mieszkańców (119,4, przy średniej krajowej wynoszącej 105,7). Dotyczy to w szczególności miast Dolnego Śląska, w których na 1000 mieszkańców przypada 134,9 podmiotów gospodarczych. Największa liczba podmiotów gospodarczych w 2013 r. skupiona była w największych miastach województwa (Ryc. 33), tzn. we Wrocławiu (108,3 tys., czyli 31,2% ogółu w województwie), Wałbrzychu (14,1 tys.), Legnicy (13,5 tys.) i Jeleniej Górze (12,7 tys.).

Ryc. 33. Podmioty gospodarcze w miastach województwa dolnośląskiego w 2013 roku

Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Miasta województwa dolnośląskiego są jednak bardzo zróżnicowane pod względem liczby podmiotów gospodarczych. W najmniejszych miastach regionu (Lubomierz,

Międzybórz, Świerzawa, Wiązów, Wleń) zlokalizowanych jest mniej niż 250 podmiotów gospodarczych. Miasta Dolnego Śląska są także mocno zróżnicowane pod względem potencjału gospodarczego, mierzonego liczbą podmiotów gospodarczych przypadających na 1000 mieszkańców. Największym potencjałem gospodarczym charakteryzują się:

- miejscowości uzdrowiskowe i turystyczne, tzn. Karpacz (253,6), Szczawno-Zdrój (196,2), Szklarska Poręba (192,5) i Polanica-Zdrój (162,8);
- ośrodki centralne dla głównych regionów turystycznych, tzn. Kłodzko w regionie kłodzkim (158,9) i Jelenia Góra w regionie jeleniogórskim (155,5);
- stolica województwa – Wrocław (171,4).

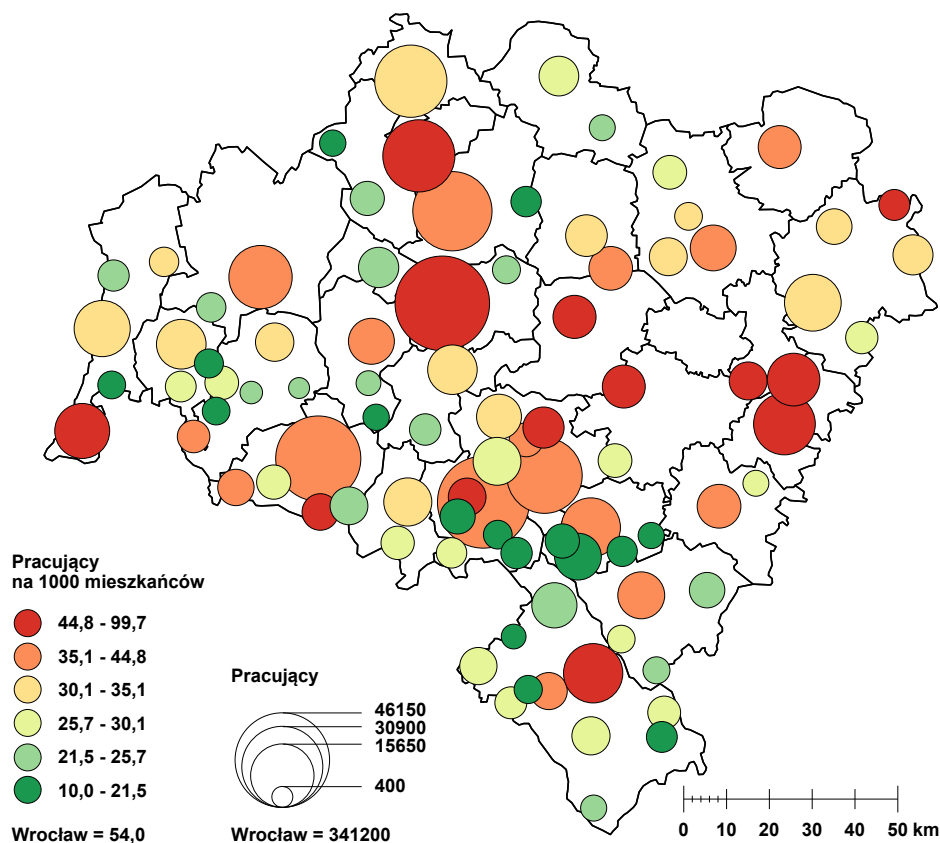
Niskim i bardzo niskim potencjałem gospodarczym cechują się monofunkcjonalne ośrodki przemysłowe lub transportowe, zwłaszcza te o położeniu peryferyjnym względem głównych miast regionu lub w których w ostatnich latach doszło do destrukcji bazy ekonomicznej, jak np. Przemków (57,8), Zawidów (69,1), Nowogrodzice (72,3), Jaworzyna Śląska (77,3), czy Chocianów (78,6).

Przestrzenne zróżnicowanie liczby podmiotów gospodarczych przypadających na 1000 mieszkańców w miastach województwa dolnośląskiego wskazuje na pewne prawidłowości regionalne. Wysokim (lub relatywnie wysokim) potencjałem gospodarczym cechują się: ośrodki lokalne (stolica województwa, ośrodki regionalne i subregionalne oraz miasta powiatowe) oraz miasta o funkcjach turystycznych i uzdrowiskowych, położone w Sudetach i miasta położone w otoczeniu Wrocławia. Niskim potencjałem gospodarczym charakteryzują się, z kolei, ośrodki monofunkcjonalne (przemysłowe, transportowe lub górnicze) lub małe miasta o położeniu peryferyjnym względem głównych ośrodków miejskich w województwie. Problem monofunkcyjności, w kontekście małej liczby podmiotów gospodarczych przypadających na 1000 mieszkańców, uwidacznia się zwłaszcza w przypadku miast Legnicko-Głogowskiego Okręgu Miedziowego (Lubin, Polkowice, Głogów) i Bogatyni, w których, w przyszłości, mogą wystąpić znaczące problemy społeczno-gospodarcze wynikające z konieczności przebudowy ich bazy ekonomicznej z powodu wyczerpania się miejscowych złóż.

W 2013 r. w województwie dolnośląskim zatrudnionych było 1031,1 tys. pracujących, z czego 846,4 tys. osób - w miastach (czyli 82,1% ogółu pracujących w województwie). Dane te pokazują również wiodącą rolę miast w kształtowaniu potencjału gospodarczego całego regionu. W 2013 r. największa liczba pracujących zatrudniona była w największych miastach województwa (Ryc. 34), tj. we Wrocławiu (341,2 tys. osób, czyli 33,1% ogółu pracujących w województwie), Legnicy (46,2 tys.), Wałbrzychu (42,9 tys.) i Jeleniej Górze (35,3 tys.). Dla porównania w najmniejszych miastach województwa (tj. w Lubomierzu i Wleniu) zatrudnionych było mniej niż 500 osób, a w Świerzawie i Radkowie - nieco ponad 500 osób. O znaczeniu miejskich rynków pracy świadczy również liczba pracujących w przeliczeniu na 100 mieszkańców. Największą liczbą pracujących w odniesieniu do liczby ludności miast województwa dolnośląskiego wyróżniają się ośrodki zdominowane przez duże podmioty

gospodarcze, zwłaszcza górnicze i przemysłowe, jak Polkowice (99,6 pracujących na 100 mieszkańców), Bogatynia (55,1) i Międzybórz (52,6) oraz miasta, w których zlokalizowane są strefy aktywności gospodarczej, jak Kąty Wrocławskie (70,0), Żarów (56,1), Jelcz-Laskowice (55,7), Środa Śląska (48,9) i Siechnice (47,2). Znaczną liczbą pracujących przypadających na 100 mieszkańców może wykazać się również Wrocław (54,0) oraz niektóre miejscowości turystyczne i uzdrowskowe, jak Karpacz (49,5) i Szczawno-Zdrój (48,2). Bardzo niską liczbę pracujących, w odniesieniu do liczby ludności, wykazują natomiast miasta, w których w ostatnich latach doszło do regresu bazy ekonomicznej, wynikającej, w większości przypadków, z likwidacji lokalnych zakładów przemysłowych, jak Przemków (10,1 pracujących na 100 mieszkańców), Boguszów-Gorce (12,9), Szczytna (15,2), Wojcieszów (16,8), Piława Górna (17,0), Jedlina-Zdrój (18,3), Zawidów (18,5), Bielawa (19,4), Mirsk (19,5) i Pieszyce (19,9). Obecnie miasta te pełnią funkcję ośrodków satelickich dla pobliskich miast o dobrze rozwiniętej bazie ekonomicznej.

Ryc. 34. Pracujący w miastach województwa dolnośląskiego w 2013 roku

Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Analizując rozkład przestrzenny liczby pracujących przypadających na 100 mieszkańców w miastach województwa dolnośląskiego można zauważyć pewne prawidłowości. Wysokimi wartościami omawianego wskaźnika cechują się: Wrocław i miasta satelickie leżące w jego otoczeniu (Brzeg Dolny, Jelcz-Laskowice, Kąty Wrocławskie, Oława,

Środa Śląska, Siechnice i Trzebnica), główne ośrodki miejskie Legnicko-Głogowskiego Okręgu Miedziowego (Głogów, Legnica, Lubin i Polkowice) oraz ośrodki regionalne i subregionalne (Bolesławiec, Dzierżonów, Jelenia Góra, Kłodzko, Świdnica i Wałbrzych). W przestrzeni województwa można też wyróżnić lokalne i subregionalne układy miejskich rynków pracy, składające się z miast o dobrze rozwiniętej bazie ekonomicznej i sąsiadujących z nimi ośrodków satelickich o małej liczbie pracujących przypadających na 100 mieszkańców. Przykładem takich układów są m.in.:

- Kłodzko i Polanica-Zdrój, dla których ośrodkami satelickimi są pozostałe miasta powiatu kłodzkiego i Bardo Śląskie;
- Wałbrzych, którego satelitami są Boguszów-Gorce, Głuszycza, Jedlina-Zdrój, Mioszów i Świebodzice;
- Dzierżonów, którego ośrodkami satelickimi są pozostałe miasta powiatu dzierzoniowskiego (Bielawa, Niemcza, Pieszyce i Piława Górna);
- Jelenia Góra wraz z satelitami (Lubomierz, Piechowice, Świerzawa, Wleń, Wojcieszów);
- Zgorzelec, którego satelitami są Pieńsk i Zawidów.

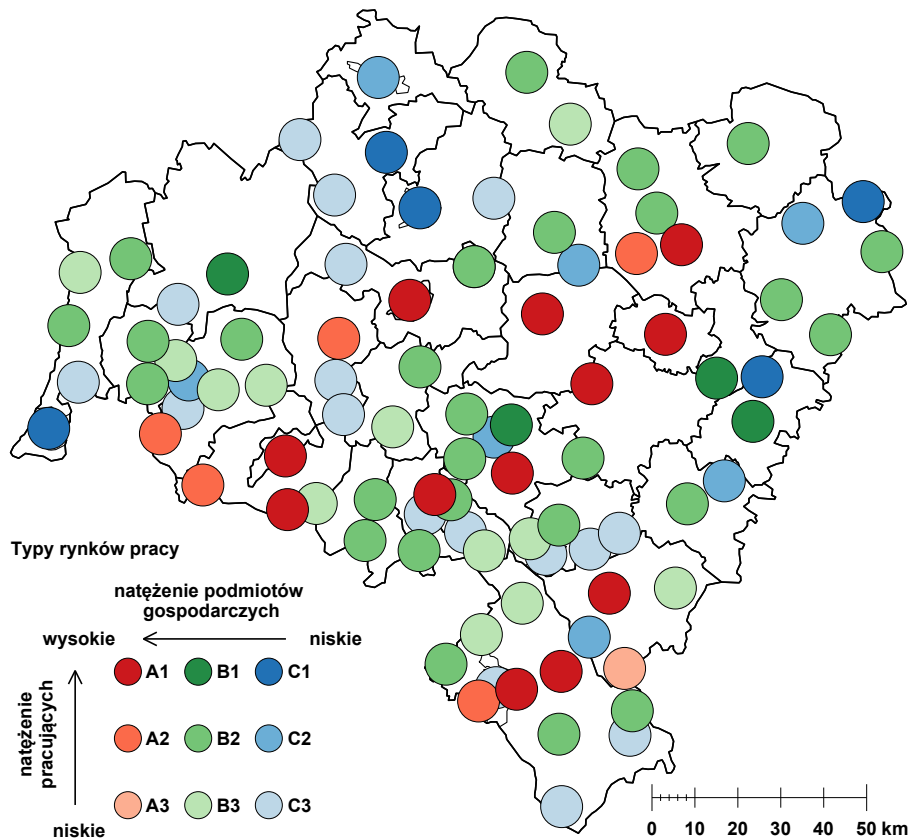
W nawiązaniu do omówionych wyżej wskaźników charakteryzujących miejskie rynki pracy, tzn. liczby podmiotów gospodarczych przypadających na 1000 mieszkańców oraz liczby pracujących przypadających na 100 mieszkańców, dokonano typologii miast województwa dolnośląskiego, wydzielając 9 typów miejscowości (Ryc. 35):

- A1 – miasta o wysokim natężeniu podmiotów gospodarczych i liczby pracujących (12 miast, m.in. Wrocław, Jelenia Góra, Legnica, Kłodzko, Kąty Wrocławskie, Karpacz);
- A2 – miasta o wysokim natężeniu podmiotów gospodarczych i średnim natężeniu liczby pracujących (5 miast, np. Szklarska Poręba, Świeradów-Zdrój, Złotoryja);
- A3 – miasta o wysokim natężeniu podmiotów gospodarczych i niskim natężeniu liczby pracujących (1 miasto – Złoty Stok);
- B1 – miasta o średnim natężeniu podmiotów gospodarczych i wysokim natężeniu liczby pracujących (4 miasta – Bolesławiec, Żarów, Oława i Siechnice);
- B2 – miasta o średnim natężeniu podmiotów gospodarczych i liczby pracujących (27 miast, np. Dzierżonów, Lubań, Strzegom, Żmigród, Bierutów);
- B3 – miasta o średnim natężeniu podmiotów gospodarczych i niskim natężeniu liczby pracujących (13 miast, m.in. Nowa Ruda, Ziębice, Kowary, Olszyna, Wleń);
- C1 – miasta o niskim natężeniu podmiotów gospodarczych i wysokim natężeniu liczby pracujących (5 miast – Lubin, Polkowice, Bogatynia, Międzybórz i Jelcz-Laskowice);
- C2 – miasta o niskim natężeniu podmiotów gospodarczych i średnim natężeniu liczby pracujących (7 miast, m.in. Głogów, Brzeg Dolny, Bardo, Wiązów, Jaworzyna Śląska);
- C3 – miasta o niskim natężeniu podmiotów gospodarczych i liczby pracujących (17 miast, np. Boguszów-Gorce, Bielawa, Wojcieszów, Zawidów, Przemków).

Spośród wydzielonych grup miast na szczególną uwagę zasługują cztery skrajne typy (A1, A3, C1 i C3). W typie A1 znalazły się miasta stanowiące silne i wewnętrznie zróżnicowane

rynki pracy. Oprócz Wrocławia są to przede wszystkim ośrodki regionalne i subregionalne (Jelenia Góra, Legnica, Świdnica i Kłodzko) oraz miejscowości turystyczne i uzdrowiskowe (Karpacz, Szczawno-Zdrój i Polanica-Zdrój). W grupie tej znalazły się też niektóre ośrodki satelickie dla Wrocławia (Kąty Wr., Środa Śl. i Trzebnica) Interesujący jest przypadek Kątów Wrocławskich⁷, który wskazuje na zaawansowanie procesów suburbanizacji w otoczeniu Wrocławia (początkowo procesy suburbanizacji związane były wyłącznie z przemieszczeniami ludności, ewentualnie rozwojem drobnych usług w strefie podmiejskiej – Zathy 2002, 2003, Głaz 2008, Maleszka, Szmytkie 2009, Mayer, Szmytkie 2014, a obecnie z powstawaniem lokalnych stref aktywności gospodarczej i wielkopowierzchniowych podmiotów usługowych).

Ryc. 35. Typologia miast województwa dolnośląskiego w oparciu o charakter rynku pracy

Opracowanie własne.

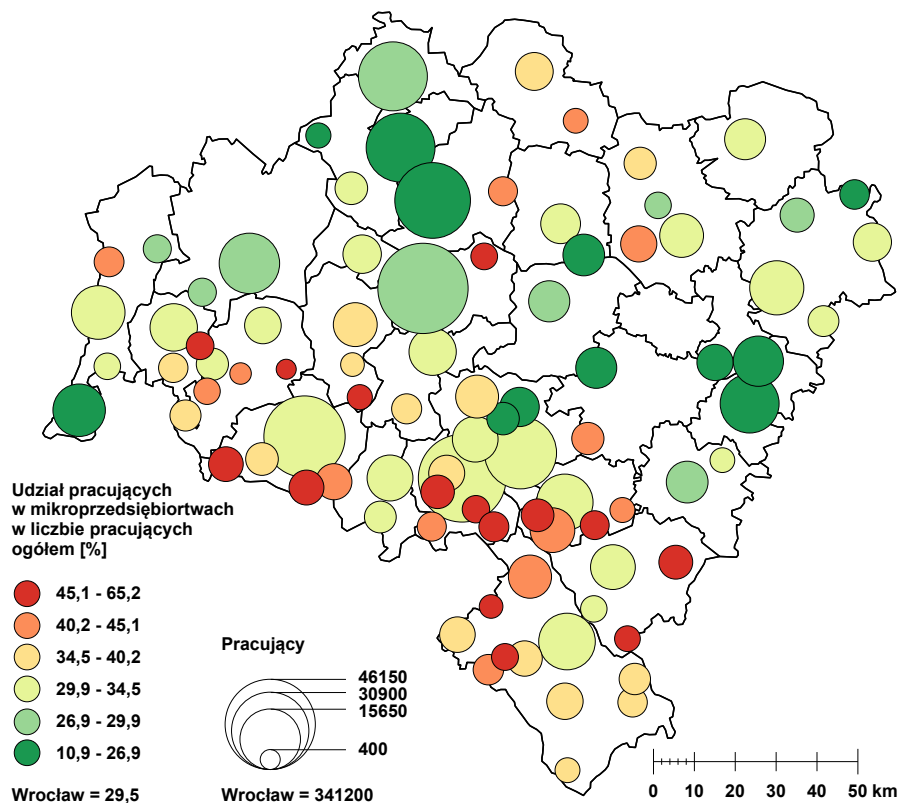
W typie C1 znalazły się ośrodki przemysłowe i górnicze, których potencjał gospodarczy kształtowany jest przez jedną lub dwie wiodące działalności przemysłowe i duże podmioty gospodarcze (w Międzyborzu jest to przemysł meblarski, w Lubinie – górnictwo miedzi, w Polkowicach – górnictwo miedzi i przemysł obuwniczy, w Bogatyni – górnictwo węgla brunatnego i produkcja energii elektrycznej, a w Jelczu-Laskowicach – przemysł

⁷ Środa Śl. i Trzebnica, które są ośrodkami powiatowymi, potencjał gospodarczy miasta jest wzmacniany przez pełnienie funkcji administracyjnych.

elektromaszynowy). Miasta te jednak borykają się niedorozwojem sektora usługowego, co może mieć znaczenie w sytuacji upadku podstawy bazy ekonomicznej miasta. W typie C1 znalazło się miasto Złoty Stok, którego potencjał gospodarczy opiera się na dużej liczbie małych podmiotów gospodarczych. Szczególnie niepokojąca jest sytuacja 17 miast (18,7% ogółu), które zaliczono do typu C3. Są to bowiem ośrodki o bardzo słabym potencjale gospodarczym, który wynika głównie z przebytego przez nie w ostatnich latach regresu bazy ekonomicznej, opierającej się wcześniej na miejscowych zakładach przemysłowych lub górniczych. Część z miast należących do typu C3 przekształciła się w ośrodki satelickie dla pobliskich miast o dużym potencjale gospodarczym.

O charakterze miejskich rynków pracy świadczy również udział pracujących w mikroprzedsiębiorstwach (czyli w podmiotach gospodarczych zatrudniających do 9 pracujących). Wysokim udziałem pracujących w mikroprzedsiębiorstwach (ryc. 36) wykazują się miasta bardzo małe i małe o charakterze usługowym, w szczególności pełniące funkcje turystyczne i uzdrowiskowe, jak Karpacz (udział pracujących w mikroprzedsiębiorstwach stanowi 53,3% ogółu pracujących), Radków (50,9%), Szklarska Poręba (48,6%).

Ryc. 36. Udział pracujących w mikroprzedsiębiorstwach w ogólnej liczbie pracujących w miastach województwa dolnośląskiego w 2013 roku

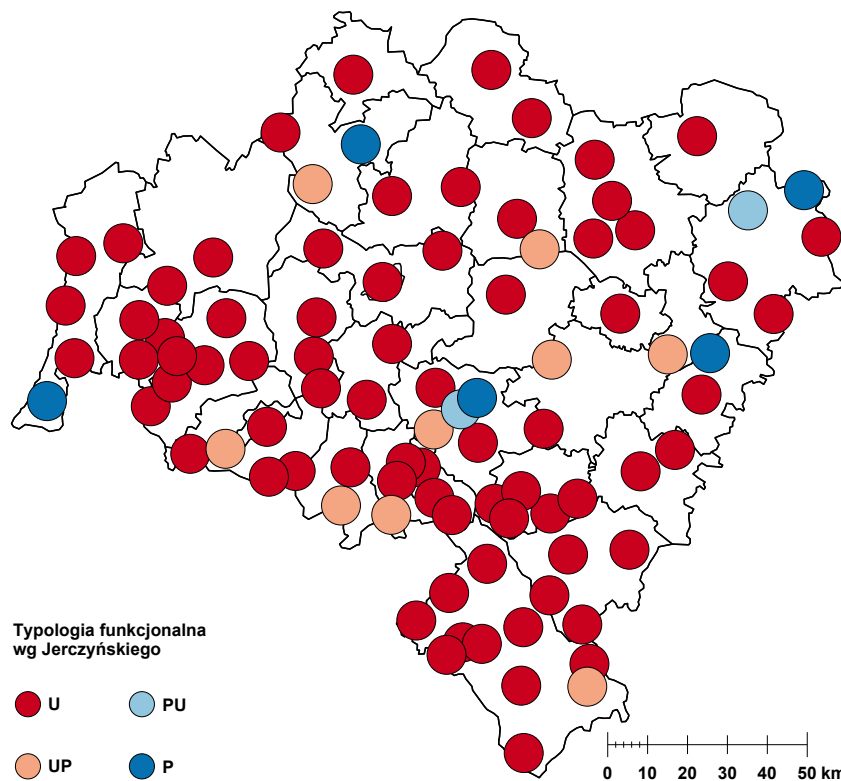
Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Podobnie wysoki udział pracujących w mikroprzedsiębiorstwach wykazują miasta, w których doszło do regresu bazy ekonomicznej, np. Boguszów-Gorce (65,2%), Głuszyca (50,1%), Piława Grn. (48,5%) i Olszyna (48,0%). Bardzo niski udział pracujących w mikroprzedsiębiorstwach (poniżej 20%) mają miasta zdominowane przez duże podmioty gospodarcze, głównie przemysłowe i górnicze, jak Polkowice (10,9%), Przemków (13,2%), Bogatynia (16,8%), Kąty Wr. (17,0%), Jelcz-Laskowice (17,8%) i Międzybórz (18,0%).

3.2. Zróżnicowanie funkcjonalne miast województwa dolnośląskiego

Korzystając z danych GUS dotyczących liczby pracujących wg sekcji PKD dokonano typologii funkcjonalnej miast województwa dolnośląskiego w nawiązaniu do udziału zatrudnionych w trzech sektorach działalności (rolnictwo, przemysł i usługi)⁸. Do określenia typów funkcjonalnych posłużono się dwiema metodami, analizującymi strukturę funkcjonalną miast. Pierwszą z nich była typologia funkcjonalna zaproponowana przez M. Jerczyńskiego (1977). Analizując proporcje zatrudnienia w trzech sektorach działalności dla danych z 2013 roku stwierdzono, że wszystkie miasta województwa dolnośląskiego mieszczą się w obrębie czterech typów funkcjonalnych (ryc. 37): usługowego (82,4%), usługowo-przemysłowego (9,9%), przemysłowego (5,5%) i przemysłowo-usługowego (2,2%).

Ryc. 37. Typy funkcjonalne miast województwa dolnośląskiego w 2013 roku

Opracowanie własne na podstawie danych GUS, typy funkcjonalne miast na podstawie Jerczyński (1977).

⁸ Z uwagi na jakość danych dostarczonych przez GUS bardziej szczegółowe typologie były niemożliwe.

Porównując powyższe wyniki z badaniami prowadzonymi w latach 70-tych (Jerczyński 1977) i 80-tych (Matczak 1994) oraz na przełomie XX i XXI wieku (Szymańska, Grzelak-Kostulska 2005, Szmytkie 2009), można zaobserwować dalsze zmniejszanie się zróżnicowania (ujednolicenie) struktury funkcjonalnej miast oraz wyraźny spadek znaczenia rolnictwa i przemysłu w wyniku rozwoju sektora usług (serwicyzacji). Jeszcze na początku lat 90-tych XX wieku wśród małych miast położonych w regionie dolnośląskim przeważały ośrodki wyspecjalizowane, głównie o charakterze przemysłowym, charakteryzujące się dużą stabilnością struktur funkcjonalnych (Łoboda 1992). Zaobserwowane zmiany potwierdzają więc ujednolicenie się małych miast w wyniku rozwoju sektora usług oraz dużą dynamikę zmian funkcjonalnych po 1989 roku.

Z dotychczasowych badań nad strukturą funkcjonalną miast wynika, że istnieje zależność między charakterem funkcjonalnym a wielkością miasta (Szafrąńska 2002) oraz że małe miasta mają raczej charakter monofunkcyjny, a baza miastotwórcza większych miast jest bardziej zróżnicowana, ze względu na obecność regionalnych funkcji usługowych (Maik 1986). Ponadto D. Sokołowski (2006) stwierdził, że zatrudnienie w działalnościach centralnych zależy od wielkości i rangi miasta w systemie osadniczym oraz że wraz ze wzrostem zaludnienia i rangi miasta spada udział wskaźnika endogenicznego w strukturze funkcji centralnych i wzrasta liczba zatrudnionych przypadających na 1000 mieszkańców w działalnościach centralnych oraz stopień dywersyfikacji funkcji centralnych. Analiza struktury pracujących w miastach województwa dolnośląskiego dla danych z 2006 roku (Szmytkie 2009) wykazała, że wraz ze wzrostem liczby mieszkańców spada udział zatrudnionych w rolnictwie i przemyśle, a jednocześnie wzrasta udział zatrudnionych w usługach rynkowych, w tym zwłaszcza w tzw. usługach otoczenia biznesu (pośrednictwo finansowe, obsługa nieruchomości).

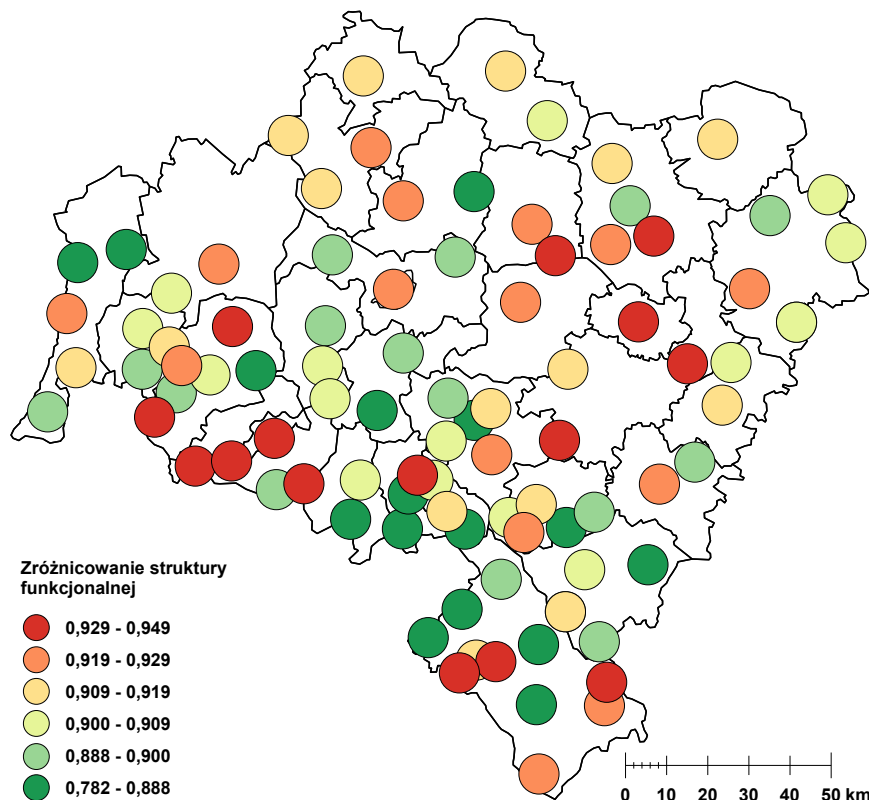
Na małe zróżnicowanie struktury funkcjonalnej miast w województwie dolnośląskim wskazuje też wskaźnik zróżnicowania struktury podmiotów gospodarczych (por. Sokołowski 1999), którego wartości mieszczą się w zakresie od 0,782 (Węgliniec) do 0,948 (Świeradów-Zdrój) (ryc. 38). Wysokie (czyli bliskie 1) wartości omawianego wskaźnika wskazują jednocześnie na znaczne (typowe dla miast) zróżnicowanie działalności w miastach województwa. Dotyczy to w szczególności miejscowości turystycznych i uzdrowiskowych (Karpacz, Szklarska Poręba, Świeradów-Zdrój, Polanica-Zdrój) oraz miejscowości pełniących funkcje centralne (np. Wrocław, Jelenia Góra, Lwówek Śląski i Trzebnica). Mniejszym zróżnicowaniem rodzajów działalności cechują się zwłaszcza ośrodki satelickie dla pobliskich ośrodków regionalnych lub subregionalnych, w których w ostatnich latach doszło do znaczącego regresu bazy ekonomicznej (np. Pieńsk, Boguszów-Gorce, Głuszyca, Piława Górna).

Dominacja sektora usługowego w strukturze pracujących w miastach województwa dolnośląskiego (w 83 z 91 miast województwa przeważa zatrudnienie w usługach) spowodowała konieczność zastosowania dodatkowej, bardziej szczegółowej typologii

funkcjonalnej. Zastosowano autorską metodę określania proporcji zatrudnienia i wyznaczenia elementów wiodących w strukturze funkcjonalnej, stanowiącą modyfikację metody kolejnych ilorazów (Jedut, Sobczyk 1986, Krzysztofik, Odoj 2009). Na tej podstawie w województwie dolnośląskim wyznaczono 10 typów funkcjonalnych miast (ryc. 39):

- (typ 9U – miasta typowo usługowe z zatrudnieniem w usługach powyżej 88% – 9 miast: Karpacz, Łądek-Zdrój, Lubomierz, Przemków, Radków, Szczawno-Zdrój, Szklarska Poręba, Świeradów-Zdrój, Węgliniec;
- typ 8U1R – miasta zdominowane przez usługi ze śladowym udziałem rolnictwa – 1 miasto – Wąsosz;
- typ 8U1P – miasta zdominowane przez usługi (ok. 78-87% pracujących) ze śladowym udziałem przemysłu (ok. 10-20% pracujących) – 21 miast, np. Kudowa-Zdrój, Polanica-Zdrój, Lwówek Śl., Góra, Prusice, Mirsk;
- typ 7U2P – miasta zdominowane przez usługi (ok. 68-78% pracujących) z drugorzędym znaczeniem przemysłu (ok. 19-29% pracujących) – 26 miast, np. Milicz, Strzelin, Trzebnica, Wałbrzych, Bierutów, Głuszyca;

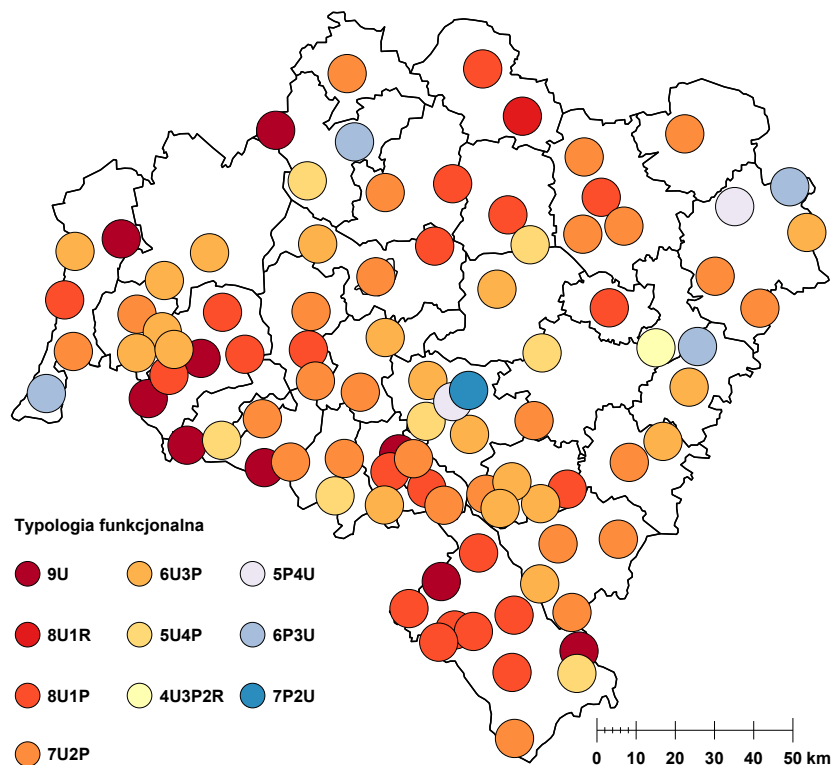
Ryc. 38. Wskaźnik zróżnicowania struktury podmiotów gospodarczych dla miast województwa dolnośląskiego w 2013 roku

Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

- typ 6U3P – miasta z przewagą zatrudnienia w usługach (ok. 59-70%) i z towarzyszącym udziałem przemysłu (ok. 29-39% pracujących) – 19 miast, np. Dzierżoniów, Oława, Strzegom, Jawor, Bardo, Olszyna;
- typ 5U4P – miasta z nieznaczną przewagą zatrudnienia w usługach (ok. 53-59% pracujących) nad zatrudnieniem w przemyśle (ok. 40-45% pracujących) – 7 miast np.: Brzeg Dolny, Chocianów, Kąty Wrocławskie, Lubawka, Piechowice, Stronie Śląskie, Świebodzice;
- typ 5P4U – miasta z nieznaczną przewagą zatrudnienia w przemyśle (ok. 50-57% pracujących) nad zatrudnieniem w usługach (ok. 42-50% pracujących) – 2 miasta – Jaworzyna Śląska i Twardogóra;
- typ 6P3U – miasta z przewagą zatrudnienia w przemyśle (ok. 63-69%) i z towarzyszącym udziałem przemysłu (ok. 30-35% pracujących) – 4 miasta – Bogatynia, Polkowice, Jelcz-Laskowice, Międzybórz;
- typ 7P2U – miasta zdominowane przez przemysł (ok. 70% pracujących) z drugorzędym znaczeniem przemysłu (ok. 30% pracujących) – 1 miasto – Żarów;
- typ 4U3P2R – miasta o zróżnicowanych strukturach zatrudnienia, z największym udziałem zatrudnienia w usługach, towarzyszącym udziałem przemysłu i drugorzędym znaczeniem rolnictwa – 1 miasto – Siechnice.

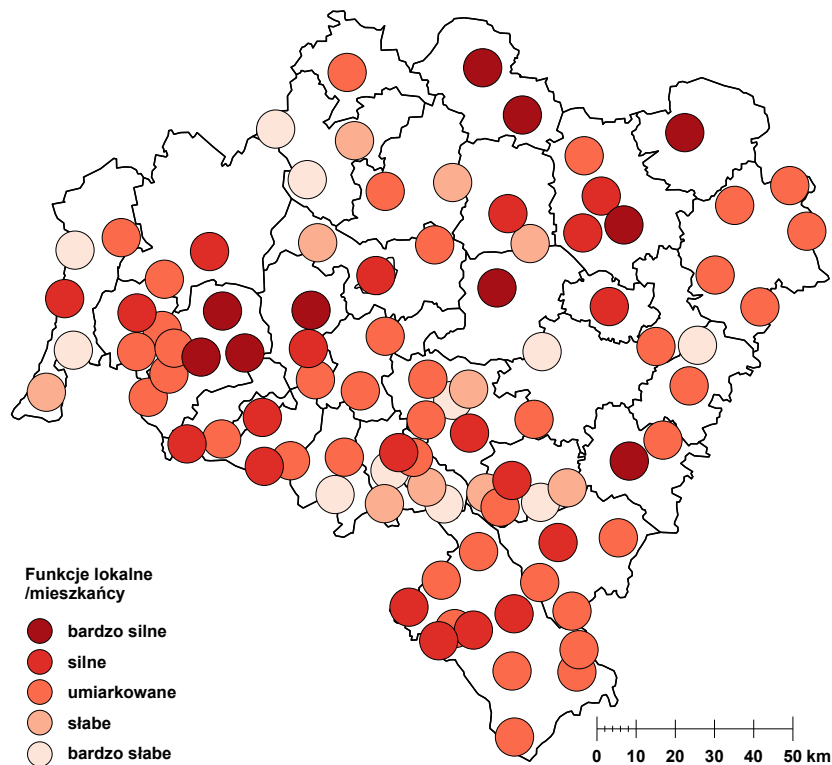
Ryc. 39. Typy funkcjonalne miast województwa dolnośląskiego określone przy pomocy metody kolejnych ilorazów (dane dla 2013 r.)

Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W gronie funkcji usługowych szczególne znaczenie odgrywają działalności związane z pełnieniem określonych funkcji administracyjnych (siedziba władz gminy, powiatu lub województwa), do których można zaliczyć następujące sekcje wchodzące w skład usług nierynkowych: sekcja O (Administracja publiczna oraz polityka gospodarcza i społeczna), sekcja P (Edukacja) i sekcja Q (Opieka zdrowotna i pomoc społeczna). W miastach województwa dolnośląskiego podmioty działające z wymienionych sekcjach stanowią od 3,5% (Boguszów-Gorce) do 14,5% (Polanica-Zdrój) ogółu podmiotów gospodarczych (średnio ok. 8,0%). Mimo tak niewielkiego ich udziału, zwykle skupiają one znaczną liczbę pracujących, a w małych miast sekcje O, P i Q często są dominującymi rodzajami prowadzonej tam działalności (Szmytkie 2009). Znaczenie usług związanych z pełnieniem określonych funkcji administracyjnych w miastach jest jednak bardzo zróżnicowane (ryc. 40).

Ryc. 40. Znaczenie podmiotów gospodarczych związanych z pełnieniem określonych funkcji administracyjnych w miastach województwa dolnośląskiego (dane dla 2013 r.)

Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Największe znaczenie odgrywają one w małych miastach powiatowych (Lwówek Śl., Trzebnica, Góra, Milicz, Strzelin i Złotoryja) lub bardzo małych miastach, stanowiących lokalne ośrodki obsługi dla otaczających je terenów wiejskich (Wleń, Lubomierz, Wąsosz). Małe lub bardzo małe znaczenie odgrywają z kolei podmioty związane z pełnieniem funkcji administracyjnych w małych miastach stanowiących siedziby gmin miejskich, które nie posiadają zaplecza w postaci obszarów wiejskich (Zawidów, Jedlina-Zdrój, Piława Górna) lub które stanowią ośrodki satelickie dla pobliskich ośrodków regionalnych bądź

subregionalnych (Pieńsk, Mieroszów, Głuszyca) oraz w miastach, w których doszło do regresu bazy ekonomicznej (Boguszów-Gorce, Chocianów, Przemków) lub ośrodków przemysłowych (Kąty Wr., Jelcz-Laskowice).

3.3. Baza ekonomiczna miast w województwie dolnośląskim

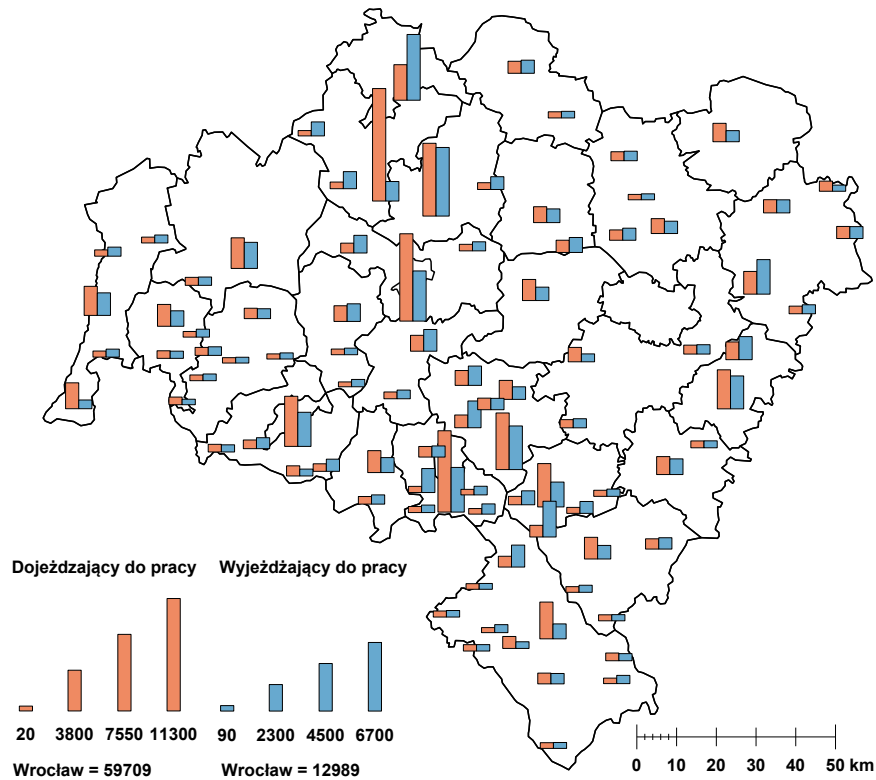
Koncepcja bazy ekonomicznej wyjaśnia rozwój miasta w kategoriach podziału gospodarki miejskiej na dwa składniki: funkcje egzogeniczne (miastotwórcze), czyli rodzaje działalności, które są świadczone względem świata zewnętrznego, są podstawą egzystencji i rozwoju miasta i tworzą jego podstawę gospodarczą (bazę ekonomiczną) oraz funkcje endogeniczne (uzupełniające), czyli rodzaje działalności świadczone na rzecz rynku lokalnego (wewnątrzmijskiego) (Dziewoński 1971, Maik 1992, Liszewski, Maik 2000, Suliborski 2001, Sokołowski 2006). W metodologii pomiaru bazy ekonomicznej centralność jednostki osadniczej rozpatrywana jest jako pewna nadwyżka znaczenia funkcjonalnego, wyrażona poprzez nadwyżkę zatrudnienia w działalnościach o charakterze centralnym (Sokołowski 2006), bądź też w kontekście stopnia zróżnicowania instytucji i placówek centralnych (Sokołowski 1994). Drugie podejście uwzględnia jedynie sam fakt występowania określonego rodzaju placówek usługowych, natomiast pomija zagadnienie skali i zasięgu prowadzonej przez nie obsługi (Sokołowski 2006). Z uwagi na brak aktualnych i porównywalnych danych na temat wielkości zatrudnienia w poszczególnych sekcjach i działach PKD, zdecydowano, że badanie bazy ekonomicznej miast zostanie przeprowadzone w formie analizy relacji miejsc pracy i miejsc zamieszkania w poszczególnych ośrodkach.

W badaniach dojazdów do pracy wykorzystano dane BAEL z 2011 r. udostępnione przez GUS. W przypadku miast Dolnego Śląska największa liczba osób dojeżdżała do pracy (ryc. 41) we Wrocławiu (59,7 tys.), Polkowicach (11,3 tys.)⁹, Legnicy (8,7 tys.), Wałbrzychu (8,1 tys.), Lubinie (7,2 tys.), Świdnicy (5,5 tys.) i Jeleniej Górze (4,8 tys.). W miastach bardzo małych liczba dojeżdżających do pracy rzadko kiedy przekracza 100 osób, jak np. w Wojcieszowie (21 osób), Szczytnej (44), Wleniu (52), Przemkowie (74), co spowodowane jest głównie ich słabo rozwiniętą bazą ekonomiczną oraz małą liczbą miejsc pracy. Największą liczbę wyjeżdżających do pracy generują największe miasta, tzn. Wrocław (13,0 tys. osób), Lubin (6,7 tys.), Głogów (6,4 tys.), Legnica (4,8 tys.), Wałbrzych (4,2 tys.).

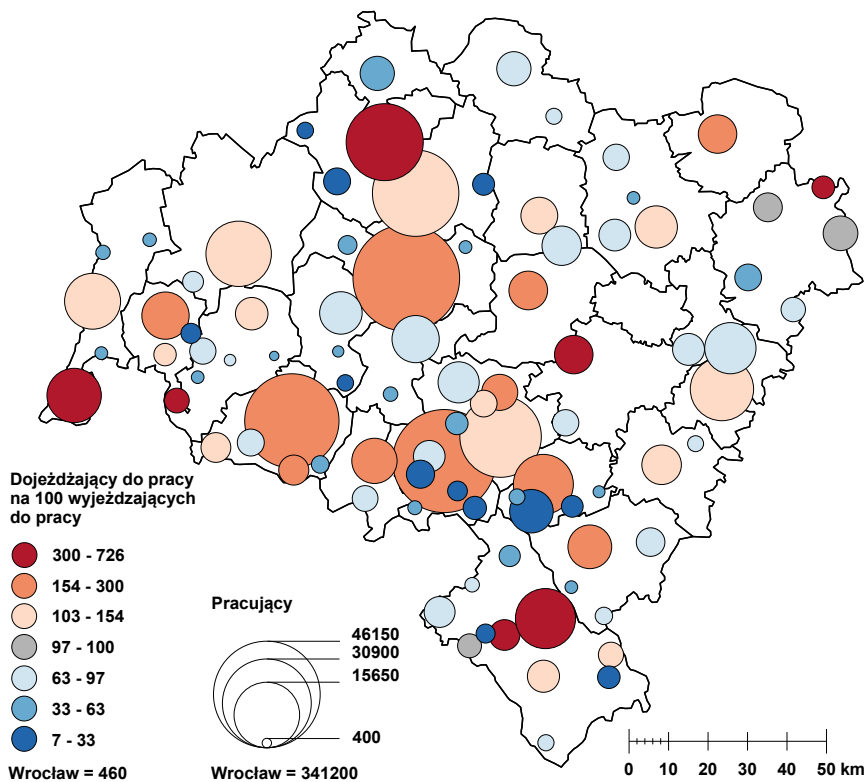
Miasta znacząco różnią się od siebie w kontekście stosunku liczby dojeżdżających do pracy do liczby wyjeżdżających do pracy (ryc. 42). Miastami o znacznej nadwyżce dojazdów do pracy (silnymi rynkami pracy) w przypadku Dolnego Śląska są Polkowice (726 dojeżdżających na 100 wyjeżdżających), Bogatynia (522) i Międzybórz (361), w których znajdują się siedziby dużych podmiotów przemysłowych, a także Wrocław (460), stanowiący największy rynek pracy w województwie oraz znaczące miejscowości turystyczno-uzdrowiskowe, jak Świeradów-Zdrój (367) i Polanica-Zdrój (362).

⁹ Tak wysoka pozycja Polkowic wynika z umiejscowienia tu siedziby KGHM.

Ryc. 41. Miasta województwa dolnośląskiego w kontekście dojazdów do pracy w 2011 roku

Ryc. 42. Dojeżdżający do pracy na 100 wyjeżdżających do pracy w miastach województwa dolnośląskiego w 2011 roku

Opracowanie własne na podstawie danych BAEL (www.stat.gov.pl); (obie ryciny).

Ośrodkami o największym niedoborze miejsc pracy są w dużej mierze miasta stanowiące ośrodki satelickie dla pobliskich miast o silnych rynkach pracy, jak np. Wojcieszów, Boguszów-Gorce i Przemków (po 8 dojeżdżających na 100 wyjeżdżających), Szczytna (12), Chocianów (16), Głuszyca (17) i Piława Górna. (18).

Rozkład wartości wskaźnika obrazującego stosunek liczby dojeżdżających do pracy do liczby wyjeżdżających wykazuje nie tylko duże zróżnicowanie przestrzenne, ale też występowanie lokalnych układów zależności pomiędzy miastami (sąsiedztwo miast silnych rynków pracy z ośrodkami satelickimi). Szczególnie dobrze widoczne jest to w przypadku największych zespołów miejskich województwa, tzn. Aglomeracji Wrocławskiej, Legnicko-Głogowskiego Okręgu Miedziowego, Aglomeracji Wałbrzyskiej, Jeleniogórskiej oraz zespołu miast Dzierżoniów-Bielawa-Pieszycy.

Badanie funkcji miast pod kątem liczby miejsc pracy i liczby miejsc zamieszkania wyróżnia trzy zasadnicze rodzaje relacji:

- zrównoważony układ miejsc pracy i miejsc zamieszkania;
- niedobór miejsc pracy w stosunku do liczby mieszkańców czynnych zawodowo (przewaga funkcji miejsca zamieszkania: miasta satelickie);
- niedobór siły roboczej (przewaga funkcji miejsca pracy: dojazdy do pracy do miasta, koncentracja funkcji produkcyjnych).

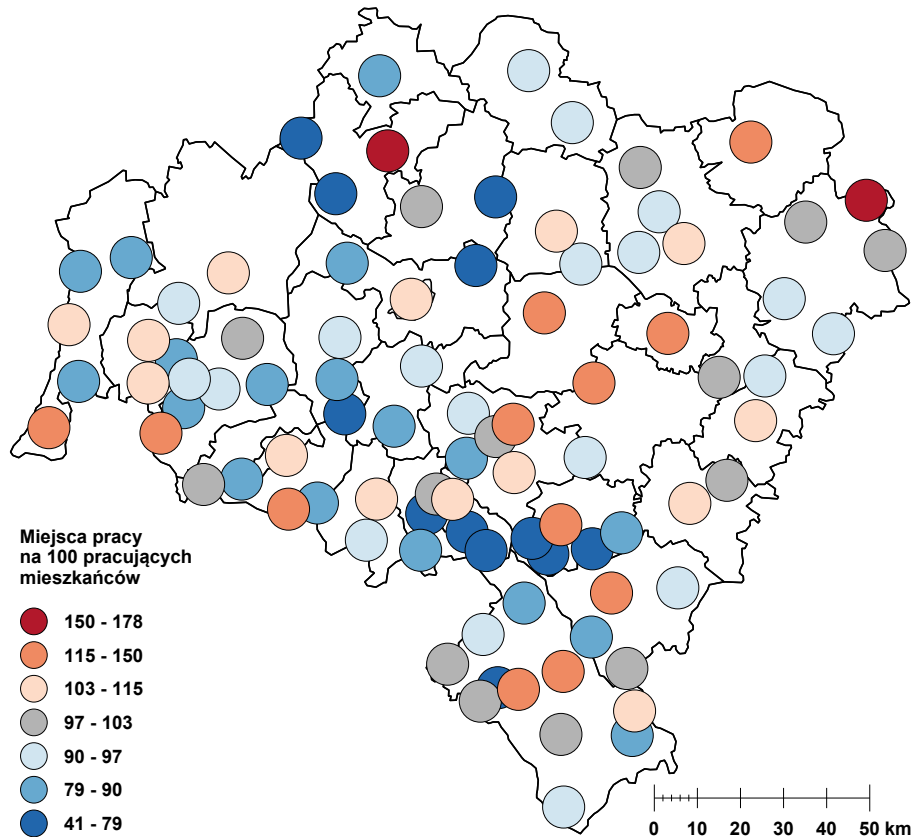
W przypadku miast województwa dolnośląskiego (ryc. 43) ośrodkami o dużej lub bardzo dużej nadwyżce miejsc pracy są:

- miasta zdominowane przez duże podmioty przemysłowe (Bogatynia, Polkowice, Międzybórz),
- miasta, w których znajdują się strefy przemysłowe lub lokalne strefy aktywności gospodarczej (Żarów, Kąty Wr.),
- ośrodki regionalne, subregionalne lub silne miasta powiatowe (Wrocław, Wałbrzych, Jelenia Góra, Legnica, Świdnica, Dzierżoniów, Bolesławiec, Kłodzko, Ząbkowice Śl.),
- miejscowości o funkcjach turystycznych lub uzdrowiskowych (Świeradów-Zdrój, Karpacz, Polanica-Zdrój).

Miastami województwa dolnośląskiego, w których występuje znaczna przewaga funkcji miejsc zamieszkania, są m.in. Chocianów, Przemków, Ścinawa i Prochowice (położone na obrzeżach Legnicko-Głogowskiego Okręgu Miedziowego), Wojcieszów, Piechowice i Kowary (znajdujące się w strefie oddziaływania Jeleniej Góry), Boguszów-Gorce, Jedlina-Zdrój, Mieroszów, Głuszyca i Świebodzice (w strefie oddziaływania Wałbrzycha) oraz Bielawa, Pieszycy, Piława Górna i Niemcza (w strefie oddziaływania Dzierżoniowa). Podobna sytuacja nie występuje w strefie oddziaływania Wrocławia, którego ośrodki satelickie cechują się przewagą funkcji miejsca pracy lub zrównoważonym układem miejsc pracy i miejsc zamieszkania, co można utożsamiać z zaawansowaniem procesów suburbanizacji w otoczeniu

stolicy Dolnego Śląska. Potwierdza to prowadzony w ostatnich latach dynamiczny rozwój działalności gospodarczej w strefie podmiejskiej Wrocławia.

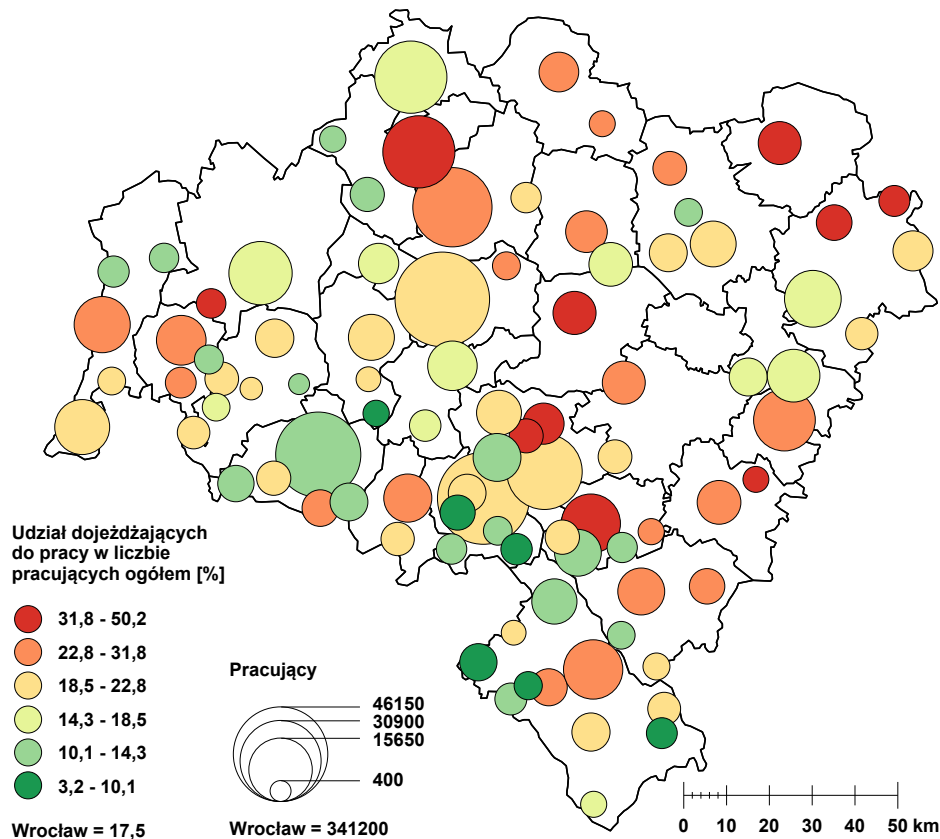
Ryc. 43. Zróżnicowanie miast województwa dolnośląskiego w kontekście miejsc pracy i miejsc zamieszkania w 2011 roku

Opracowanie własne na podstawie danych BAEL (www.stat.gov.pl).

Nawiązując do danych na temat dojazdów do pracy w 2011 r. baza ekonomiczna miast województwa dolnośląskiego została zobrazowana przy pomocy dwóch wskaźników: udziału dojeżdżających do pracy w liczbie pracujących ogółem oraz liczby dojeżdżających do pracy przypadających na 1000 mieszkańców. Pierwszy ze wskaźników prezentuje udział czynnika egzogenicznego w bazie ekonomicznej miasta. Wysokim udziałem zatrudnienia egzogenicznego charakteryzują się głównie miasta stanowiące silne rynki pracy, np. Polkowice (50,2%), Międzybórz (46,4%) i Żarów (38,9%) oraz ośrodki centralne dla pobliskich obszarów wiejskich, np. Twardogóra (40,2%), Jaworzyna Śl. (39,3%), Środa Śl. (37,9%) i Wiązów (37,8%) (ryc. 44). Miastami o najniższym udziale zatrudnienia egzogenicznego są typowe ośrodki satelickie, np. Wojcieszów (3,2%), Szczytna (5,2%), Głuszycza (7,3%) i Boguszów-Gorce (7,3%), a także lokalne rynki pracy o peryferyjnym położeniu, np. Kudowa-Zdrój (5,6%). Niski udział czynnika egzogenicznego, w przypadku największych miast województwa (Wrocław, Jelenia Góra, Legnica, Wałbrzych, Świdnica), wynika przede wszystkim z dużej liczby mieszkańców zatrudnionych w miejscowych podmiotach gospodarczych.

Ryc. 44. Udział dojeżdżających do pracy w liczbie pracujących ogółem w miastach województwa dolnośląskiego w 2011 roku

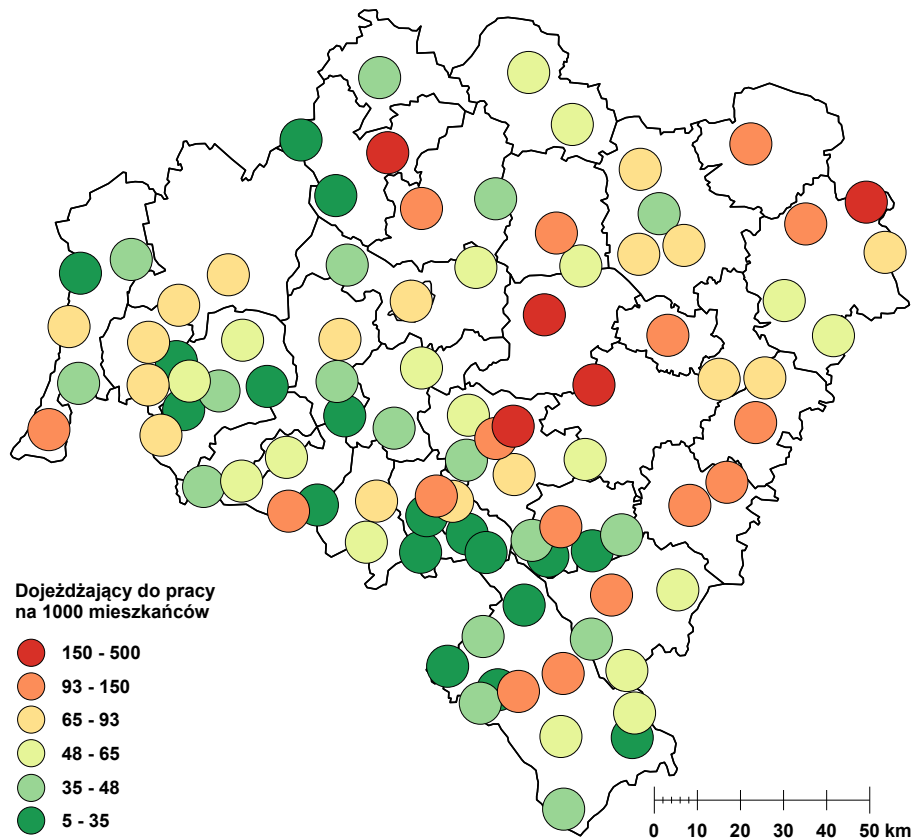

Opracowanie własne na podstawie danych BAEL (www.stat.gov.pl).

Drugi z wymienionych wskaźników obrazuje natomiast stopień rozwoju bazy ekonomicznej miasta. W przypadku województwa dolnośląskiego miastami o dobrze rozwiniętych bazach ekonomicznych są w szczególności (ryc. 45):

- ośrodki zdominowane przez duże zakłady przemysłowe, np. Polkowice (499,9 dojeżdżających na 1000 mieszkańców), Lubin (96,6), Międzybórz (244,0) i Bogatynia (120,5), które z uwagi na monofunkcyjność narażone są na niestabilność lub regres bazy ekonomicznej w razie upadku wiodącej gałęzi przemysłu (por. Szmytkie 2008);
- ośrodki lokalne lub powiatowe, w których zlokalizowane są strefy aktywności gospodarczej, np. Środa Śląska (185,4), Żarów (218,5), Kąty Wrocławskie (159,5) i Dzierżonów (118,1);
- ośrodki powiatowe, w których funkcja administracyjna odgrywa duże znaczenie w strukturze funkcjonalnej miasta, np. Milicz (123,1), Wołów (93,3) i Ząbkowice Śląskie (113,8);
- miejscowości o funkcjach turystycznych i uzdrowiskowych, stanowiące lokalne rynki pracy, np. Karpacz (116,9), Szczawno-Zdrój (107,7) i Polanica-Zdrój (115,3).

Ryc. 45. Dojeżdżający do pracy na 1000 mieszkańców w miastach województwa dolnośląskiego w 2011 roku

Opracowanie własne na podstawie danych BAEL (www.stat.gov.pl).

Słabo rozwiniętą bazą ekonomiczną charakteryzują się te ośrodki satelickie w województwie, które leżą w strefach bezpośredniego oddziaływania największych rynków pracy oraz miasta, w których w ostatnich latach doszło do regresu bazy ekonomicznej, w wyniku upadku wiodącej gałęzi przemysłu. W szczególnie niekorzystnej sytuacji znajdują się miasta, w których oddziaływanie obydwu ww. czynników występuje jednocześnie, jak np. Wojcieszów (5,4 dojeżdżających do pracy na 1000 mieszkańców), Szczytna (8,2), Boguszów-Gorce (9,9) lub Przemków (11,4).

Jak wykazały przeprowadzone analizy charakter bazy ekonomicznej nie jest w żaden szczególnie silny sposób skorelowany z wielkością miasta (współczynnik korelacji Pearsona w przypadku obu cech wynosi 0,06), liczbą pracujących w mieście (0,10) lub liczbą podmiotów gospodarczych (0,06) i może wskazywać na znaczenie relacji przestrzennych zachodzących między poszczególnymi ośrodkami. Relacje te wyrażają się w występowaniu lokalnych lub nawet subregionalnych zespołów osadniczych obejmujących miasta stanowiące silne rynki pracy, które są ściśle powiązane dojazdami do pracy z położonymi w ich sąsiedztwie ośrodkami satelickimi.

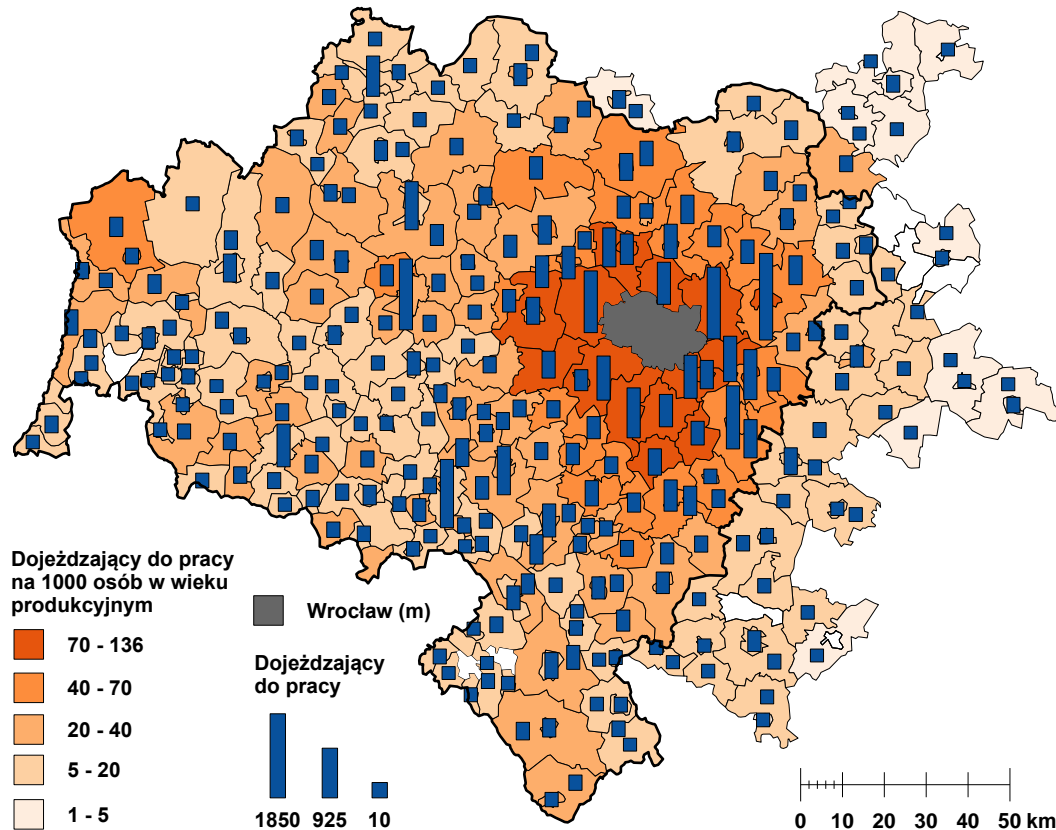
3.4. Strefy dojazdów do pracy do wybranych miast województwa dolnośląskiego

Znaczenie relacji przestrzennych w kształtowaniu bazy ekonomicznej miast Dolnego Śląska (jak i całego regionu) spowodowała konieczność analizy siły i zasięgów oddziaływania najważniejszych miejskich rynków pracy w województwie. W analizie uwzględniono strefy oddziaływania dla 13 ośrodków miejskich, charakteryzujących się największą liczbą pracujących i dojeżdżających do pracy, tzn. Wrocław (ośrodek ponadregionalny, stolica województwa), Jelenia Góra i Wałbrzych (ośrodki regionalne), Legnica, Głogów i Lubin (główne miasta Legnicko-Głogowskiego Okręgu Miedziowego) oraz Bolesławiec, Zgorzelec, Świdnica, Dzierżonów, Kłodzko, Oleśnica i Oława (ośrodki subregionalne). W analizie nie uwzględniono Polkowic, ponieważ zlokalizowana jest tam siedziba KGHM – (największego pracodawcy w województwie), którego zakłady usytuowane są w wielu miejscowościach wchodzących w skład LGOM i struktura dojazdów do pracy w Polkowicach (wykazywana przez BAEL) jest z tego powodu mocno zaburzona.

Analiza stref dojazdów do pracy w wybranych miastach województwa dolnośląskiego wykazała następujące prawidłowości:

- Wrocław (ryc. 46) – jest największym i najważniejszym rynkiem pracy w województwie dolnośląskim, skupiającym 341,2 tys. pracujących, w tym 59,7 tys. dojeżdżających. Zasięg oddziaływania miasta wykracza poza granice województwa, obejmując również kilkadziesiąt gmin województwa opolskiego i wielkopolskiego. Strefa silnych i bardzo silnych dojazdów obejmuje 2 pierścienie gmin otaczających miasto, a także niektóre gminy położone w trzecim pierścieniu otaczającym Wrocław. Strefę tę można utożsamiać ze strefą bezpośredniego oddziaływania miasta, która w dużym stopniu pokrywa się również z obszarem strefy podmiejskiej (Maleszka, Szmytkie 2009, Mayer, Szmytkie 2014). Największa liczba osób dojeżdża do pracy we Wrocławiu z miast położonych w nieznacznym oddaleniu od miasta, tzn. z Oleśnicy (1833 osoby), Oławy (1254) i Jelcza-Laskowic (931) oraz z podwrocławskich gmin: Długołęka (1468), Miękinia (1219), Kobierzyce (930), a także z bardziej oddalonych miast, takich jak: Legnica (1447), Wałbrzych (1380), Świdnica (895), Lubin (884). Strefa ciężenia do Wrocławia jest wyraźnie rozciągnięta wzdłuż głównych szlaków komunikacyjnych, zwłaszcza linii kolejowych w kierunku Poznania, Legnicy i Opola oraz dróg krajowych nr 35 i nr 8. Znaczny zasięg oddziaływania Wrocławia znacząco ogranicza strefy wpływów ośrodków regionalnych oddalonych od niego o ok. 60-80 km. Dotyczy to w szczególności Wałbrzycha, Legnicy, Leszna i Ostrowa Wlkp., a także i Opola. Należy również pamiętać, że w gronie osób dojeżdżających do Wrocławia znalazły się osoby faktycznie zamieszkałe we Wrocławiu, a zameldowane i rozliczające się w swojej rodzinnej gminie. Dotyczy to w szczególności mieszkańców gmin znacznie oddalonych od Wrocławia.

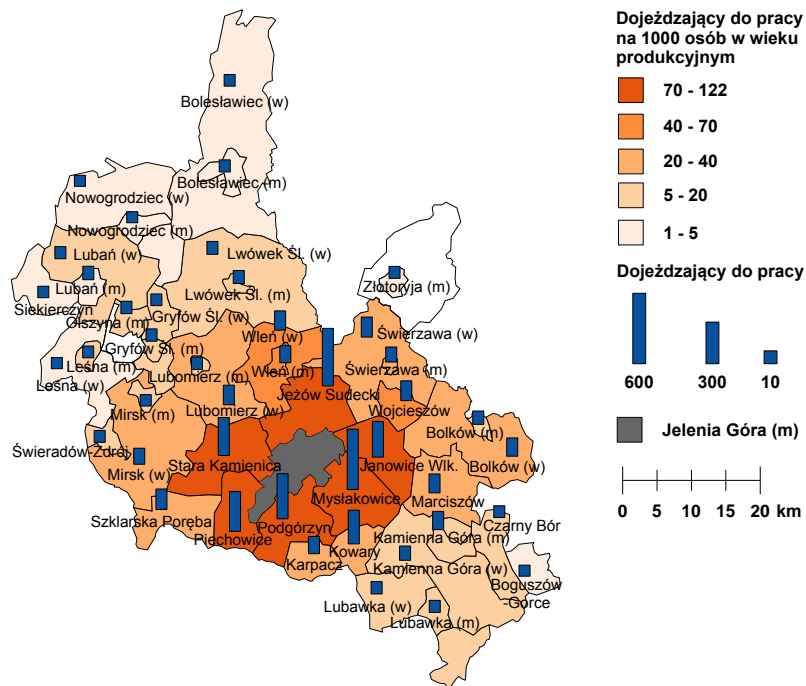
Ryc. 46. Dojazdy do pracy we Wrocławiu w 2011 roku

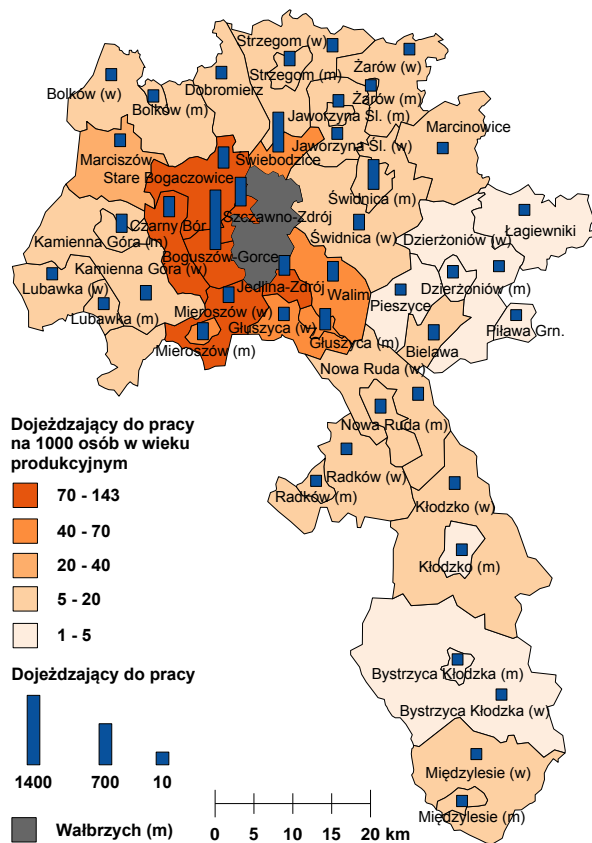
Opracowanie własne na podstawie danych BAEL (www.stat.gov.pl).

- Jelenia Góra (ryc. 47) i Wałbrzych (ryc. 48) – stanowią znaczące rynki pracy w południowej części województwa dolnośląskiego. W Jeleniej Górze zatrudnionych jest 35,3 tys. osób, z czego 4,8 tys. osób to dojeżdżający, natomiast w Wałbrzychu zatrudnionych jest 42,9 tys. osób, z czego 8,1 tys. osób to dojeżdżający. Strefa silnych i bardzo silnych dojazdów do pracy w przypadku Jeleniej Góry w zasadzie pokrywa się z obszarem powiatu jeleniogórskiego, a w przypadku Wałbrzycha obejmuje obszar powiatu wałbrzyskiego oraz miasto Świebodzice z powiatu świdnickiego. Ciężenie w kierunku Jeleniej Góry wykazują także gminy powiatu lwóweckiego i południowej części powiatu złotoryjskiego, a także gminy Bolków i Marciszów, bezpośrednio sąsiadujące z powiatem jeleniogórskim. Upadek górnictwa w Zagłębiu Wałbrzyskim i lokalizacja Specjalnej Strefy Ekonomicznej w Wałbrzychu przyczyniły się do pogłębienia dominacji Wałbrzycha w subregionie wałbrzyskim, co wyraża się rozciągnięciem strefy ciężenia miasta na obszar powiatów kamiennogórskiego i świdnickiego, a także północnej części powiatu kłodzkiego. Obszar powiatu kamiennogórskiego i gmina Bolków stanowią strefę przejściową, w której ma miejsce nakładanie (ścieranie) się wpływów Jeleniej Góry i Wałbrzycha.

Ryc. 47. Dojazdy do pracy w Jeleniej Górze w 2011 roku

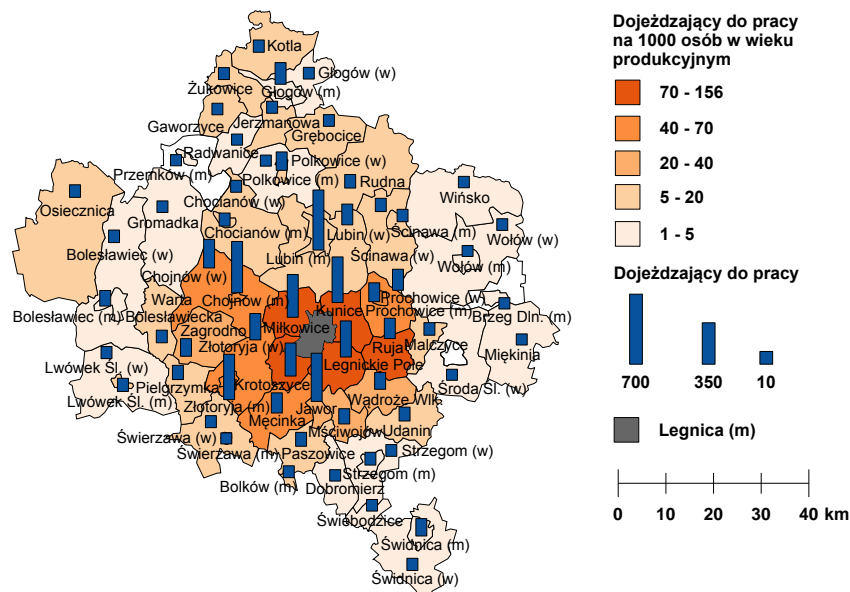
Ryc. 48. Dojazdy do pracy w Wałbrzychu w 2011 roku

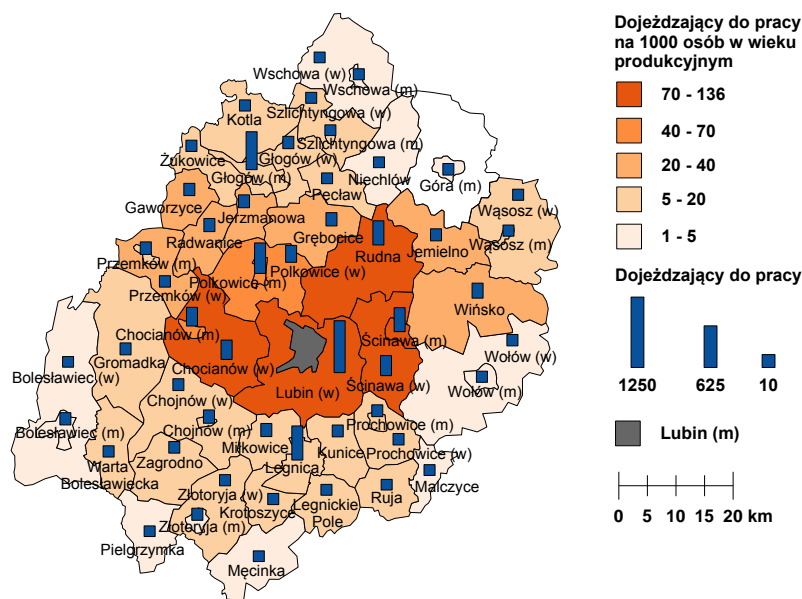
Opracowanie własne na podstawie danych BAEL (www.stat.gov.pl); (obie ryciny).

- W podregionie legnicko-głogowskim dominującymi rynkami pracy są największe miasta LGOM-u, tzn. Legnica (ryc. 49), Lubin (ryc. 50) i Głogów (ryc. 51), a także Polkowice, gdzie znajduje się siedziba KGHM i innych dużych przedsiębiorstw przemysłowych (np. CCC) i usługowych. W trzech największych miastach podregionu legnicko-głogowskiego zatrudnionych jest 97,9 tys. pracujących, z czego 19,1 tys. to dojeżdżający. Największym rynkiem pracy w podregionie jest Legnica, która posiada zdecydowanie większą strefę silnych i bardzo silnych dojazdów do pracy, obejmującą powiat legnicki oraz gminy Złotoryja (zarówno wiejską, jak i miejską) i Męcinka.

Ryc. 49. Dojazdy do pracy w Legnicy w 2011 roku

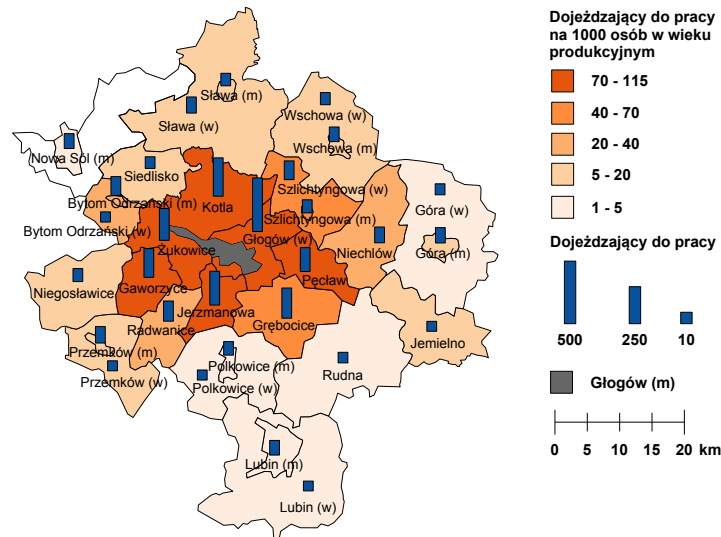
Ryc. 50. Dojazdy do pracy w Lubinie w 2011 roku

Opracowanie własne na podstawie danych BAEL (www.stat.gov.pl); (obie ryciny).

- W przypadku Lubina i Głogowa strefa bezpośredniego ciężenia obejmuje pierścień kilku gmin położonych w niedalekiej odległości od miasta. Uzupełnieniem dla stref dojazdów do głównych ośrodków jest strefa ciężenia do miasta i gminy Polkowice, która jest silnym rynkiem pracy. Całość tworzy dobrze wykształcony obszar funkcjonalny.

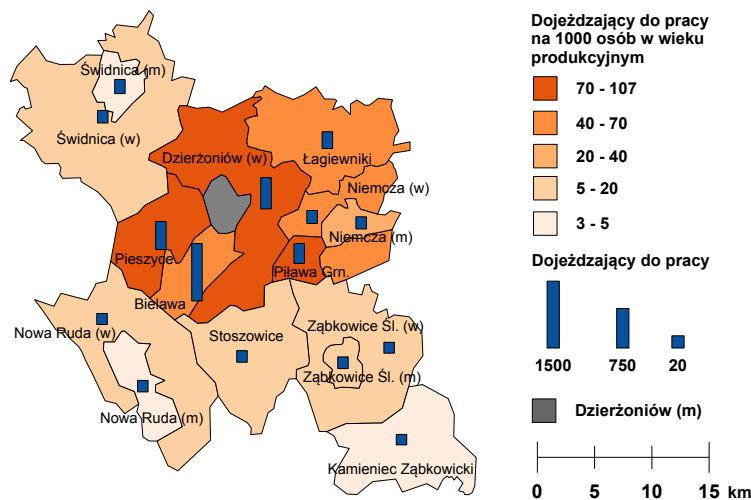
Ryc. 51. Dojazdy do pracy w Głogowie w 2011 roku

Opracowanie własne na podstawie danych BAEL (www.stat.gov.pl).

- W Aglomeracji Dzierżoniowskiej w okresie transformacji gospodarczej doszło do upadku dominujących gałęzi przemysłu (włókienniczego i elektromaszynowego), a co za tym idzie regresu bazy ekonomicznej tutejszych miast. Negatywne tendencje gospodarcze zostały zahamowane jedynie w przypadku Dzierżoniowa, które jako jedyne miasto w powiecie zdołało przebudować swoją bazę ekonomiczną (powstała podstrefa Wałbrzyskiej SSE), stając się głównym rynkiem pracy w tej części podregionu wałbrzyskiego (Ryc. 52).

Ryc. 52. Dojazdy do pracy w Dzierżoniowie w 2011 roku

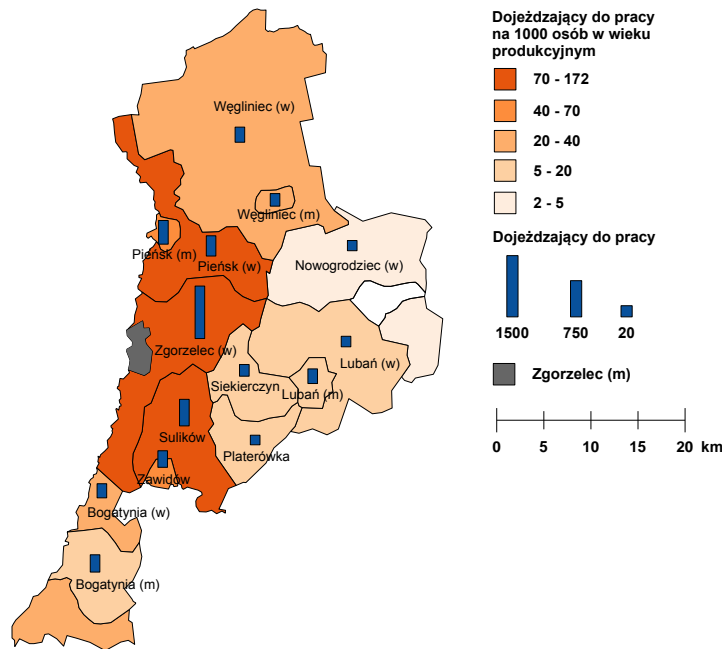

Opracowanie własne na podstawie danych BAEL (www.stat.gov.pl).

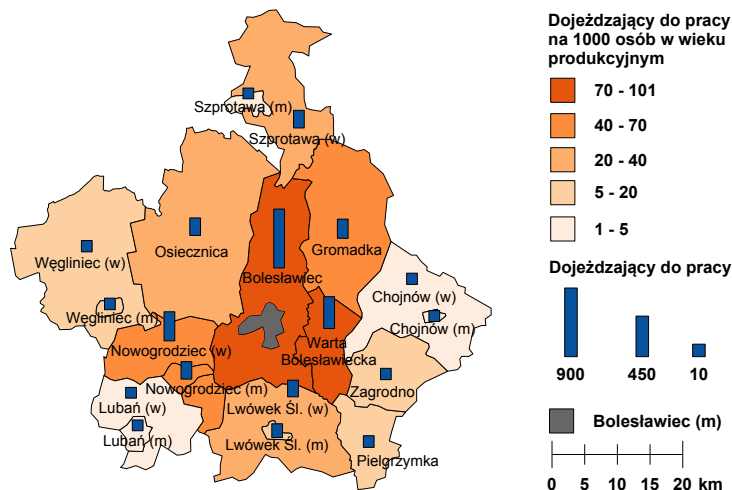
Pozostałe ośrodki subregionalne na Dolnym Śląsku posiadają dobrze wykształcone strefy dojazdów do pracy:

- A) W przypadku Zgorzelca (ryc. 53) obejmuje ona środkową część powiatu zgorzeleckiego, a w Bolesławcu (ryc. 54) - większą część powiatu bolesławieckiego. Warto zauważyć, że oba miasta silnie oddziałują na gminy sąsiednich powiatów, dzięki czemu stanowią uzupełnienie dla Jeleniej Góry i miast LGOM-u.

Ryc. 53. Dojazdy do pracy w Zgorzelcu w 2011 roku

Ryc. 54. Dojazdy do pracy w Bolesławcu w 2011 roku

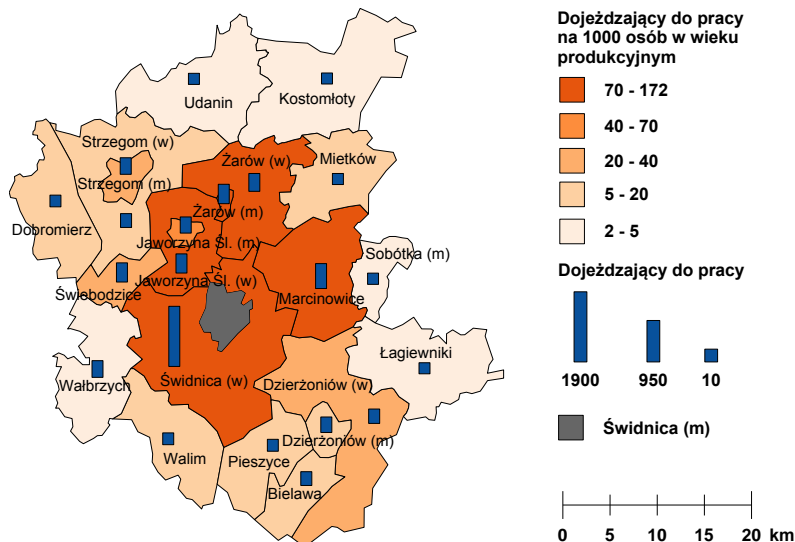
Opracowanie własne na podstawie danych BAEL (www.stat.gov.pl); (obie ryciny).

- B) Świdnica (ryc. 55) stanowi ośrodek pośredni między strefami oddziaływania Wrocławia i Wałbrzycha. Strefa ciężenia miasta obejmuje większą część powiatu świdnickiego,

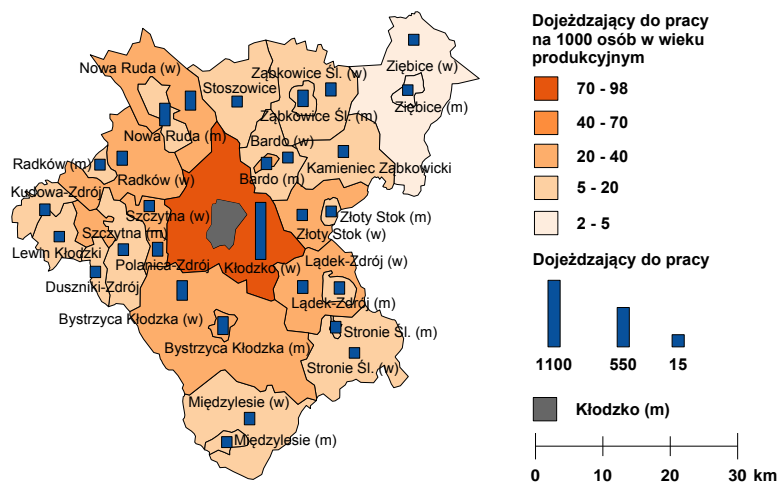
z wyjątkiem jego zachodniej części, gdzie przeciwwagę dla ośrodka powiatowego stanowi miasto Strzegom.

- C) Kłodzko (ryc. 56) jako rynek pracy oddziałuje na obszar powiatu kłodzkiego i ząbkowickiego, przy czym strefa silnych dojazdów do pracy obejmuje jedynie gminę wiejską Kłodzko. Wynika to ze znacznej liczby lokalnych rynków pracy, głównie miast o funkcjach turystycznych i uzdrowiskowych (np. Polanica-Zdrój, Duszniki-Zdrój, Lądek-Zdrój), które decydują o potencjale ekonomicznym całego powiatu kłodzkiego.
- D) Oleśnica (ryc. 57) i Oława (ryc. 58) jako ośrodki satelickie dla Wrocławia, wzmacniają potencjał gospodarczy podregionu wrocławskiego. Strefy oddziaływania obu miast mają charakter asymetryczny, ograniczony od strony Wrocławia i wydłużony w pozostałych kierunkach.

Ryc. 55. Dojazdy do pracy w Świdnicy w 2011 roku

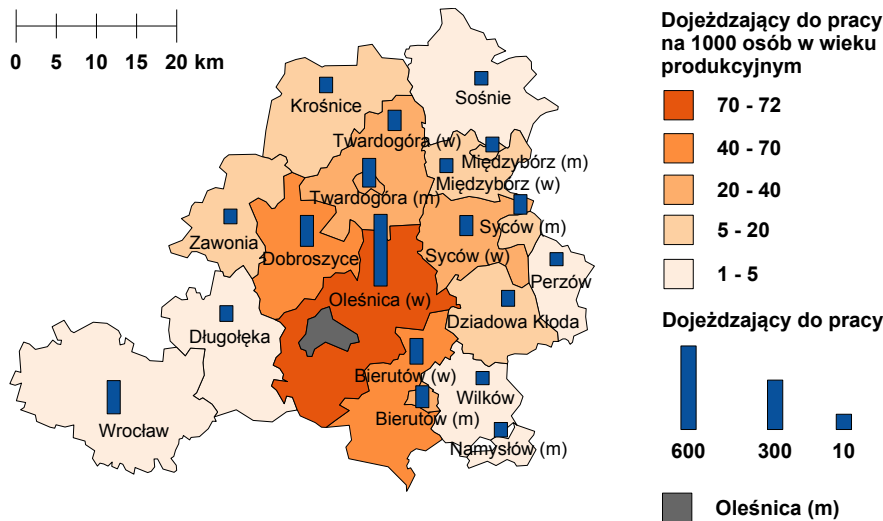

Ryc. 56. Dojazdy do pracy w Kłodzku w 2011 roku

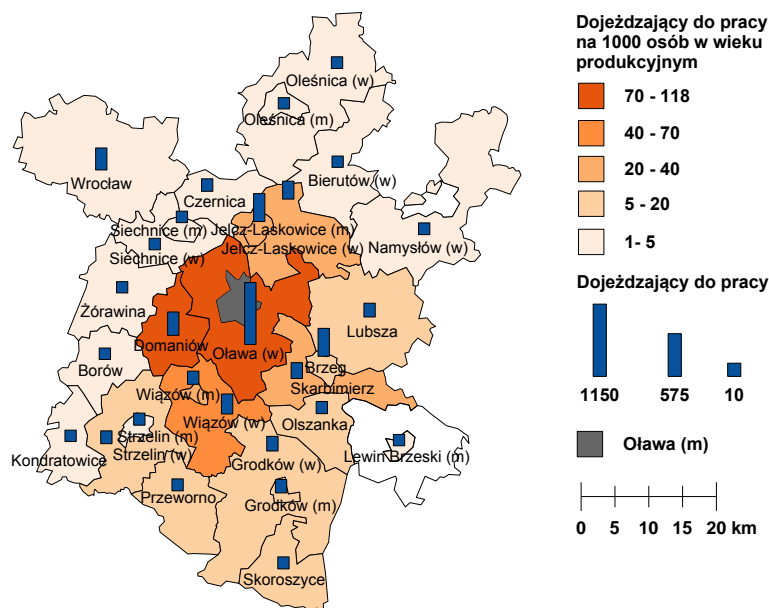

Opracowanie własne na podstawie danych BAEL (www.stat.gov.pl); (obie ryciny).

Ryc. 57. Dojazdy do pracy w Oleśnicy w 2011 roku

Ryc. 58. Dojazdy do pracy w Oławie w 2011 roku

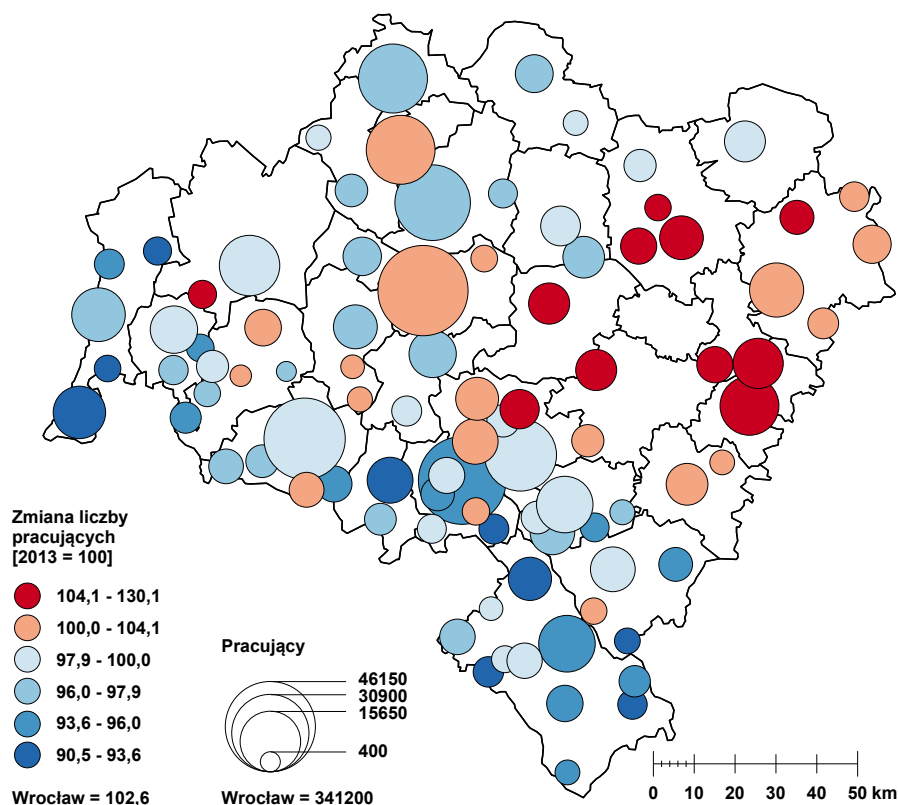
Opracowanie własne na podstawie danych BAEL (www.stat.gov.pl); (obie ryciny).

3.5. Przyszłość miejskich rynków pracy w województwie dolnośląskim

Z uwagi na niekorzystne tendencje zmian demograficznych w przypadku miast województwa dolnośląskiego sporządzono prognozę zmian liczby pracujących w regionie, która bazowała na założeniach *Prognozy demograficznej dla gmin województwa dolnośląskiego do 2035 r.* oraz na analizie współczesnych trendów zmian w zakresie rynku pracy. Przewiduje się, że do 2020 r. w większości miast Dolnego Śląska (w 60 z 91) wystąpi spadek liczby pracujących, związany z postępującą depopulacją obszaru (ryc. 59). Dotyczyć to będzie w szczególności miast podregionu wałbrzyskiego i jeleniogórskiego, gdzie procesy

kurczenia się miast są najbardziej zaawansowane. Spadek liczby pracujących będzie występował w miastach różnych kategorii wielkościowych, zarówno dużych (Wałbrzych, Jelenia Góra), średnich (np. Kamienna Góra, Nowa Ruda, Kłodzko), jak i małych (np. Stronie Śląskie, Zawidów, Duszniki-Zdrój, Głuszyca). Wzrost liczby pracujących w obu podregionach wystąpi jedynie w przypadku miast położonych w zasięgu bezpośredniego oddziaływania ośrodków regionalnych i subregionalnych (np. w Jedlinie-Zdroju, Lubomierzu i Wojcieszowie). Nieco lepsza sytuacja na rynku pracy będzie występować w przypadku miast podregionu legnicko-głogowskiego. Największym wzrostem liczby pracujących będą jednak cechować się w skali województwa miasta podregionu wrocławskiego, co doprowadzi do dalszego powiększania się dominacji aglomeracji wrocławskiej w zakresie potencjału gospodarczego i demograficznego. Największy względny wzrost liczby pracujących w miastach regionu dolnośląskiego powinien wystąpić w podwrocławskich: Siechnicach, Kątach Wrocławskich, Obornikach Śląskich i Jelczu-Laskowicach. Prognozowane zmiany na rynku pracy przyczynią się do pogłębienia dysproporcji wewnątrzregionalnych (zwłaszcza zwiększenia dominacji Wrocławia i jego strefy podmiejskiej, kosztem peryferyjnych obszarów województwa) oraz do intensyfikacji procesów kurczenia się w przypadku miast sudeckich. Problem ten będzie dotyczyć w szczególności miast małych i bardzo małych, które położone są peryferyjnie względem głównych ośrodków miejskich regionu.

Ryc. 59. Prognozowane zmiany liczby pracujących w miastach województwa dolnośląskiego do 2020 roku

Opracowanie własne.

4. Wnioski i rekomendacje

Na podstawie przeprowadzonych analiz w zakresie demograficznych i gospodarczych uwarunkowań rozwoju miast województwa dolnośląskiego można zauważyć następujące prawidłowości:

- Region cechuje się wysokim stopniem rozwoju miejskiej sieci osadniczej, co wyraża się znaczną liczbą miast, wysokim wskaźnikiem urbanizacją i dużą gęstością sieci miast. Sieć miast w województwie jest jednak dość zróżnicowana wewnętrznie. Większość miast w regionie koncentruje się w podregionach wałbrzyskim i jeleniogórskim, co wpływa na znaczną gęstość miejskiej sieci osadniczej w obu podregionach, podczas gdy północna część województwa cechuje się dużo niższą gęstością sieci miast. Duże zróżnicowanie wewnątrzregionalne występuje też w przypadku wartości wskaźnika urbanizacji w odniesieniu do poszczególnych powiatów województwa dolnośląskiego.
- Na terenie województwa dolnośląskiego można wyodrębnić kilka typów zespołów miejskich o zróżnicowanej randze i wielkości. Do najważniejszych należą Aglomeracja Wrocławska, Aglomeracja Wałbrzyska, Aglomeracja Jeleniogórska, policentryczna Aglomeracja Legnicko-Głogowska i Aglomeracja Dzierżoniowska. Zespoły miejskie zajmują 59,8% powierzchni województwa i koncentrują 78,2% ludności regionu.
- W strukturze wielkościowej miast regionu dominują miasta małe i bardzo małe (czyli miasta liczące do 20000 mieszkańców), stanowiące w sumie 78,0% ogółu miast, podczas gdy większość ludności miejskiej województwa skupiona jest w miastach dużych i bardzo dużych. Województwo wyróżnia się ponadto zdecydowanie monocentrycznym charakterem, w którym dominującą rolę odgrywa największe miasto regionu, jakim jest Wrocław.
- Zmiany ludnościowe, jakie miały miejsce w miastach województwa dolnośląskiego w latach 1999-2013, przyczyniły się do zmian w hierarchii ośrodków oraz pogłębienia się dominacji Wrocławia nad pozostałymi miastami regionu, w szczególności względem byłych ośrodków wojewódzkich (Jeleniej Góry, Legnicy i Wałbrzycha).
- Analiza obecnego podziału administracyjnego województwa dolnośląskiego na szczeblu gminnym i powiatowym wykazała, że wymaga on kilku znaczących korekt. W przypadku miast Dolnego Śląska zmiany te powinny dotyczyć: rozdzielenia miast od obszarów wiejskich, przywrócenia trzech powiatów ziemskich funkcjonujących do 1975 roku, utworzenia sześciu nowych gmin miejsko-wiejskich i ewentualnego wydzielenia trzech miast z obszaru powiatów ziemskich i ustanowienia ich miastami na prawach powiatu.
- W przypadku województwa dolnośląskiego formalny proces umiastowienia nie nadąża za faktyczną liczbą miejscowości o miejskim charakterze. Do tej grupy można zaliczyć cztery podstawowe grupy miejscowości: miasta zdegradowane, miejscowości posiadające w latach 1954-72 status osiedla miejskiego, duże wsie gminne pełniące rolę ośrodków

lokalnych oraz duże i zurbanizowane wsie podmiejskie, pełniące fatyczną rolę miast w systemie osadniczym (łącznie 20 miejscowości).

- W latach 1999-2013 w większości miast województwa dolnośląskiego miał miejsce spadek liczby ludności. Z problemem depopulacji bezpośrednio związany jest procesem demograficznego starzenia ludności. Wyrazem tych tendencji są: spadek udziału ludności w wieku przedprodukcyjnym i wzrost liczby ludności w wieku poprodukcyjnym w zdecydowanej większości miast Dolnego Śląska. O pogorszeniu się sytuacji demograficznej oraz zawansowaniu procesów starzenia się w przypadku miast województwa dolnośląskiego świadczy również zmiana wartości indeksu starości w analizowanym okresie.
- W oparciu o zmiany liczby ludności miejskiej w latach 1999-2013 obszar województwa dolnośląskiego można podzielić na 4 podobszary: wrocławski (w którym większość miast charakteryzowało się wzrostem liczby ludności), legnicko-głogowski i podsudecki (w których miasta cechowały się stagnacją lub nieznacznym ubytkiem liczby ludności) oraz sudecki (w którym większości miast wystąpiły mniej lub bardziej znaczące procesy depopulacji).
- Największym zróżnicowaniem w przypadku zmian ludnościowych cechowały się zmiany liczby ludności w wieku produkcyjnym. Spadek liczby ludności w tej grupie ekonomicznej ludności dotyczył w szczególności Wrocławia, większych miast sudeckich i podregionu legnicko-głogowskiego. Świadczy to o dyfuzyjnym charakterze procesów starzenia się, które zapoczątkowane zostały w największych miastach Dolnego Śląska.
- Dominacja niekorzystnych (regresywnych) tendencji zmian ludnościowych i niekorzystne zmiany w strukturach ludności w powiązaniu z niezbyt korzystną sytuacją gospodarczą wielu ośrodków miejskich podlegających procesom depopulacji wskazują na to, że znaczna część miast województwa dolnośląskiego stanowi przykład miast kurczących się. Proces kurczenia się w przypadku Dolnego Śląska dotyczy różnych kategorii wielkościowych i typów funkcjonalnych miast. Spośród miast województwa największy względny ubytek liczby mieszkańców wystąpił w Wałbrzychu, Świeradowie-Zdrój, Mieroszowie i Kamiennej Górze.
- Przeprowadzone analizy czynników zmian ludnościowych wykazały, że w obu przyjętych okresach czasu miasta województwa dolnośląskiego koncentrowały się w obrębie 3 typów demograficznych, tzn. F (ujemny przyrost naturalny z ujemnym, ale nie mniejszym saldem migracji), G (ujemny przyrost naturalny z ujemnym, ale nie większym saldem migracji) i H (ujemne saldo migracji nie jest rekompensowane przez dodatni przyrost naturalny).
- Sytuacja demograficzna miast regionu wykazuje wyraźne zróżnicowanie przestrzenne. Rozwojową sytuacją demograficzną cechują się zwłaszcza miasta położone w otoczeniu Wrocławia oraz pojedyncze miasta zlokalizowane w otoczeniu innych ośrodków

regionalnych. W pozostałych podregionach województwa miasta charakteryzują się regresywną sytuacją ludnościową.

- Wyniki prognozy demograficznej wskazują, że w najbliższych latach na Dolnym Śląsku obserwowane już od kilkunastu lat procesy depopulacji będą jeszcze się pogłębiać. Do 2035 r. liczba ludności w przypadku zdecydowanej większości miast regionu będzie się zmniejszać. Najintensywniejszym procesom kurczenia będą podlegały miasta w podregionach wałbrzyskim, jeleniogórskim i legnicko-głogowskim. Korzystną sytuacją demograficzną będą charakteryzować się jedynie miasta podregionu wrocławskiego. Depopulacja miast województwa dolnośląskiego pociągnie za sobą także niekorzystne zmiany w strukturach ludności.
- Miasta Dolnego Śląska są mocno zróżnicowane pod względem potencjału gospodarczego mierzonego liczbą podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców. Największym potencjałem gospodarczym cechują się: miejscowości uzdrowiskowe i turystyczne, ośrodki centralne dla głównych regionów turystycznych i Wrocław. Niskim i bardzo niskim potencjałem gospodarczym cechują się monofunkcyjne ośrodki przemysłowe lub transportowe, zwłaszcza o położeniu peryferyjnym względem głównych miast regionu lub w których w ostatnich latach doszło do regresu bazy ekonomicznej.
- Dużą liczbą pracujących na 100 mieszkańców cechują się: Wrocław i miasta satelickie leżące w jego otoczeniu, główne ośrodki miejskie Legnicko-Głogowskiego Okręgu Miedziowego, ośrodki regionalne i subregionalne, natomiast niskimi wartościami ich ośrodki satelickie. W przestrzeni województwa można wyróżnić lokalne i subregionalne układy miejskich rynków pracy, składające się z miast o dobrze rozwiniętej bazie ekonomicznej i sąsiadujących z nimi ośrodków satelickich o małej liczbie pracujących na 100 mieszkańców.
- W nawiązaniu do liczby podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców oraz liczby pracujących na 100 mieszkańców dokonano typologii miast województwa dolnośląskiego, wydzielając 9 typów miejscowości.
- W przypadku województwa dolnośląskiego dużym udziałem pracujących w mikroprzedsiębiorstwach charakteryzują się miasta bardzo małe i małe o charakterze usługowym, w szczególności pełniące funkcje turystyczne i uzdrowiskowe, a także miasta, w których doszło do regresu bazy ekonomicznej. Bardzo małym (poniżej 20%) udziałem pracujących w mikroprzedsiębiorstwach wyróżniają się z kolei miasta zdominowane przez duże podmioty gospodarcze, głównie przemysłowe i górnicze.
- Nawiązując do typologii funkcjonalnej zaproponowanej przez M. Jerczyńskiego stwierdzono, że wszystkie miasta województwa dolnośląskiego mieszczą się w obrębie czterech typów funkcjonalnych: usługowego, usługowo-przemysłowego, przemysłowego i przemysłowo-usługowego, przy czym zdecydowana większość miast w regionie to ośrodki usługowe. Zaobserwowane zmiany funkcjonalne na Dolnym Śląsku potwierdzają

ujednoczenie się miast w wyniku rozwoju sektora usług oraz dużą dynamikę zmian funkcjonalnych po 1989 roku.

- Dominacja sektora usługowego w strukturze pracujących w miastach województwa dolnośląskiego spowodowała konieczność zastosowania dodatkowej, bardziej szczegółowej typologii funkcjonalnej. Zastosowano metodę określania proporcji zatrudnienia i wyznaczania elementów wiodących w strukturze funkcjonalnej, stanowiącą modyfikację metody kolejnych ilorazów. Na tej podstawie w województwie dolnośląskim wyznaczono 10 typów funkcjonalnych miast.
- W przypadku funkcji usługowych szczególne znaczenie odgrywają działalności związane z pełnieniem określonych funkcji administracyjnych. Największe znaczenie odgrywają one w przypadku małych miast powiatowych lub miast bardzo małych, stanowiących lokalne ośrodki obsługi dla otaczających je terenów wiejskich. Małe lub bardzo małe znaczenie podmioty związane z pełnieniem funkcji administracyjnych odgrywają z kolei w przypadku: małych miast stanowiących siedziby gmin miejskich, które nie posiadają zaplecza w postaci obszarów wiejskich lub które stanowią ośrodki satelickie dla pobliskich ośrodków regionalnych lub subregionalnych, miast, w których doszło do regresu bazy ekonomicznej oraz ośrodków przemysłowych.
- Miasta województwa dolnośląskiego znacząco różnią się od siebie w kontekście stosunku liczby dojeżdżających do pracy do liczby wyjeżdżających do pracy. Miastami o znacznej nadwyżce dojazdów do pracy (silnymi rynkami pracy) w przypadku Dolnego Śląska są: Polkowice, Bogatynia i Międzybórz, w których znajdują się siedziby dużych podmiotów przemysłowych, Wrocław, stanowiący największy rynek pracy w województwie oraz znaczące miejscowości turystyczno-uzdrowiskowe, jak np. Świeradów-Zdrój i Polanica-Zdrój. Ośrodkami o największym niedoborze miejsc pracy są przede wszystkim miasta stanowiące ośrodki satelickie dla pobliskich miast o silnych rynkach pracy, np. Wojcieszków, Boguszów-Gorce i Przemków, Szczytna, Chocianów, Głuszycza i Piława Grn. Rozkład wartości wskaźnika obrazującego liczbę dojeżdżających w stosunku do liczby wyjeżdżających do pracy wykazuje nie tylko duże zróżnicowanie przestrzenne, ale też występowanie pewnych lokalnych układów zależności pomiędzy miastami.
- Ośrodkami o dużej lub bardzo dużej nadwyżce miejsc pracy na Dolnym Śląsku są: miasta zdominowane przez duże podmioty przemysłowe, miasta, w których znajdują się specjalne strefy ekonomiczne lub lokalne strefy aktywności gospodarczej, ośrodki regionalne, subregionalne i silne miasta powiatowe oraz miejscowości o funkcjach turystycznych i uzdrowiskowych. Miastami, w których występuje znaczna przewaga funkcji miejsc zamieszkania, są miasta leżące w strefach bezpośredniego oddziaływania Legnicko-Głogowskiego Okręgu Miedziowego, Jeleniej Góry, Wałbrzycha i Dzierżoniowa. Podobna sytuacja praktycznie nie jest zauważalna w strefie oddziaływania Wrocławia, którego ośrodki satelickie cechują się przewagą funkcji miejsca pracy lub zrównoważonym układem

miejsc zamieszkania i miejsc pracy, co można utożsamiać z zaawansowaniem procesów suburbanizacji w otoczeniu stolicy Dolnego Śląska.

- Dużym udziałem zatrudnienia egzogenicznego cechują się miasta stanowiące silne rynki pracy oraz ośrodki centralne dla pobliskich obszarów wiejskich. Miastami o najmniejszym udziale zatrudnienia egzogenicznego są typowe ośrodki satelickie i lokalne rynki pracy o peryferyjnym położeniu. Niski udział czynnika egzogenicznego w przypadku największych miast województwa (Wrocław, Jelenia Góra, Legnica, Wałbrzych, Świdnica) wynika głównie z dużej liczby mieszkańców, którzy są zatrudnieni w miejscowych podmiotach gospodarczych.
- Miastami o dobrze rozwiniętych bazach ekonomicznych są ośrodki zdominowane przez duże zakłady przemysłowe, ośrodki lokalne, w których zlokalizowane są strefy aktywności gospodarczej, ośrodki powiatowe, w których funkcja administracyjna odgrywa duże znaczenie w strukturze funkcjonalnej miasta oraz miejscowości o funkcjach turystycznych i uzdrowiskowych. Słabo rozwiniętą bazą ekonomiczną charakteryzują się z kolei ośrodki satelickie leżące w strefach bezpośredniego oddziaływania największych rynków pracy w województwie, a także miasta, w których w ostatnich latach doszło do regresu bazy ekonomicznej w wyniku upadku wiodącej gałęzi przemysłu.
- Przewiduje się, że do 2020 r. w większości miast Dolnego Śląska (w 60 z 91) wystąpi spadek liczby pracujących, związany z postępującą depopulacją obszaru. Dotyczyć to będzie zwłaszcza miast podregionu wałbrzyskiego i jeleniogórskiego, gdzie procesy kurczenia się miast są najbardziej zaawansowane. Nieco lepsza sytuacja na rynku pracy będzie występować w przypadku miast podregionu legnicko-głogowskiego. Najkorzystniejszą sytuacją w zakresie zmian liczby pracujących będą cechować się miasta podregionu wrocławskiego, co przyczyni się do dalszego wzrostu dominacji aglomeracji wrocławskiej w zakresie potencjału gospodarczego i demograficznego nad pozostałymi podregionami. Spadek liczby pracujących będzie dotyczyć różnych kategorii wielkościowych miast.

Literatura

1. Bogacka H., Mantorska T., Stokowski F., 1988, Ruch naturalny i reprodukcja ludności według województw w latach 1950-1987 (w nowym podziale administracyjnym), Monografie i Opracowania, 22, SGPiS, Warszawa.
2. Brezdeń P., Górecka S., Tomczak P., 2012, *Edukacja i rynek pracy Dolnego Śląska na tle uwarunkowań demograficznych*, Rozprawy Naukowe Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego, 22, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław.
3. Ciok S., 1994, *Rozwój osadnictwa na Dolnym Śląsku po II wojnie światowej. Tendencje i kierunki zmian*, Studia Geograficzne, 61, Acta Universitatis Wratislaviensis, 1951, Wrocław, s. 9-49.
4. Cieślak M. (red.), 1999, *Procesy demograficzne w byłych województwach dolnośląskich w latach 1945-1997*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław.
5. Dziewoński K., 1971, *Baza ekonomiczna i struktura funkcjonalna miast. Studium rozwoju pojęć, metod i ich zastosowań*, Prace Geograficzne IG PAN, 63, Warszawa, s. 9-110.
6. Głaz M., 2008, *Wybrane aspekty wielofunkcyjności obszarów wiejskich w strefie oddziaływania Wrocławia*, [w] Gierańczyk W., Kluba M. (red.), *Problemy i metody oceny kontinuum miejsko-wiejskiego w Polsce*, Studia Obszarów Wiejskich, 13, s. 103-114.
7. Gołachowski S., Kostrubiec B., Zagożdżon A., 1974, *Metody badań geograficzno-osadniczych*, PWN, Warszawa.
8. Górecka S., 2001, *Polaryzacja demograficzna miast dolnośląskich*, [w] Sagan I., Czepczyński M. (red.), *Wybrane problemy badawcze geografii społecznej w Polsce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk, s. 161-169.
9. Górecka S., Kozieł R., Tomczak P., 2009, *Przemiany demograficzne na Dolnym Śląsku w latach 1999-2007*, [w] Łoboda J. (red.), *Dolny Śląsk. Studia regionalne*, Rozprawy Naukowe Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego, 10, Wrocław, s. 23-39.
10. Holzer J. Z., 1980, *Demografia*, PWE, Warszawa.
11. Jedut R., Sobczyk W., 1986, *Przewodnik do ćwiczeń z geografii rolnictwa*, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
12. Jerczyński M., 1977, *Funkcje i typy funkcjonalne polskich miast (Zagadnienia dominacji funkcjonalnej)*, [w] *Statystyczna charakterystyka miast. Funkcje dominujące*, Statystyka Polski, 85, GUS, s. 20-53.
13. Kantor-Pietraga I., 2014, *Systematyka procesu depopulacji miast na obszarze Polski od XIX do XXI wieku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
14. Kantor-Pietraga I., Krzysztofik R., Runge J., 2012, *Kontekst geograficzny i funkcjonalny kurczenia się małych miast w Polsce południowej*, [w] K. Heffner, A. Halama (red.), *Ewolucja funkcji małych miast w Polsce*, Studia Ekonomiczne, Zeszyty Naukowe Wydziałowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, s. 88-100.

15. Krupowicz J., 1998, *Migracje mieszkańców Dolnego Śląska w latach 1975-1995*, Wiadomości Statystyczne, 43(12), s. 35-51.
16. Krzysztofik R., 2007, *Lokacje miejskie na obszarze Polski*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
17. Krzysztofik R., 2013, *Ścieżki kurczenia się miast w województwie śląskim*, [w] Zagórowska A. (red.), *Problemy Śląska ze szczególnym uwzględnieniem województwa opolskiego wyzwaniem dla ekonomii społecznej*, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej, s. 38-45.
18. Krzysztofik R., Odoj K., 2009, *Przewodnik do ćwiczeń z geografii ekonomicznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
19. Krzysztofik R., Szmytkie R., 2011, *Studia nad procesami i strukturami osadniczymi sieci miast Polski Południowej*, Prace Wydziału Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego, 68, Uniwersytet Śląski, Sosnowiec.
20. Liszewski S., Maik W., 2000, *Osadnictwo*, Wielka Encyklopedia Geografii Świata, t. 19, Wydawnictwo Kurpisz, Poznań.
21. Łoboda J., 1992, *Funkcje społeczno-gospodarcze małych miast sudeckich*, [w] Chojnicki Z., Czyż T. (red.), *Współczesne problemy geografii społeczno-ekonomicznej Polski*, Seria Geografia, 55, Wydawnictwo Naukowe UAM, s. 95-109.
22. Maik W., 1986, *Osadnictwo*, [w] Domański R., Kozarski S. (red.), *Województwo poznańskie. Monografia geograficzna i społeczno-gospodarcza*, PWN, Poznań.
23. Maik W., 1992, *Podstawy geografii miast*, Wydawnictwo UMK, Toruń.
24. Maleszka W., Szmytkie R., 2009, *Zmiany ludnościowe w strefie podmiejskiej Wrocławia*, [w] Kamińska W., Mularczyk M. (red.), *Współczesne procesy urbanizacji obszarów wiejskich*, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy Jana Kochanowskiego w Kielcach, Kielce, s. 19-34.
25. Matczak A., 1992, *Zmiany w strukturze funkcjonalnej miast Polski w latach 1973-1983*, [w] Liszewski S. (red.), *Funkcja administracyjna miast*, Acta Universitatis Lodziensis, Folia Geographica, 17, s. 9-25.
26. Mayer M., Szmytkie R., 2014, *Kształtowanie się stref podmiejskich wokół miast średniej wielkości (studia przypadków z regionu południowo-zachodniego)*, [w] Jezierska-Thöle A., Biczkowski M. (red.), *Zintegrowany rozwój obszarów wiejskich w świetle polityki Unii Europejskiej. Tom 2: Wielofunkcyjność obszarów wiejskich*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń, s. 121-152.
27. Petryszyn J., 2005, *Instytucyjne podstawy ośrodków centralnych poziomu powiatowego w Polsce*, Prace Wydziału Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego, 38, Sosnowiec.
28. Radzimski A., 2009, *Problem miast kurczących się na przykładzie Niemiec*, Geografia w Szkole. „Ludność świata”, s. 25-30.
29. Sokołowski D., 1994, *Hierarchia miejscowości centralnych w makroregionie dolnej Wisły*, Acta Universitatis Nicolai Copernici, Geografia, 26, Toruń, s.107-124.

30. Sokołowski D., 1999, *Zróżnicowanie zbioru małych miast i większych osiedli wiejskich w Polsce w ujęciu koncepcji kontinuum wiejsko-miejskiego*, Wydawnictwo UMK, Toruń.
31. Sokołowski D., 2006, *Funkcje centralne i hierarchia funkcjonalna miast w Polsce*, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń.
32. Suliborski A., 2001, *Funkcje i struktura funkcjonalna miast. Studia empiryczno-teoretyczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
33. Szafrńska E., 2002, *Przemiany struktury funkcjonalnej miast województwa łódzkiego*, [w] Słodczyk J. (red.), *Przemiany bazy ekonomicznej i struktury przestrzennej miast*, Uniwersytet Opolski, s. 181-192.
34. Szymytkie R., 2008, *Zmiany liczby zatrudnionych w miastach województw dolnośląskiego i opolskiego w latach 1998-2005*, [w] Słodczyk J., Szafranek E. (red.), *Mechanizmy i uwarunkowania budowania konkurencyjności miast*, Uniwersytet Opolski, s. 247-254.
35. Szymytkie R., 2009, *Zróżnicowanie funkcjonalne małych miast województwa dolnośląskiego*, [w] Marszał T. (red.), *Struktura funkcjonalna małych miast*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, s. 7-24.
36. Szymańska D., Grzelak-Kostulska E., 2005, *Małe miasta w Polsce – zmiany ludnościowe i funkcjonalne w drugiej połowie XX wieku*, [w] Heffner K. (red.), *Małe miasta a rozwój lokalny i regionalny*, Akademia Ekonomiczna w Katowicach, s. 59-90.
37. Wiechmann T., Wolff M., 2014, *Skala i przestrzenne zróżnicowanie procesu kurczenia się miast w Europie na przełomie XX i XXI w.*, [w] Stryjakiewicz T. (red.), 2014, *Kurczenie się miast w Europie Środkowo-Wschodniej*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 15-27.
38. Zathay M., 2002, *Struktura przestrzenna i mieszkańcy osiedli podwrocławskich*, [w:] Jażdżewska I. (red.), *Współczesne formy osadnictwa miejskiego i ich przemiany*, XV Konwersatorium Wiedzy o Mieście, Uniwersytet Łódzki, Łódź, s. 165-174.
39. Zathay M. 2003, *Wrocławska strefa suburbialna*, [w:] I. Jażdżewska (red.), *Funkcje metropolitalne i ich rola w organizacji przestrzeni*, XVI Konwersatorium Wiedzy o Mieście, Łódź, s. 239-246.
40. Zdrojewski E. Z, 1994, *Zarys geografii ludności. Przewodnik do ćwiczeń*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Słupsku, Słupsk.

Spis rycin

Ryc. 1. Rozmieszczenie miast w województwie dolnośląskim.....	8
Ryc. 2. Strefy bezmiejskie na obszarze województwa dolnośląskiego.....	9
Ryc. 3. Udział ludności miejskiej w powiatach województwa dolnośląskiego w 2013 r.	10
Ryc. 4. Dendryt dla miast województwa dolnośląskiego w 2013 r.....	11
Ryc. 5. Histogram odległości między miastami województwa dolnośląskiego w 2013 r.....	11
Ryc. 6. Miasta województwa dolnośląskiego wg roku nadania praw miejskich.....	12
Ryc. 7. Struktura miast województwa dolnośląskiego wg roku pierwszego nadania praw miejskich..	12
Ryc. 8. Zespoły miejskie na terenie województwa dolnośląskiego.	14
Ryc. 9. Liczba ludności w miastach województwa dolnośląskiego w 2013 r.....	17
Ryc. 10. Liczba ludności a ranga miast w województwie dolnośląskim.	18
Ryc. 11. Liczba ludności a ranga miast w województwie dolnośląskim, Saksonii i Północnych Czechach w 2013 r.	21
Ryc. 12. Funkcje administracyjne miast województwa dolnośląskiego w 2013 r.	22
Ryc. 13. Zmiany liczby ludności w miastach województwa dolnośląskiego w latach 1999-2013.	27
Ryc. 14. Zmiana liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym (0-14 lat) w miastach województwa dolnośląskiego w latach 1999-2013.	28
Ryc. 15. Zmiana liczby ludności w wieku poprodukcyjnym (65 lat i więcej) w miastach województwa dolnośląskiego w latach 1999-2013.	29
Ryc. 16. Zmiana liczby ludności w wieku produkcyjnym (15-64 lata) w miastach województwa dolnośląskiego w latach 1999-2013.	30
Ryc. 17. Indeks starości w miastach województwa dolnośląskiego w 1999 r.	31
Ryc. 18. Indeks starości w miastach województwa dolnośląskiego w 2013 r.	31
Ryc. 19. Diagram Webba dla miast województwa dolnośląskiego (dane dla lat 2000-2006).	36
Ryc. 20. Diagram Webba dla miast województwa dolnośląskiego (dane dla lat 2007-2013).	36
Ryc. 21. Typy demograficzne miast województwa dolnośląskiego wg Webba (dane dla lat 2000-06).	37
Ryc. 22. Typy demograficzne miast województwa dolnośląskiego wg Webba (dane dla lat 2007-13).	38
Ryc. 23. Prognoza zmian liczby ludności w miastach województwa dolnośląskiego do 2020 r.	40
Ryc. 24. Prognoza zmian liczby ludności w miastach województwa dolnośląskiego do 2035 r.	40
Ryc. 25. Prognoza zmian liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym (0-14 lat) w miastach województwa dolnośląskiego do 2020 r.	41
Ryc. 26. Prognoza zmian liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym (0-14 lat) w miastach województwa dolnośląskiego do 2035 r.	42

Ryc. 27. Prognoza zmian liczby ludności w wieku produkcyjnym (15-64 lata) w miastach województwa dolnośląskiego do 2020 r.	42
Ryc. 28. Prognoza zmian liczby ludności w wieku produkcyjnym (15-64 lata) w miastach województwa dolnośląskiego do 2035 r.	43
Ryc. 29. Prognoza zmian liczby ludności w wieku poprodukcyjnym (65 lat i więcej) w miastach województwa dolnośląskiego do 2020 r.	43
Ryc. 30. Prognoza zmian liczby ludności w wieku poprodukcyjnym (65 lat i więcej) w miastach województwa dolnośląskiego do 2035 r.	44
Ryc. 31. Prognozowana wartość indeksu starości w miastach województwa dolnośląskiego w 2020 r.	45
Ryc. 32. Prognozowana wartość indeksu starości w miastach województwa dolnośląskiego w 2035 r.	45
Ryc. 33. Podmioty gospodarcze w miastach województwa dolnośląskiego w 2013 r.	46
Ryc. 34. Pracujący w miastach województwa dolnośląskiego w 2013 r.	48
Ryc. 35. Typologia miast województwa dolnośląskiego w oparciu o charakter rynku pracy.	50
Ryc. 36. Udział pracujących w mikroprzedsiębiorstwach w ogólnej liczbie pracujących w miastach województwa dolnośląskiego w 2013 r.	51
Ryc. 37. Typy funkcjonalne miast województwa dolnośląskiego w 2013 r.	52
Ryc. 38. Wskaźnik zróżnicowania struktury podmiotów gospodarczych dla miast województwa dolnośląskiego w 2013 r.	54
Ryc. 39. Typy funkcjonalne miast województwa dolnośląskiego określone przy pomocy metody kolejnych ilorazów (dane dla 2013 r.)	55
Ryc. 40. Znaczenie podmiotów gospodarczych związanych z pełnieniem określonych funkcji administracyjnych w miastach województwa dolnośląskiego (dane dla 2013 r.)	53
Ryc. 41. Miasta województwa dolnośląskiego w kontekście dojazdów do pracy w 2011 r.	57
Ryc. 42. Dojeżdżający do pracy na 100 wyjeżdżających do pracy w miastach województwa dolnośląskiego w 2011 r.	58
Ryc. 43. Zróżnicowanie miast województwa dolnośląskiego w kontekście miejsc pracy i miejsc zamieszkania w 2011 r.	60
Ryc. 44. Udział dojeżdżających do pracy w liczbie pracujących ogółem w miastach województwa dolnośląskiego w 2011 r.	61
Ryc. 45. Dojeżdżający do pracy na 1000 mieszkańców w miastach województwa dolnośląskiego w 2011 r.	62
Ryc. 46. Dojazdy do pracy we Wrocławiu w 2011 r.	64
Ryc. 47. Dojazdy do pracy w Jeleniej Górze w 2011 r.	65
Ryc. 48. Dojazdy do pracy w Wałbrzychu w 2011 r.	65
Ryc. 49. Dojazdy do pracy w Legnicy w 2011 r.	66
Ryc. 50. Dojazdy do pracy w Lubinie w 2011 r.	66

Ryc. 51. Dojazdy do pracy w Głogowie w 2011 r.	67
Ryc. 52. Dojazdy do pracy w Dzierżonowie w 2011 r.	67
Ryc. 53. Dojazdy do pracy w Zgorzelcu w 2011 r.	68
Ryc. 54. Dojazdy do pracy w Bolesławcu w 2011 r.	68
Ryc. 55. Dojazdy do pracy w Świdnicy w 2011 r.	69
Ryc. 56. Dojazdy do pracy w Kłodzku w 2011 r.	69
Ryc. 57. Dojazdy do pracy w Oleśnicy w 2011 r.	70
Ryc. 58. Dojazdy do pracy w Oławie w 2011 r.	70
Ryc. 59. Prognozowane zmiany liczby pracujących w miastach województwa dolnośląskiego do 2020 r.	71

Spis tabel

Tab. 1. Wskaźniki charakteryzujące miejską sieć osadniczą województwa dolnośląskiego na tle pozostałych województw w kraju (dane dla 2013 r.).....	7
Tab. 2. Wskaźniki charakteryzujące miejską sieć osadniczą województwa dolnośląskiego na tle sąsiadujących regionów Niemiec i Republiki Czeskiej (dane dla 2013 r.).....	8
Tab. 3. Podstawowe dane na temat wybranych zespołów miejskich województwa dolnośląskiego (dane dla 2013 r.).....	13
Tab. 4. Struktura wielkościowa miast województwa dolnośląskiego na tle pozostałych województw w kraju (dane dla 2013 r.).....	15
Tab. 5. Struktura wielkościowa miast województwa dolnośląskiego wg udziału w ludności miejskiej na tle pozostałych województw w kraju (dane dla 2013 r.).....	15
Tab. 6. Struktura wielkościowa miast województwa dolnośląskiego na tle sąsiadujących regionów Niemiec i Republiki Czeskiej (dane dla 2013 r.).....	16
Tab. 7. Struktura wielkościowa miast województwa dolnośląskiego według podregionów (dane dla 2013 r.).....	16
Tab. 8. Zmiany udziału poszczególnych kategorii wielkościowych miast w liczbie ludności miejskiej województwa dolnośląskiego w latach 1999-2013.....	18
Tab. 9. Miasta województwa dolnośląskiego wg malejącej liczby ludności w latach 1999-2013.....	19
Tab. 10. Miasta zdegradowane w województwie dolnośląskim proponowane na nowe miasta (wg stanu na 2011 r.).....	24
Tab. 11. Dawne osiedla miejskie w województwie dolnośląskim proponowane na nowe miasta (wg stanu na 2011 r.).....	24
Tab. 12. Wsie gminne i wsie podmiejskie w województwie dolnośląskim proponowane na nowe miasta (wg stanu na 2011 r.).....	25
Tab. 13. Zmiany liczby ludności w miastach Dolnego Śląska, Saksonii i Północnych Czech w latach 1999-2013.....	33
Tab. 14. Miasta pogranicza Polski, Niemiec i Republiki Czeskiej o największym bezwzględnym spadku liczby ludności w latach 1999-2013.....	34
Tab. 15. Miasta pogranicza Polski, Niemiec i Republiki Czeskiej o największym względnym spadku liczby ludności w latach 1999-2013.....	34
Tab. 16. Typy demograficzne miast województwa dolnośląskiego wyznaczone w oparciu o diagram Webba.....	36